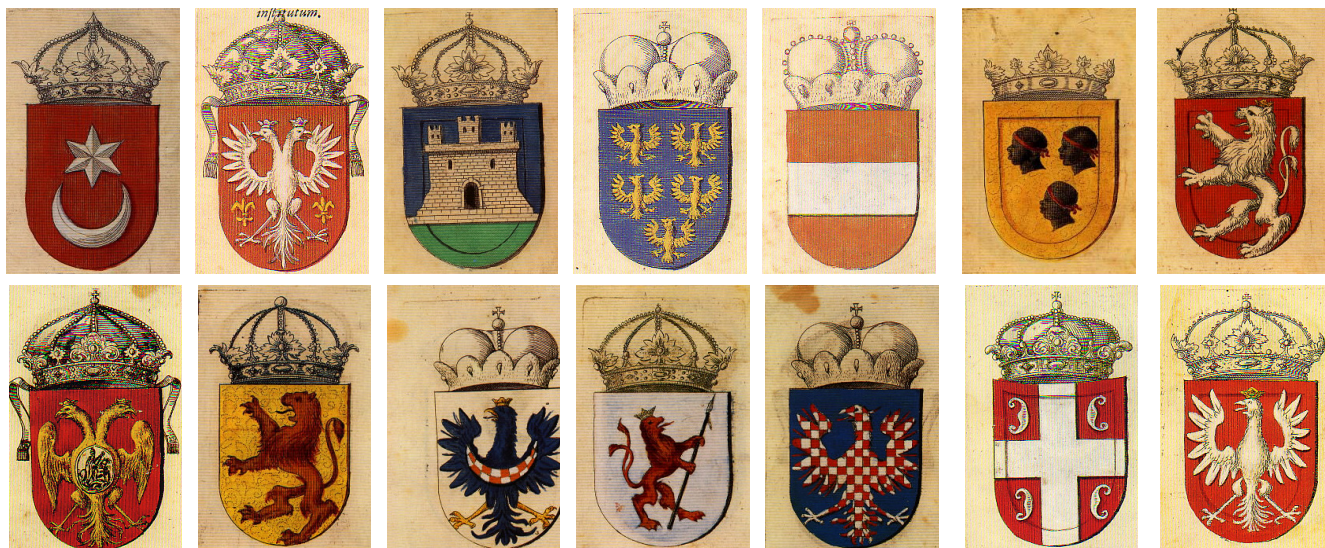


## БЛАЗОНИРАЊЕ НА СТЕМАТОГРАФИИТЕ НА ВИТЕЗОВИЌ И ЖЕФАРОВИЌ

## BLAZONING THE STEMATOGRAPHIAS OF VITEZOVIC AND ZHEFAROVIC



ФАЛЕРИСТИКА • PHALERISTICS

ВЕКСИЛОЛОГИЈА • VEXILLOLOGY



ПЛАКЕТИ И ЗНАЧКИ  
НА ОПШТОНАРОДНАТА  
ОДБРАНА НА  
СОЦИЈАЛИСТИЧКА  
РЕПУБЛИКА  
МАКЕДОНИЈА

PLAQUES, BADGES AND  
PINS OF THE TOTAL  
PEOPLE'S DEFENSE OF  
THE SOCIALIST REPUBLIC  
OF MACEDONIA

ПОЛИТИЧКА  
ОРГАНИЗАЦИЈА  
– ИЗВОР НА  
НАЦИОНАЛНО ЗНАМЕ  
НА ДРЖАВИТЕ ВО  
АФРИКА

POLITICAL  
ORGANIZATIONS –  
A SOURCE OF THE  
NATIONAL FLAG OF  
COUNTRIES IN AFRICA



**ИНВЕРЗИЈАТА НА  
МАКЕДОНСКИОТ  
ЗЕМСКИ ГРБ ВО  
ИЛИРСКИОТ ГРБОВНИК  
И СТЕМАТОГРАФИИТЕ  
НА ВИТЕЗОВИЌ И  
ЖЕФАРОВИЌ**  
Иван Нацевски

3

**THE INVERSION OF THE  
MACEDONIAN LAND COAT  
OF ARMS IN THE ILLYRIAN  
ARMORIAL AND THE  
STEMMATOGRAPHIAS  
OF VITEZOVIC AND  
ZHEFAROVIC**  
Ivan Nacevski

**БЛАЗОНИРАЊЕ НА  
СТЕМАТОГРАФИИТЕ  
НА ВИТЕЗОВИЌ И  
ЖЕФАРОВИЌ**  
Јован Јоновски

26

**BLAZONING THE  
STEMMATOGRAPHIAS  
OF VITEZOVIC AND  
ZHEFAROVIC**  
Jovan Jonovski

**ПОЛИТИЧКА  
ОРГАНИЗАЦИЈА - ИЗВОР  
НА НАЦИОНАЛНО  
ЗНАМЕ НА ДРЖАВИТЕ ВО  
АФРИКА**  
Никола Стојаноски

44

**POLITICAL  
ORGANIZATIONS - A  
SOURCE OF THE  
NATIONAL FLAG OF  
COUNTRIES IN AFRICA**  
Nikola Stojanoski

**ПЛАКЕТИ И ЗНАЧКИ НА  
ОПШТОНАРОДНАТА  
ОДБРАНА НА  
СОЦИЈАЛИСТИЧКА  
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**  
Трајче Трајков

55

**PLAQUES, BADGES AND  
PINS OF THE TOTAL  
PEOPLE'S DEFENSE OF  
THE SOCIALIST REPUBLIC  
OF MACEDONIA**  
Trajce Trajkov

**НОВА КНИГА: СОНЦЕТО  
И ЛАВОТ КАКО СИМБОЛИ  
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДО-  
НИЈА - ХЕРАЛДИЧКА  
И ВЕКСИЛОЛОШКА  
АНАЛИЗА ОД ЈОВАН  
ЈОНОВСКИ**  
Едвард Б. Кеј

68

**NEW BOOK: THE SUN AND  
THE LION AS SYMBOLS  
OF THE REPUBLIC OF  
MACEDONIA - A HERALDIC  
AND VEXILLOLOGICAL  
ANALYSIS BY JOVAN  
JONOVSKI**  
Edward B. Kaye

**РЕГИСТЕР НА ГРБОВИ**

70

**REGISTER OF ARMS**

ИМПРЕСУМ • IMPRESSUM

Здружение за хералдика,  
вексилологија и фалеристика,  
МАКЕДОНСКО ГРБОСЛОВНО  
ДРУШТВО

Претседател: Јован Јоновски  
+389 70 252 989

Петар Манџуков 113/6  
1010 Скопје, Македонија

www.heraldika.org.mk

Лектура / Proofreading:  
Силвија Митревска-Филипова /  
Edward B. Kaye  
Macedonian Heraldic Society

President: Jovan Jonovski  
jonovski@heraldika.org.mk

Petar Mandžukov 113/6  
1010 Skopje, Macedonia

info@heraldika.org.mk

## УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

д-р Јован Јоновски, аih (Македонија)

Главен и одговорен уредник

д-р Иван Нацевски (Македонија)

- секретар

д-р Стојан Антонов, аih (Бугарија)

д-р Жељко Хајмер, аih, LF, FF, FFRC  
(Хрватска)

проф. д-р Иван Балта (Хрватска)

доц. д-р Емир О. Филиповиќ (Босна и  
Херцеговина)

проф. д-р Стјепан Ќосиќ (Хрватска)

д-р Тудор Раду Тирон, аih (Романија)

д-р Агне Рајлајте-Барде, аih (Литванија)

проф. д-р Мито Панов (Македонија).

проф. Лазе Трипков (Црна Гора)

## EDITORIAL BOARD

Dr. Jovan Jonovski (Macedonia)

Editor in Chief

Dr. Ivan Nacevski (Macedonia), Secretary

Dr. Stoyan Antonov, аih (Bulgaria),

Dr. Zeljko Heimer, аih, LF, FF, FFRC,  
(Croatia),

Prof. Dr. Ivan Balta (Croatia),

Doc. Dr. Emir O. Filipovic (Bosnia and  
Herzegovina),

Prof. Dr. Stjepan Cosic (Croatia),

Dr. Tudor Radu Tiron, аih (Romania)

Dr. Agne Railaite- Barde, аih (Lithuania),

Prof. Dr. Mito Panov (Macedonia).

Prof. Laze Tripkov (Montenegro)

Македонски хералд објавува научни  
статии кои се рецензирани и попу-  
ларни статии кои не се рецензирани  
/ Macedonian herald publishes peer-  
reviewed scientific papers as well as  
popular non reviewed articles.

Статиите се објавуваат поединечно /  
Papers are published separately [http://  
heraldika.org.mk/macedonianherald](http://heraldika.org.mk/macedonianherald)

Цели броеви / entire issues [http://  
heraldika.org.mk/macedonian-herald](http://heraldika.org.mk/macedonian-herald)

# ИНВЕРЗИЈАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЗЕМСКИ ГРБ ВО ИЛИРСКИОТ ГРБОВНИК И СТЕМАТОГРАФИИТЕ НА ВИТЕЗОВИЌ И ЖЕФАРОВИЌ

Иван Нацевски

Македонско грбословно друштво,  
Потпретседател и хералд вардарски  
<https://orcid.org/0000-0002-7169-6039>

УДК 929.64 (497.7);929.65(398)  
Рецензирана статија

## АПСТРАКТ

Хералдичката инверзија претставува процес на диференцијација при кој се заменуваат бојата на штитот и бојата на хералдичката фигура истакната на тој штит со цел да се добие друг, хералдички различен грб, но кој би укажувал на некаква нивна поврзаност. Од самите почетоци на истражувањето на македонскиот земски грб забележана е сличност со бугарскиот земски грб и се јавуваат обиди за објаснување на нивната таканаречена инверзија која, несомнено, влегува како значајна точка во проучувањето на нивниот развој. Можната инверзија на македонскиот и бугарскиот земски грб ја среќаваме во илирската хералдика и не ја следиме во дела надвор од оваа група. Впрочем, двата грба не ги наоѓаме заедно во ни едно друго постаро дело освен во *За ознаките на Капачо*. Во однос на можните потекла на земските грбови на Македонија и на Бугарија, во основа се издвојуваат два става: првиот е дека грбовите имаат заеднички извор за образец, а вториот дека грбовите имаат два посебни извора на блазоните.

**Клучни зборови:** Македонија, македонски земски грб, илирски грбовник, Жефаровиќ, Витезовиќ, Стематографија, Корениќ – Неориќ.



# THE INVERSION OF THE MACEDONIAN LAND COAT OF ARMS IN THE ILLYRIAN ARMORIAL AND THE STEMMATOGRAPHIAS OF VITEZOVIC AND ZHEFAROVIC

Ivan Nacevski

Macedonian Heraldic Society,  
Vice President and Vardar Herald  
<https://orcid.org/0000-0002-7169-6039>

UDC 929.64 (497.7);929.65(398)  
Peer-reviewed article

## ABSTRACT

Heraldic inversion is the process of differentiating by switching the color of the shield and the color of the heraldic figure in order to obtain another, heraldically different coat of arms, but indicating a connection between them. From the very beginning of research on the Macedonian coat of arms, a similarity to the Bulgarian coat of arms has been observed and attempts have been made to explain their so-called inversion, which undoubtedly has entered as a significant point in the study of their development. We find the possible inversion of the Macedonian and Bulgarian coats of arms in Illyrian heraldry and it cannot be found outside this group. In fact, we do not find the two coats of arms together in any other older work except in the book *Delle Imprese* by Capaccio. Regarding the possible origins of the coats of arms of Macedonia and Bulgaria, basically two views stand out: the first is that coats of arms have a common source for the blazons, and the second is that coats of arms have two separate sources of blazons.

**Keywords:** Macedonia, Macedonian land coat of arms, Illyrian armorial, Zhefarovic, Vitezovic, Stemmatoграфия, Korenic-Neoric.



Хералдичката инверзија претставува процес на диференцијација при кој се заменуваат бојата на штитот и бојата на хералдичката фигура истакната на тој штит со цел да се добие друг, хералдички различен грб, но кој би укажувал на некаква нивна поврзаност. Рани примери за хералдичка инверзија се среќаваат при каденција, односно при процесот на диференцијација на грбот на помладите синови или колателарните гранки на едно семејство. Во темелот на процесот на хералдичка инверзија лежи идејата за првично прифатен блазон кој во некоја наредна фаза ќе се инверзира. Односно, за да може да се зборува за хералдичка инверзија, мора со сигурност да се знае блазонот на даден грб. Доколку со сигурност не се знае за почетен блазон, а, сепак, постојат два грба кои изгледаат инверзно еден на друг, тогаш за утврдување на можната ваква врска треба да се побара друг контекстен показател кој засегнатите грбови би ги поврзал во инверзивен процес. Ваквиот показател најлесно може да се согледа преку погоре посочениот пример за инверзијата како степен на каденција, односно како степен на наследство. Примери за ваквата практика се среќаваат речиси насекаде низ Европа, а особено во Германија, Холандија и Британија (Gayre, 1961 26 – 32). Можен пример за оваа практика поврзан со Македонија се наоѓа во делото *Романот за сите витези*<sup>1</sup> од Томас де Кент, создадено на почетокот од четиринаесеттиот век. Во ова дело има минијатура на која е прикажан погребот на Филип II Македонски (сл. 1) на која јасно се гледа хералдичка композиција со блазон: златно, црвен лав (Kent 1304, fol. 6v). На друга минијатура во истото дело е прикажан грбот на Александар Македонски со блазон: црвено, златен лав (сл.2) (Ibid, fol. 30r).

Од самите почетоци на истражувањето на македонскиот земски грб забележана е сличност со бугарскиот земски грб и се јавуваат обиди за објаснување на нивната таканаре-



сл./fig. 1

Heraldic inversion is a process of differentiation of arms in which the color of the shield and the color of the heraldic figure are switched in order to obtain another, heraldically different coat of arms, but which indicating a connection between the two. Early examples of heraldic inversion are found as a mean of cadency, that is, the process of differentiating the coats of arms for younger sons or the collateral branches of a family. At the heart of the process of heraldic inversion is the idea of an initially accepted blazon that is inverted at some later stage. That is, in order to be able to talk about heraldic inversion, it is necessary to know the blazon of a given coat of arms for certain. If the initial blazon is not known for sure, and yet there are two coats of arms that act inversely to one other, then another contextual indicator that would link the two in an inversion process should be sought to determine such possible relationship. This indicator can be most easily seen through the above-mentioned example of inversion as a degree of cadency, that is, as a degree of inheritance. Examples of this practice are found nearly everywhere in Europe, and especially in Germany, the Netherlands, and Britain (Gayre, 1961, 26–32). A possible example of this practice associated with Macedonia is found in the work *Roman de toute chevalerie*<sup>1</sup> by Thomas de Kent, created in the early fourteenth century. This work contains a miniature in which the funeral of Philip II of Macedon is depicted (fig. 1), which clearly shows a heraldic composition with a blazon: Or, a lion Gules (Kent 1304, fol. 6v). Another miniature in the same work shows the coat of arms of Alexander the Great with a blazon: Gules, a lion Or (fig.2) (Ibid, fol. 30r).

From the very beginning of research on the Macedonian land coat of arms, a similarity with the Bulgarian land coat of arms has been observed and attempts have been made to ex-

чена инверзија која, несомнено, влегува како значајна точка во проучувањето на нивниот развој. Позначајни автори, како: Александар Матковски, Драгомир Ацовиќ, Јован Јоновски и Иван Војников, кои обрнале внимание на македонскиот земски грб добар дел од својата работа посветуваат на ова прашање. Со тоа можната инверзија на македонскиот земски грб станала нераскинлив дел од неговиот наратив и ние сме обврзани да ја проучуваме како категорија и како процес.

Можната инверзија на македонскиот и бугарскиот земски грб ја среќаваме во илирската хералдика и не ја следиме во дела надвор од оваа група. Впрочем, двата грба со овие блазони, не ги наоѓаме заедно во ни едно друго дело<sup>2</sup>, освен во *За ознаките* на Капачо. Она што е од пресудно значење за утврдување дали навистина постои инверзија на двата грба е прашањето на изворникот. Во суштина, ова прашање не може да се одговори конечно без детално да биде проучена состојбата на двата засегнати грба во илирската хералдика и вон неа, но и да се побара контекстен показател за да се утврди дали воопшто постои инверзија на двата грба или, пак, промената на боите е резултат на нешто друго. Така, во делата од илирската хералдика инверзијата може да се подели во две групи: почетна инверзија како карактеристика при создавањето на грбовите и причинска инверзија како последица на грешка или корекција поради убедување во процесот на копирање или креирање други хералдички дела.

Почетната инверзија претставува двофазен процес кој би се појавил во самото создавање, односно влегување на грбовите во илирската хералдика и потенцијално се одвивал од црвено/златно кон златно/црвено и обратно. Ова значи дека во прва фаза едниот грб бил преземен, веројатно од некој постар извор, и така влегол во Илирскиот грбоник со што се претворил во изворник

plain their possible inversion, which undoubtedly enters as a significant point in the study of their development. Important authors such as Aleksandar Matkovski, Dragomir Acovic, Jovan Jonovski, and Ivan Voynikov, who paid attention to the Macedonian land coat of arms, dedicate a good part of their work to this issue. Thus, the possible inversion of the Macedonian coat of arms has become an inseparable part of its narrative and we are obliged to study it as a category and as a process.

The possible inversion of the Macedonian and Bulgarian coats of arms is found in Illyrian heraldry and it cannot be found in works outside this group. In fact, we do not find the two coats of arms with these blazons together in any other work<sup>2</sup> except for *Delle Imprese* by Capaccio. The question of the source of the two arms is crucial in determining whether there is indeed a case of inversion of the two. In essence, this question cannot be answered definitively without a detailed study of the condition of these two coats of arms in Illyrian heraldry and beyond, but also to seek a contextual indicator to determine whether there is any inversion of the two coats of arms or the change in the colors are the result of something else. Thus, in works from Illyrian heraldry, the inversion can be divided into two groups: initial inversion as a characteristic of arms' creation and causal inversion as a result of an error or correction in the process of copying or creating other heraldic works.

The initial inversion is a two-phase process that would have occurred in the very creation or upon the entry of the coats of arms into Illyrian heraldry and potentially developed from gules/or to or/gules and vice versa. This means that

in the first phase, one coat of arms was taken, probably from an older source, and thus entered the Illyrian armorial, thus becoming a source for the other coat of arms. The second



сл. / fig. 2

за другиот грб. Вториот грб на тој начин станал негова инверзија. Во втора фаза заради засега неизвесни причини или потреби двата грба повторно ги менуваат своите бои при што изворникот станува инверзен, а инверзниот грб станува изворник.

Од друга страна, причинската инверзија е еднофазен процес кој потенцијално се одвивал од Илирски грбовник кон Орбини и од него кон Витезовиќ за да заврши со Жефаровиќ. Во ова сценарио и двата блазона би можеле да влезат во илирската хералдика независно еден од друг и, веројатно, од постари европски извори. Нивната подоцнежна инверзија повторно би била резултат на некакви засега неизвесни причини или потреби. Она што ги обединува двете можни инверзии е прашањето за контекстен показател. Тој е тесно врзан со изворите кои се користени при создавање на делата од илирската хералдика што, пак, е врзано со процесот на настанок и датирање на истите.

Илирската хералдика ја сочинуваат ракописни збирки со грбови – грбовници кои се појавиле во Далматинското Приморје, Италија, Шпанија и Австрија кон крајот на XVI и почетокот на XVII век (Палавестра 2010, 53). Кон оваа група традиционално се додаваат и двете стематографии на Павле Ритер Витезовиќ и Христофор Жефаровиќ, како и низа други документи директно поврзани со грбовниците. Бидејќи сите грбовници од илирската хералдика се во голема мера содржински слични, може со сигурност да се каже дека, во суштина, се работи за еден Илирски грбовник во повеќе редакции (Ацовиќ 2008, 216 – 226). Во хералдичката наука преовладуваат два става во однос на настанокот на Илирскиот грбовник. Според едниот став, на самиот почеток на илирската хералдика постоел Охмучевиќев грбовник, кој бил протограф за другите грбовници, а кој денес е изгубен. Другиот став е дека таков грбовник не постоел.

Првиот став е разработен од А. Соловјев, којшто вели дека некаде во периодот од 1584 до 1594 година, а, најверојатно, околу 1590 г., дон Педро Охмучевиќ создава свој грбовник кој претставува протограф од кого подоцна ќе настанат сите други преписи, односно грбовници (Solovjev 1954, 131). Според овој став, грбовни-

coat of arms thus became its inversion. In the second phase, due to uncertain reasons or needs, the two coats of arms changed their colors again, with the source becoming inverted and the inverse coat of arms becoming the source.

On the other hand, causal inversion is a single-phase process that potentially took place from the Illyrian armorial to Orbini and from it to Vitezovic and then to Zhefarovic. In this scenario, both blazons could have entered Illyrian heraldry independently and probably from an older European source. Their subsequent inversion would again be the result of some uncertain cause or need. What unites the two possible inversions is the question of a contextual indicator. It is closely related to the sources used in the creation of works from Illyrian heraldry, which in turn is related to the process of origin and dating.

Illyrian heraldry consists of manuscript collections with coats of arms—armorials that appeared on the Dalmatian coast, and in Italy, Spain, and Austria in the late sixteenth and early seventeenth centuries (Палавестра 2010, 53). The two *Stemmatographias*, of Pavle Ritter Vitezovic and Hristofor Zhefarovic are traditionally added to this group, as well as a number of other documents directly related to the armorials. Since all armorials of Illyrian heraldry are largely similar in content, it can be said with certainty that they are essentially one Illyrian armorial in several editions (Ацовиќ 2008, 216–226). Modern heraldic science today is dominated by two points of view on the origin of the Illyrian armorial. According to the first point of view, at the very beginning of Illyrian heraldry there was an Ohmucевич's armorial that was used as a prototype for other armorials, and which is now lost. The second point of view is that such an armorial did not exist.

The first point of view is presented by A. Solovjev, according to whom sometime between 1584 and 1594, and probably around 1590, Don Pedro Ohmucевич created his own armorial, a sort of protograph, from which all other transcripts or armorials would later emerge (Solovjev 1954, 131). According to this point of view, the Korenich-Neorich armorial<sup>3</sup> is the first transcript of the now-lost (or hypothetical)

кот Корениќ - Неорик<sup>3</sup> претставува прв препис на денес изгубениот хипотетички Охмучевиќев грбовник. Ова е широко прифатена теза, особено за истражувачите од Србија. Покрај Соловјев на такво мислење се и А. Палавестра и С. Рудиќ.

Вториот став е разработен од Стјепан Ќосиќ. Тој анализирајќи ја содржината на грбовникот Корениќ - Неорик од генеолошка гледна точка доаѓа до заклучок дека истиот претставува изворен документ, односно оригинално дело кое подоцна ќе послужи како урнек за настанокот на други грбовници (Ќосиќ 2015, 12). Ќосиќ укажува и на тоа дека дел од грбовите на семејствата кои се застапени во грбовникот се археолошки посведочени и датирани пред времето на создавање на грбовникот. Во своите генеолошки реконструкции, тој доаѓа и до најверојатното име на нарачателот на грбовникот. Станува збор за Матео Јериниќ (+1598), извесен трговец и капетан во шпанска служба (Ќосиќ 2015, 37 – 61). Грбовникот е создаден во Дубровник или во Слано (Ibid, 127) за потребите на неговото семејство, а од исти побуди и по углед на дејствувањето на дон Педро Охмучевиќ.

Она што е заедничко и за двата става е дека се добива заокружен процес на легитимизација на лажни повелби и претензии со што тие стануваат релевантни и за други семејства со исти надежи. Ова е потврдено многукратно преку успешно завршените процеси на признавања на благородничко потекло на семејства кои се застапени во грбовниците особено во рамките на Хабсбуршката монархија и подоцна Австроунгарија. Сепак, во однос на Македонија, важноста на илирската хералдика се сведува на самиот грб на Македонија и неколкуте владетелски грбови на семејства кои владееле со поголеми или помали делови Македонија. Ова, пред сè, се семејствата: Мрњавчевиќ, Бранковиќ и Кастриот<sup>4</sup>. На овој начин сите останати грбови од Илирскиот грбовник практично остануваат далеку од погледот на македонската хералдика.

За да се одговори на прашањето за можната инверзија на двата грба, треба да се проучат изворите користени за создавањето на Илирскиот грбовник. Уште во рана фаза на истражувањето на илирската хералдика се забележало дека најголемо влијание врз овој грбовник има дело-

Ohmucheovich's armorial. This is a widely accepted thesis, especially from researchers in Serbia. In addition to A. Solovjev, this view is shared by A. Palavestra and S. Rudic.

The second point of view was presented by Stjepan Cosic. Analyzing the content of the Korenich-Neorich armorial from a genealogical standpoint, he concludes that it is an original document, a work that would later serve as a model for the emergence of other armorials (Ćosić 2015, 12). Cosic also points out that some of the coats of arms of the families represented in the armorial are corroborated archaeologically and date from before the time of the creation of the armorial. In his genealogical reconstructions, he comes up with the most probable name of the client for the armorial—a certain Mateo Jerinic (+1598), a merchant and captain in Spanish service (Ćosić 2015, 37– 61). The coat of arms was created in Dubrovnik or Slano (Ibid, 127) for the needs of his family, and for the same reasons, inspired by the actions of Don Pedro Ohmucheovich.

What is common to both points of views is that the process of legitimizing false charters and claims is being completed, making them relevant to other families with the same aspirations. This has been confirmed many times through the successfully completed processes of recognition of the noble origin of the families represented in the coats of arms, especially within the Habsburg Monarchy and later Austria-Hungary. However, in relation to Macedonia, the importance of Illyrian heraldry comes down to the very coat of arms of Macedonia and the few coats of arms of noble families that ruled larger or smaller parts of Macedonia. These are primarily the Mrnjavchevich, Brankovich, and Kastriotich families.<sup>4</sup> In this way, almost all the other coats of arms of the Illyrian armorial remain practically unseen in Macedonian heraldry.

To answer the question of the possible inversion of the Macedonian and Bulgarian coats of arms, the sources used to create the Illyrian armorial should be studied. In an early phase of research into Illyrian heraldry it was noted that the greatest influence on the armorial was the work of Virgil Solis, the 1555 *Wappenbüchlein*

то *Грбовниче* (*Wappenbüchlein*) на Виргил Солис, од 1555 година (Solovjev 1954, 132). Имено, двата грбовника имаат идентична структурна поставеност на редоследот на грбовите (Filipović 2009, 191). Покрај оваа сличност се забележува и директното преземање поединечни грбови, како оние на Далмација, Хрватска, Славонија. Тука се вклопуваат и грбовите на Приморје и Босна (Ibid 192). Кај Солис се среќава и грб на деспотството на Србија (Filipović, 2009 192), но и на Троја од Грција (Solis 1555, fol.27), кои можат да се сметаат за основа за грбот на Немањик во илирската хералдика. Во грбовникот на Солис нема грб на Македонија и на Бугарија.

Друг извор за илирскиот грбовник претставува *Космографија* на Себастијан Минстер. Ова дело, кое го опишува светот, за првпат е испечатено во 1544 година, во Базел. Последователно тоа ќе биде многукратно реиздавано и преведено на латински, француски, италијански јазик. Соловјев Космографијата ја смета за извор при создавањето на *Родословје*<sup>5</sup> кое од своја страна влијае врз грбовникот. Според Соловјев, составувачот на Илирскиот грбовник се служел со италијанското издание од 1575 година кое, пак, е изготвено врз основа на француско проширено издание (Solovjev 1954, 101). Во *Космографијата* на Минстер, Македонија се среќава доста често. Даден е широк преглед на античката македонска историја особено на владеењето на Филип и Александар, но нема податоци за подоцнежната историја на Македонија. И покрај ваквата широка застапеност, нема приказ или опис на грб на Македонија или на Александар. Бугарија, исто така, е опширно претставена, но нема и нејзин грб.

Александар Палавестра разгледувајќи ги изворите на илирската хералдика го обработува францускиот грбовник *Шароле* (*Charolais*) од 1425 година, составен од Жан Лефевр од Сен Реми, хералд на дворот на Филип Бургонски. Тој посочува дека оригиналот на овој грбовник е изгубен и дека негов прелист од 1656 година се чува во Брисел (Палавестра 2010, 105). Овој грбовник содржи огромен број грбови од илирската хералдика, па дури и оние кои ги среќаваме само таму. Ваквата усогласеност со илирската хералдика сосема правилно го насочува Палавестра на заклучок дека препишувачот на

(Solovjev 1954, 132). Namely, both armorials have the same structural arrangement of the order of the coats of arms (Filipović 2009, 191). In addition to this similarity, there is a direct takeover of individual coats of arms such as those of Dalmatia, Croatia, and Slavonia. The coats of Primorye and Bosnia also fit in this group (Ibid, 192). In Solis's work there is also a coat of arms of the despot of Serbia (Filipović 2009, 192) but also of Troy from Greece (Solis 1555, fol. 27) which may be considered the basis for the coat of arms of Nemanich family in Illyrian heraldry. Solis's armorial *Wappenbüchlein* does not contain the coats of arms of Macedonia and Bulgaria.

Another source for the Illyrian armorial was Sebastian Munster's *Cosmography*. This work, which describes the world, was first printed in 1544 in Basel. It would subsequently be republished many times and translated into Latin, French, and Italian. Solovjev considers *Cosmography* as a source in the creation of the *Rodoslovlje*<sup>5</sup> which in turn influenced the armorial. According to Solovjev, the compiler of the Illyrian armorial used in the 1575 Italian edition of the *Cosmography*, which was based on an extended French edition (Solovjev 1954, 101). In Munster's *Cosmography* Macedonia is found quite often. An overview of ancient Macedonian history is given, especially of the reigns of Philip and Alexander, but there is no data on the later history of Macedonia. Despite this widespread representation, there is no display or description on the coat of arms of Macedonia or Alexander. Bulgaria is also widely represented, but it too has no coat of arms.

Alexander Palavestra, looking at the sources of Illyrian heraldry, deals with the French coat of arms of *Charolais* from 1425, which was composed by Jean Lefebvre of Saint-Remy, a herald in the court of Philip Duke of Burgundy. He points out that the original of this coat of arms has been lost and that its transcript from 1656 is held in Brussels (Palavestra 2010, 105). This armorial contains a huge number of coats of arms from Illyrian heraldry, and even those we find only there. This convergence with Illyrian heraldry rightly led Palavestra to the conclusion that the 17th-century transcriber of



грбовникот *Шароле* во XVII век го збогатил овој хералдички зборник и со грбови кои ги пречртал од некој илирски грбовник (Ibid, 106). Важноста на овој грбовник, според Палавестра, е и во тоа што тој јасно покажува дека како што грбови од илирската хералдика можеле да преминат во западноевропската, така може да се смета дека на составувачот на илирскиот грбовник му биле достапни и некои за нас непознати средновековни европски грбовници (Палавестра 2000, 267 – 268). На вакво мислење е и Вујадин Иванишевиќ кој упатува на бројни сличности меѓу хералдичките ознаки на средновековното српско благородништво, но и грбовите од Циришкиот грбовник од 1340 година (Иванишевиќ 2004, 213 – 234). Претходните наводи оставаат простор за претпоставка дека и земските грбови на Македонија и Бугарија од грбовникот Корениќ–Неорик би можеле да потекнуваат од некои постари европски ракописни грбовници кои биле достапни на потенцијалниот автор на грбовникот.

Треба да напоменеме дека Иван Војников, истражувач од Бугарија, цитирајќи го Гудал, како основен извор при создавањето на Илирскиот грбовник го наведува и грбовникот на Мартин Шрот, издаден во Минхен, во 1580 г. (Војников, 2011, Goodall 1995, 266). Ова дело, секако, може да било достапно на создавачот на Илирскиот грбовник.

Во однос на можните потекла на земските грбови на Македонија и Бугарија во основа се издвојуваат два става: првиот е дека грбовите имаат заеднички извор за образец, а вториот дека грбовите имаат два посебни извора на блазоните. Тезата за заеднички постар европски извор е нашироко образложена од Иван Војников во статија насловена како *Македонија низ погледот на хералдиката*. Во неа тој пишува дека можната инверзија на боите е втемелена во создавањето на двата грба, односно е првична. Празвор за двата грба Војников бара во грбот на Влашка (Војников, 2011) од веќеспоменатото дело на Мартин Шрот. Ова, воедно, може да се смета за единствена причина заради која Војников го разгледува овој грбовник како извор за Илирскиот грбовник. Меѓутоа, постои проблем. Имено, самиот Војников забележува дека кај Шрот, покрај грбовите на други седум илирски земји, се среќава и грб на Бугарија (Војников,

the *Charolais* enriched this heraldic collection with coats of arms that he had redrawn from an Illyrian armorial (Ibid, 106). The importance of this armorial, according to Palavestra, is that it clearly shows that just as coats of arms from Illyrian heraldry could be transferred to Western Europe, so it can be considered that some of the medieval European armorials, unknown to us, were available to the compiler of the Illyrian armorial (Палавестра 2000, 267– 268). This opinion is shared by Vujadin Ivanisevic, who points to numerous similarities between the heraldic insignias of medieval Serbian nobility and the coats of arms of the Zurich roll of 1340 (Иванишевиќ 2004, 213–234). The previous assertions suggest that the coats of arms of Macedonia and Bulgaria from the Korenich-Neorich armorial could have originated from some older European manuscripts that were available to the armorial's author.

It should be noted that Ivan Voynikov, a researcher from Bulgaria quoting Goodall, points to Martin Schrot's armorial, published in Munich in 1580, as the main source for the creation of the Illyrian armorial (Војников 2011, Goodall 1195, 266). This work, of course, could have been available to the creator of the Illyrian armorial.

Regarding the possible origins of the land coats of arms of Macedonia and Bulgaria, two points of view stand out: the first is that the coats of arms have a common source for the blazon, and the second is that coats of arms have two separate sources of blazons. The thesis of a common older European source is widely explained by Ivan Voynikov in an article entitled *Macedonia through the view of heraldry*. In it he writes that the possible inversion of the colors of the arms is laid in the creation of both coats of arms, i.e., it is initial. Voynikov is looking for a source for both the coats of arms in the coat of arms of Wallachia (Војников, 2011) in the work of Martin Schrot. This is likely the only reason why Voynikov considers this armorial as a source for the Illyrian armorial. However, there is a problem. Namely, Voynikov himself notes that in addition to the coats of arms of seven other Illyrian countries, the coat of arms

2011), но тој во овој извор е идентичен со грбот на Босна од Илирскиот грбовник. Сосема очекувано, на создавачот на Илирскиот грбовник би му се наметнала потреба да го промени бугарскиот грб. Дополнително, кај Шрот и грбот на Босна не е ист со оној од Илирскиот грбовник туку со оној на Приморје. Кај Шрот постои и грб на Србија во вид на прострелана вепрова глава. Овој блазон е познат и го има во стематографиите на Витезовиќ и Жефаровиќ како грб на Трибалија (Vitezović 1701, 52; Жефаровиќ 1741, 78), но се чини и овој блазон не нашол место во Илирскиот грбовник. Мора да се каже дека грб на херцогот од Влашка има и кај Солис (сл. 3) (Solis 1555, fol.28). Оттука се поставува прашањето зошто создавачот на Илирскиот грбовник би извршил толку големи интервенции во својот основен извор?!

Грбот на Влашка во грбовникот на Шрот е со следниот блазон: сребрено, црвен лав крунисан златно (Schrot 1580, 19). Блазонот на херцогот на Влашка кај Солис е: златно, црн лав крунисан златно вооружан црвено (Solis 1555, fol.28). Вториов блазон е навистина релативно близок до бугарскиот грб од Илирскиот грбовник имајќи го предвид боењето на штитот пред сè. Дополнително за блискоста и донекаде испреплетеноста меѓу грбовите на овие две земји сведочи и описот даден во стематографиите на Витезовиќ и Жефаровиќ (Vitezović 1701, 63; Жефаровиќ 1741, 90). Мора да се напомене дека ова не е единствен ваков случај. Повторно Војников ни соопштува за такви примери во своето дело *Историја на бугарските државни симболи* (Војников 2017, 55). Ова, пред сè, е во контекст на Второто бугарско царство. Во истото дело Војников го ревидира својот првичен став во однос на потеклото на македонскиот и бугарскиот грб и изнесува нов. Сега авторот го нуди грбот на Бугарија од делото *Parentalia Divo Ferdinando Caesari Augusto ...* од 1566 година, како извор за земските грбови на двете земји



сл. / fig. 3

of Bulgaria (Војников, 2011) is also found in the Schrot armorial, but in this source it is identical with the coat of arms of Bosnia from the Illyrian armorial. Quite expectedly, the creator of the Illyrian armorial would have needed to change the Bulgarian coat of arms. Additionally, in Schrot's armorial the Bosnian coat of arms is not the same as in the Illyrian armorial, but as in that of Primorye. There is also the coat of arms of Serbia in the form of a wounded boar's head. This blazon is well known and is found in the *Stemmatographias* of both Vitezovic and Zhefarovic as the coat of arms of Tribalia (Vitezović 1701, 52; Жефаровиќ 1741, 78), but it seems that this blazon too did not find a place in the Illyrian armorial. It must be said that Solis also has the coat of arms of the Herzog of Wallachia (fig. 3) (Solis 1555, fol.28). Hence the question arises: why would the creator of the Illyrian armorial make such large interventions in his basic source?

The coat of arms of Wallachia in Schrot's armorial has the following blazon: Argent, a Lion Gules crowned Or (Schrot 1580, 19). The blazon of the Herzog of Wallachia in Solis's work is: Or a Lion Sable armed of the first, crowned Gules (Solis 1555, fol.28). The second blazon is indeed relatively close to the Bulgarian coat of arms of the Illyrian armorial, given the tincture of the shield above all else. Additionally, the similarity between the coats of arms of these two countries is evidenced by the description given in the *Stemmatographias* of both Vitezovic and Zhefarovic (Vitezović 1701, 63; Жефаровиќ 1741, 90). It must be noted that this is not the only case. Again, Voynikov tells us about such examples in his work *History of the Bulgarian State Symbols* (Војников 2017, 55). This is primarily in the context of the Second Bulgarian Empire. In the same work, Voynikov revises his initial position regarding the origin of the Macedonian and Bulgarian coats of arms and presents a new one. The author now offers the coat of arms of Bulgaria from the work *Parentalia Divo Ferdinando Caesari Augusto ...* from 1566 as a source for the land coats of arms of the both countries (Војников 2017, 174). The blazon of the coat of arms in this work is: Argent, a Lion

(Войников 2017, 174). Блазонот на грбот во ова дело е: сребрено, син крунисан лав. Ова, секако, е возможно барем што се однесува до бугарскиот грб особено што овде точно стои дека се работи за грб на Бугарија. Од друга страна, пак, блазонот за Влашка на Солис има потреба од помали корекции за да се дојде до илирската варијанта на бугарскиот земски грб. Во секој случај, можеме со извесна доза резервираност да прифатиме дека ова, можеби, се веројатните извори за бугарскиот земски грб.

Но, што е со македонскиот?! Македонскиот земски грб во Илирскиот грбовник го зазема почесното прво хералдичко место. Поскоро треба да се очекува дека овој грб би бил изворник за некој друг, а не обратно. Која е логиката на почесно прво место да се стави грб добиен како секундарен производ од инверзија на грб кој нема никаков однос со наративот на делото и нема никаков однос кон семејната историја на нарачателот или создавачот? Вториот став се темели на фактот дека во времето на настанувањето на Илирскиот грбовник Македонија е позната и често среќавана во европската литература (Матковски 1970, 54) и картографија, во извесна смисла, секако, почесто од Бугарија, а веројатно и другите балкански земји. Така, кога е во прашање Македонија во Илирскиот грбовник, треба да се посочат неколку работи.

На прво место, секако, е дека Македонија, односно владеењето на и со македонска земја на легендарниот предок Хрелја Охмучевиќ (Ćosić 2015, 129), го претставува најстариот историски слој, односно најдлабокото генеолошко продирање преку кое создавачот на грбовникот се труди да даде легитимитет на нарачателот на истиот. Ова е важно како за семејството Охмучевиќ–Гргуриќ, така и за Корениќ–Неориќ–Јерениќ. Второ, во илирскиот грбовник Македонија е присутна заради настани и личности од нејзината средновековна историја. Како сведоштво за тоа, секако, се и присуствата на династичките грбови на Мрњавчевиќ, Бранковиќ и Кастриотиќ. Ова е од особено значење бидејќи поставувајќи ја Македонија во илирски, односно словенски контекст создавачот ни покажува дека подобро ја познава реалноста на Јужниот Балкан од добар дел свои западноевропски современици. Во

Azure crowned of the second. This is certainly possible, at least as far as the Bulgarian coat of arms is concerned, especially because it refers exactly to the coat of arms of Bulgaria. On the other hand, the Wallachian blazon of Solis needs minor adjustments to reach the Illyrian variant of the Bulgarian land coat of arms. In any case, we can accept with a certain amount of reservation that these may be the probable sources for the Bulgarian coat of arms.

But what about the Macedonian one? The Macedonian coat of arms in the Illyrian armorial occupies the honorable first heraldic place. It should thus be expected that this coat of arms would be the source of some other arms, not the other way around. There is no reasonable explanation for putting in the first place of honor a coat of arms obtained as a secondary product from an inversion of a coat of arms that has nothing to do with the narrative of the work and has nothing to do with the family history of the client or creator of the armorial. The second point of view is based on the fact that at the time of the emergence of the Illyrian armorial, Macedonia was known and often found in European literature (Матковски 1970, 54) and cartography, in a sense certainly more often than Bulgaria, and probably the other Balkan countries. Thus, when it comes to Macedonia in the Illyrian armorial, several things should be pointed out.

In the first place, of course, Macedonia, that is the territory of the legendary ancestor Hrelja Ohmucovich (Ćosić 2015, 129), represents the oldest historical layer, respectively the deepest genealogical penetration through which the creator of the armorial tries to give legitimacy to its client. This is important for the Ohmucovich-Grgurich family as well as for the Korenich-Neorich-Jerenich family. Secondly, in the Illyrian armorial, Macedonia is present due to events and personalities from its medieval history. Evidence of this is, of course, the presence of the dynastic coats of arms of the Mrnjavchevich, Brankovich, and Kastriotich. This is of particular importance because by placing Macedonia in an Illyrian or Slavic context, the creator shows us that he has better familiarity with the reality of the southern Balkans than a good part of his Western European contemporaries. In that

таа смисла не се сосема издржани ставовите дека присуството на Македонија во Илирскиот грбовник има основно хуманистички одраз (Рудић 2006, 47–51). Во најголем дел од европските дела од тоа време Македонија навистина е застапена само со својата античка историја и ретко кој автор посочува нешто за современата земја. Но, од друга страна, во европските дела географското позиционирање на Македонија е многу точно определено. Така, на пример, на картите во Космографијата на Минстер точно се гледа дека границите на Македонија се: на југ Егејско Море, на запад Пиндско–Шарскиот Масив, на север Шара опишана како Scardus. Видливи се и микронимите Аксиус (Вардар), Алиакмон (Бистрица), Солун и Атос (Münster 1544, 91). Војников обрнувајќи внимание на фалшивите повелби на Педро Охмучевиќ во кои е спомената Македонија посочува дека во XIV век, односно времето од кое овие измислени документи наводно потекнуваат, макронимот Македонија не се однесува на регионот околу Костур (Војников, 2011). Дека повелбите се измислени е неспорно. Меѓутоа дека во поимањето на XIV век, Костур не е во Македонија е неточно. Доволно е да се посочи византискиот хроничар Никифор Григора и неговото пишување за да се види дека и покрај создавањето византиска тема „Македонија во Тракија“, сепак, името на територијата на историска Македонија се одржало. Така Григора ни соопштува за Костур, Преспа, Прилеп, Велес и Солун како градови/тврдини во Македонија (Атанасовски 2000, 65, Gregorae I 1829, 48). Сè на сè, постојат доволно основи да се прифати дека и македонскиот земски грб во Илирскиот грбовник има свој постар европски извор (Начевски 2016, 12–19), како реминисценција на Александар Македонски (Ćosić 2015, 129).

Во овој случај потенцијалната инверзија на грбовите може да биде само еднофазна, односно причинска. Она што е особено важно да се нагласи е дека единствениот засега познат, а, воедно, и најстариот западноевропски извор во кој се среќаваат блазоните на Македонија и Бугарија, практично идентични како оние од Илирскиот грбовник е делото *За Ознаките* на Џулио Чезаре Капачо<sup>6</sup>. Ова европско дело е издадено пред настанувањето на Илирскиот

sense, the views that the presence of Macedonia in the Illyrian armorial has a basic humanistic reflection are not completely sustained (Рудић 2006, 47–51). In most of the European works of that time, Macedonia is really represented only by its ancient history and hardly any author points out anything about the modern land. But on the other hand, in European works, the geographical positioning of Macedonia is very precisely determined. For example, the maps in Munster’s *Cosmography* show that Macedonia’s borders are: the Aegean Sea to the south, the Pindos-Scardus mountain chain to the west, and Scardus to the north. The micronyms Axius (Vardar), Aliakmon (Bistrice), Thessaloniki, and Athos are also visible (Münster 1544, 91). Paying attention to the false charters of Pedro Ohmuchevich in which Macedonia is mentioned, Voynikov points out that in the 14th century (the time when these fictitious documents allegedly originated) the macronym Macedonia did not refer to the region around Castoria (Војников, 2011). It is indisputable that the charters were invented. However, the notion that Castoria was not in Macedonia in the 14th century is incorrect. It is enough to point out the Byzantine chronicler Nicephorus Gregora and his writing to see that despite the creation of the Byzantine theme “Macedonia in Thrace”, the name of the territory of historical Macedonia was maintained. Thus, Gregora describes Castoria, Prespa, Prilep, Veles, and Thessaloniki as cities/fortresses in Macedonia (Атанасовски 2000, 65, Gregorae I 1829, 48). All in all, there are sufficient grounds to accept that the Macedonian coat of arms in the Illyrian armorial has its own older European source (Nacevski 2016, 12–19) recalling Alexander the Great (Ćosić 2015, 129).

In this case, the potential inversion of the arms can only be single-phase or causal. What is especially important to emphasize is that the only known and oldest Western European source in which the coats of arms of Macedonia and Bulgaria are found, practically identical to those of the Illyrian armorial, is the work *Delle Imprese* by Giulio Cesare Capaccio.<sup>6</sup> This European work was published before the emergence of the Illyrian armorial (more precisely, the Korenich-

грбовник или поточно грбовникот Корениќ - Нерорик. Неговата важност е и во тоа што повторно ја отвора расправата за изворите на создавачот на Илирскиот грбовник, односно за неговата изработка. Дотолку повеќе што со сигурност знаеме дека Охмучевиќ и Капачо се познавале. За ова сведочи и самото дело на Капачо во кое на неговиот почеток тој ни соопштува за борбата на Петар Ивельја Охмучевиќ да го докаже своето потекло од славната династија. Имено, во еден пасус Капачо ни посочува дека Немањиките се титулирале со името Стефан како цезарите во Рим, Херодотите кај Евреите и Птоломеите во Египет (Сарасио 1592, 10). Ваква реченица има и во *Родословјето* и кај Мавро Орбини кој, пак, соопштува дека ја презел од коментарите на Џовани Гобелин на мемоарите на папата Пиј II (Рудић 2006, 45, Орбини 1601, 369). Овие мемоари се издадени во Рим, во 1584 година, и Соловјев ќе ги искористи за датирање на настанокот на Родословјето. Папата Пиј II на оваа тема пишува и во својата *Историја на Европа*, од 1490 година (Рудић 2006, 279). Клемен Селовски забележува дека Капачо и Педро Охмучевиќ се во писмена кореспонденција уште од 1582 година (Селовски 2016, 4–15) податок најден во делото „Животот на Торквато Тасо“ (Serassi 1785, 545). Од ова може да се каже дека Капачо или учествувал во идејното образување на Родословјето или дека бил запознат со истото.

Во делото на Капачо се среќава и блазон на *cimiero*<sup>7</sup> на Немањики кој во Илирскиот грбовник се среќава како членка на грбот на Немањики. Блазонот кај Капачо е: црн лав со три сребрени појаса со копје (Сарасио 1592, II 10). Во Илирскиот грбовник блазонот на членката е: црвен лав со три сребрени појаса со златно копје (Ćosić 2015, 211). Ова нè навраќа на теоријата на Соловјев дека постои изгубен Охмучевиќев грбовник кој бил конечно изготвен околу 1590 година. Во тој случај треба да ја прифатиме можноста Капачо да се послужил со овој изгубен грбовник или со другите документи на Охмичевиќ како извори за своето дело. Ако се има предвид годината на посочената преписка меѓу двајцата, ова е можно. Овде, треба да се има предвид дека во времето за кое зборуваме било својствено дела да се печатат и десетина години подоцна откако ќе бидат напишани како

Neorich armorial). Its importance is also in the fact that it reopens the debate about the sources of the creator of the Illyrian armorial, respectively its creation...especially since we know for sure that Ohmucевич and Capaccio knew each other. This is evidenced in Capaccio's work himself—at the beginning he informs us about the struggle of Petar Ivelja Ohmucевич to prove his origin from the famous dynasty. Namely, in one paragraph Capaccio points out that the Nemanichs were titled Stephen as the Caesars in Rome, the Herodotus among the Jews, and the Ptolemy in Egypt (Capaccio 1592, 10). There is a similar sentence in the *Rodoslovlje* and in Mavro Orbini, who states that he took it from the comments of Giovanni Gobelini on the memoirs of Pope Pius II (Rudić 2006, 45, Orbini 1601, 369). These memoirs were published in Rome in 1584 and Solovjev would use them to date the origin of the *Rodoslovlje*. Pope Pius II also wrote on this subject in his *History of Europe* from 1490 (Rudić 2006, 279). Klemen Selovski notes that Capaccio and Pedro Ohmucевич had corresponded since 1582 (Selovski 2016, 4–15), as found in the work *The Life of Torquato Tasso* (Serassi 1785, 545). From this it can be said that Capaccio either participated in the ideological formation of the *Rodoslovlje* or was acquainted with it.

In Capaccio's work, a blazon of the Nemanich *cimiero*<sup>7</sup> is also found, which in the Illyrian armorial appears as a crest on the arms of Nemanich. Capaccio's blazon is: a Lion Sable with three bars Argent with a spear (Capaccio 1592, II 10). In the Illyrian armorial, the blazon of the crest is: a Lion Gules with three bars Argent with a spear Or (Ćosić 2015, 211). This brings us back to Soloviev's theory that there is a lost Ohmucевич armorial that was finally made around 1590. In that case, we should accept the possibility that Capaccio used this lost armorial or other documents by Ohmucевич as a sources for his work. If we take into account the year of the indicated correspondence between the two, this is possible. Here, it should be borne in mind that at that time it was common to print works ten years after they were written, as well as the need for Ohmucевич to create a document that would be grounded on a verifiable basis,

и потребата на Охмучевиќ да создаде документ кој ќе биде втемелен на проверлива основа што значи дека и Охмучевиќ би можел да биде запознат со ракописот на Капачо пред неговото официјално печатење. Доколку, пак, Охмучевиќевитот грбовник, сепак, постоел, тогаш со огромна сигурност може да се каже дека во неговото создавање учествувал Капачо или, пак, други неаполски интелектуалци.

Извор за македонскиот земски грб може да се бара во грбот на семејството Мачедонио од Неапол. Според семејните преданија на семејството, нивното потекло е од династијата на Аргеадите, односно Филип II преку неговата ќерка Тесалоника, но и со македонската династија во Византија (Войников, 2011). За првпат семејство Мачедонио во изворите се споменува во 1268 година. Во исторскиот развој на семејството ќе се оформат две гранки со два грба.

Постарата гранка на маркизите од Оливето носат грб со блазон: верверичка, сино и сребрено, златен лав (сл. 4) (Petra Sancta 1638, 312). Гранката на војводите од Кампора носи грб со блазон: верверичка, сино и сребрено, на златен превез црвен лав во од (сл. 5) Верверичката во блазоните на овие грбови донекаде потсетува на грбот на Македонија од Милтенбершкиот грбовник каде блазонот на штитот е: верверичка, црвено и сребрено, на син појас три златни полумесечини (Јоновски 2015, 152). Евидентно е дека блазонот на постарата гранка е близок до грбот на Македонија од илирскиот грбовник. Ова е од огромно значење за потеклото на македонскиот земски грб, пред сè, зашто дел од семејните грбови во Илирскиот грбовник се евидентирани преземени, а друг дел изработени по пример на грбови од тогашната италијанска хералдика (Рудић 2006, 55). За ова сведочат грбовите на Балшиќ, Воинович, Дескојевич и, веројатно, други.

Бидејќи и двата става за потеклото на македонскиот и на бугарскиот земски грб не се конечни, постои можност за трет: два различни извора со релативно сличен блазон да резултирале со симплифицирање и инверзивно бојење на два-

which means that Ohmucевич could have been familiar with Capaccio's manuscript before its official publication. If, however, Ohmucевич's armorial still existed, then it can be said with great certainty that Capaccio or other Neapolitan intellectuals took part in its creation.

A source for the Macedonian land coat of arms can be found in the coat of arms of the Macedonio family from Naples. According to family tradition, it originated in the dynasty of the Argeads or Philip II through his daughter Thessalonica, but also in the Macedonian dynasty in Byzantium (Войников, 2011). The Macedonio family was first mentioned in sources in 1268. In the historical development of the family, two branches with two coats of arms formed. The older branch of the marquis of Oliveto carries a coat of arms with a blazon: Vair, Azure and Argent, a Lion Or (fig. 4) (Petra Sancta 1638, 312). The branch of the dukes



сл. fig. 4

of Campora carries a coat of arms with a blazon: Vair, Azure, and Argent, on a Bend Or a Lion passant Gules (fig. 5). The vair in the blazons of these coats of arms is somewhat reminiscent of the coat of arms of Macedonia from the Miltenberg armorial where the blazon of the shield is: Vair, Gules and Argent, on a Belt Azure three crescents Or (Јоновски 2015, 152). It is obvious that the blazon of the older branch is close to the coat of arms of Macedonia from the Illyrian armorial. This is of great importance primarily for the origin of the Macedonian coat of

arms, because part of the family coats of arms in the Illyrian armorial are directly taken from, and another part based on the example of coats of arms from the contemporary Italian heraldry (Рудић 2006, 55). The coats of arms of Balshich, Voinovich, Deskoevich, and probably others testify to this.

Since both views on the origins of the Macedonian and Bulgarian land coats of arms are not conclusive, there is a possibility of a third: two different sources with relatively similar blazon resulting in simplification and inverse coloring of the both coats of arms. This would mean that it is quite possible that the Macedonian coat of arms was taken over by Capaccio,

та грба. Ова би значело дека е сосема можно македонскиот земски грб да е преземен од Капачо, кој го презел од друг постар извор. Во прв ред овде треба да се земат припишаните грбови на Александар Македонски<sup>8</sup> со лав. Познатите грбовници со лав речиси секогаш се од подрачје на латинските јазици и, пред сè, Франција. Досега се познати минимум пет примера во кои блазонот на Александар и оној на Македонија од Илирскиот грбовник се речиси идентични. Од нив еден е шпански, грбовникот на Гарсија Алонзо де Торес *Rey de Armas de Aragon*, од 1496 година чиј блазон гласи: црвено, златен лав (Biblioteca 1496). Него го издвојуваме заради односот на Охмичевиќ со Неапол кој е под шпанска власт во тоа време. Постои можност извор за македонскиот грб да бил и грбовникот на Жером де Бара (Јоновски 2009, 3 – 14) како засега единствен печатен грбовник каде што има грб на Александар Македонски со едноставен блазон со лав (Bara 1572, 131). Војников ја отфрла оваа можност, пред сè, заради фактотот дека ова е единствен печатен грбовник со лав и дека таму блазонот е идентичен со бугарскиот од илирскиот грбовник (Војников 2017, 173). Меѓутоа ова не е единствен печатен извор каде што Александар има грб со лав. Така, на пример, на насловната страница на едно печатено издание на Александридата на Валтер де Каstellione, од 1541 година, е прикажан Александар како јава на коњ. Тој во левата рака држи штит со лав, а во десната носи знаме со лав (Castellione 1541, 1). Боите, за жал, не се посочени. Доста веројатно е да се претпостави дека постојат и други вакви примери кои засега остануваат вон наш дофат. Секако, доста веројатен извор е и споменатиот грб на семејството Мачедонио од Неапол. Како што кажавме, бугарскиот грб би можел да е преземен од некој од споменатите грбовници на Солис или *Parentalia Divo Ferdinando Caesari Augusto*. Во основа, ниту бугарскиот ниту македонскиот грб од Илирскиот грбовник засега не ги среќаваме со тие блазони вон илирската хералдика, освен во *За ознаките* на Капачо, па



сл./fig. 5

who took it from another older source. First of all, the coats of arms with a lion attributed to Alexander the Great<sup>8</sup> should be taken into consideration. The known armorials with a lion on the arms are almost always from Latin-speaking regions, especially France. So far, at least five examples of these armorials are known in which Alexander's and Macedonia's blazon from the Illyrian armorial are almost identical. One of them is Spanish, the armorial of Garcia Alonso de Torres Rey de Armas de Aragon, from 1496 whose blazon reads: Gules, a Lion Or (Biblioteca 1496). We single him out because of Ohmichevich's relationship with Naples, which was under Spanish rule at the time. There is a possibility that the source of the Macedonian coat of arms was the armorial of Jerome de Bara (Jonovski 2009, 3–14) as the only printed coat of arms where there is a coat of arms of Alexander the Great with a simple lion's blazon (Bara 1572, 131). Voynikov rejects this possibility primarily due to the fact that this is the only printed lion's coat of arms and that there the blazon is identical to the Bulgarian from the Illyrian coat of arms (Војников 2017, 173). However, this is not the only printed source where Alexander has a lion on the arms. For example, on the cover of a printed edition of *Alexander Romance* from 1541 by Walter de Castellione, Alexander is depicted riding a horse. In his left hand he holds a shield with a lion, and in his right he holds a flag with a lion. (Castellione 1541, 1). Unfortunately, the colors are not indicated. It is quite possible to assume that there are other such examples that remain beyond our reach for now. Of course, the aforementioned coat of arms of the Macedonio family from Naples is also a very probable source. As we have said, the Bulgarian coat of arms could have been taken over by one of the mentioned armorial by Solis or *Parentalia Divo Ferdinando Caesari Augusto*. Basically, neither the Bulgarian nor the Macedonian coat of arms from the Illyrian armorial has been encountered with those blazons outside Illyrian heraldry, except in *Delle Imprese* by Capaccio, so as it is possible to change the colors of the

како што е можна промена на боите кај претходните понудени извори за бугарскиот грб, така е можна промена и за македонскиот.

Прв кој ја обработува можната инверзија на овие два грба е академик Александар Матковски во неговото дело *Грбовите на Македонија*. Неможноста да ги истражува романите за Александар Македонски, како и добар дел од европските грбовници, а, веројатно, и несоодветноста на темата во времето во кое тој создава, ќе го наведе академик Матковски до два тесни заклучока во однос на македонскиот земски грб. Првиот е дека тој за разлика од останатите јужнословенски грбови, прво се појавува на домашен јужнословенски терен (Матковски 1970, 43). Интересно е дека Матковски при своето истражување се користел со западноевропски грбовници во кои има грб на Македонија. Таков е, на пример, Рихенталовиот грбовник од собирот во Констанца<sup>9</sup> (Матковски 1970, 42). Во него како 283 грб го наоѓаме грбот на земјата на Александар Велики со блазон: сребрено, три црвени свона со златни клепала (Clemmensen 2011, 95). Ќе останат непознато дали Матковски не го забележал овој грб или, пак, просто не му се вклопувал во очекуваните резултати. Вториот заклучок е дека македонскиот земски грб е постојан и секогаш е лав, притоа златен на црвено поле (Матковски 1970, 167 – 174). Анализа на обработените грбови во делото „Грбовите на Македонија“ јасно покажува дека и ова не е така (Нацевски 2015). Во секој случај, Матковски не препознава инверзија како втемелена особина на двата грба. Напротив, за него двата грба имаат различен развој, притоа македонскиот – чисто илирски, а бугарскиот – постар европски. Причините за последицата инверзија академик Матковски секогаш ги препишува на невнимателност на составувачите, пред сè, на Витезовиќ (Матковски 1970, 85). Во основа Матковски евидентира промена на местата на грбовите, а состојбата на боите е само последица на таа промена.

Прв извор кој го променува местото на македонскиот земски грб, а со тоа и неговиот блазон е *Кралството на Словените*, од Мавро Орбини. Ова дело иако самото не е дел од илирската хералдика, во смисла на грбовник, содржи извесен број грбови преземени токму од илирската хе-

previous sources offered for the Bulgarian coat of arms, so it is possible for the Macedonian one.

The first to propose the possible inversion of these two coats of arms was academician Aleksandar Matkovski in his work *The Coats of Arms of Macedonia*. The inability to research the novels about Alexander the Great as well as a good part of the European armorials, and probably the inadequacy of the subject at the time in which he worked, led Matkovski to two narrow conclusions about the Macedonian coat of arms. The first is that it, unlike the other South Slavic coats of arms, first appears in the domestic South Slavic territory (Matkovski 1970, 43). It is interesting that during his research, Matkovski used Western European armorials with the coat of arms of Macedonia on them. Such is the case, for example, with the Ulrich Richental armorial from the Council of Constance<sup>9</sup> (Matkovski 1970, 42). In it, as a 283th coat of arms, we find the coat of arms of Alexander the Great's country with a blazon: Argent, three bells Gules with clasps Or (Clemmensen 2011, 95). It will remain unknown whether Matkovski did not notice this coat of arms or it simply did not fit into the expected results. The second conclusion is that the Macedonian coat of arms has always been a lion or on a field gules (Matkovski 1970, 167–174). Analysis of the coats of arms processed in *The Coats of Arms of Macedonia* clearly shows that this is not the case either (Nacevski 2015). In any case, Matkovski does not recognize inversion as an inherent trait in both coats of arms. On the contrary, for him, the two coats of arms underwent different development, the Macedonian—purely Illyrian, and the Bulgarian—older European. Matkovski always attributes the reasons for the consequent inversion to the negligence of the compilers, especially Vitezovic (Matkovski 1970, 85). Basically, Matkovski records a change in the places on the coats of arms, and the condition of the colors is only a consequence of that change.

The first source that changed the place of the Macedonian coat of arms, and thus its blazon, was the *Kingdom of the Slavs* by Mavro Orbini. Although this work itself is not part of Illyrian heraldry, in terms of an armorial, it contains a number of coats of arms taken from Illyrian heraldry itself (Рудић 2006, 61). The work was printed in black and white



ралдика (Рудић 2006, 61). Делото е печатено во црно–бела техника во 1601 година. Општо прифатено е дека Орбини презема единаесет грбови од Илирскиот грбовник (Рудић 2006, 61). Кај Орбини се среќава и грб на Хум (Orbini 1601, 399) кој не е познат на илирската хералдика пред тоа. Во *Кралството на Словените* нема податоци за боите на грбовите. Овде македонскиот грб се среќава само во доминионскиот грб на Немањики. Како што споменавме, Орбини прави промена на местата на македонскиот и на бугарскиот грб. Така кај Орбини македонскиот грб е на четвртото место, а не на прво. Ваквата промена на места значително значи и промена на бои бидејќи во сите други доминионски грбови на Немањики првото поле е црвено со златен лав, а четвртото златно со црвен лав. Дополнително сега бугарскиот лав е крунисан, а македонскиот не.

Основното прашање овде е на што може да се должи промената на местата на двата грба. Мавро Орбини бил католички свештеник и далматиски историчар (Пантић 2006, XI – CXV). Тој се смета за еден од основоположниците на панславизмот и илиризмот. Посветено работи на афирмацијата на словенските народи особено на јужнословенските. Орбини користи многубројни извори и во голема мера ја следи доцновизантиската историска нарација, но честопати прави и компилациски грешки опишувајќи два настани сосема различно (Ћирковић 2006, 439 – 519). Во неговото дело, средновековната македонска историја е разгледа на на повеќе одделни места. Основно таа е претставена како дел од српската и бугарската историја и како дел од историјата на Мрњавчевци. Македонија не добива свое посебно поглавје и покрај недвосмисленоста на авторот околу постоењето и „словенското“ потекло на древните Македонци. Интересно е дека Орбини како извор го користи Никифор Григора кај кого среќаваме Македонија и Македонци (Атанасовски 2000, 62). Во секој случај, пишувајќи општо историско дело за Орбини отсуствува основната причина на создавачот/нарачателот на Илирскиот грбовник своето потекло да го врзе со Хреља Омучевич, односно со Македонија. Од друга страна, Бугарија како афирмирана средновековна држава, според Орбини, сосема основано може да го заземе првото поле во доминионскиот грб. Врз ваквиот потег на Орбини мо-

in 1601. It is generally accepted that Orbini took eleven coats of arms from the Illyrian armorial (Рудић 2006, 61). Orbini also gives us the coat of arms of Hum (Orbini 1601, 399), which was unknown in Illyrian heraldry before that. There is no data on the colors of the coats of arms in the *Kingdom of the Slavs*. Here, the Macedonian coat of arms is found only in the dominion coat of arms of Nemanich. As we mentioned, Orbini changed the places of the Macedonian and Bulgarian coats of arms. Thus, in Orbini, the Macedonian coat of arms is on the fourth place, and not on the first. This change of places necessarily means a change of colors because in all other dominion coats of arms of Nemanich the first field is gules with a lion or, and the fourth is or with a lion gules. Additionally, the Bulgarian lion is now crowned, and the Macedonian lion is not.

The basic question here is what could be the reason for the change in the places of the two coats of arms. Mavro Orbini was a Catholic priest and Dalmatian historian (Пантић 2006, XI–CXV). He is considered one of the founders of Pan-Slavism and Illyrianism. He was dedicated to the affirmation of the Slavic peoples, especially the South Slavic ones. Orbini used numerous sources and largely followed the late Byzantine historical narrative, but often made compilation errors describing two events completely differently (Ћирковић 2006, 439–519). In his work, medieval Macedonian history is considered in several separate places. It is basically presented as part of the Serbian and Bulgarian history and as part of the history of the Mrnjavchevich family. Macedonia does not get its own chapter despite the author's unambiguity about the existence and “Slavic” origin of the ancient Macedonians. It is interesting that Orbini uses Nicephorus Gregora as a source in whose work we meet Macedonia and Macedonians (Атанасовски 2000, 62). In any case, by writing a general historical work Orbini lacked the basic reason of the creator/client of the Illyrian armorial to link his origin with Hrelja Ohmucевич, that is with Macedonia. On the other hand, Bulgaria, as an affirmative medieval state according to Orbini, could quite thoroughly occupy the first heraldic field in the dominion coat of arms. Orbini's move may have been influenced by Nemanich's kinship with the Shishmanov and Smilecov families.<sup>10</sup>

There is another possibility that would have

жеби влијаел и роднинскиот однос на Немањиките со Шишмановци и Смилецовци<sup>10</sup>.

Постои уште една можност што би ја поттикнала промената на местата. Имено, можеби, Орбини бил запознат со некои од припишаните грбови на Александар Македонски, особено оние каде што се среќава црвен лав и тоа дополнително да придонело за промената. Во секој случај, и покрај тоа што Орбини не соопштува бои на грбовите, тој воспоставува обратна парадигма од создавачот на Илирскиот грбовник. Како што споменавме, ова не е случајно туку со длабока промисла која одговара на „политичката“ цел на авторот.

Второ дело во кое се набљудува можната инверзија на македонскиот и бугарскиот земски грб е *Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio*, на Павле Ритер Витезовиќ. Витезовиќ е хрватски книжевник, историчар и лингвист, припадник на движењето на илиризмот и панславизмот (Kljagić 2013, 141–143). Стематографијата Витезовиќ ја објавува во 1701 година. Заради огромниот интерес за делото, веќе наредната година тој објавува второ издание. За разлика од Илирскиот грбовник каде што се среќаваат како земски така и семејни грбови, во Стематографијата има само земски грбови. Секој грб е проследен со опис од четири стиха. На крајот од Стематографијата се поместени коментари за секој грб во делото. Ова, веројатно, претставува негова најголема вредност. Во овие коментари се дадени контекстни показатели за секој грб што од своја страна ни дава увид во сфаќањата и целите на авторот.

Она што е особено важно при проучувањето на Стематографијата од Витезовиќ е дека тој поседува два илирски грбовника: оловскиот и алтановиот. Тој ги проучува истите при својата работа, а во алтановиот грбовник дури врши и корекции на латинскиот текст и тоа баш на грбот на Македонија. Имено, над грбот на Македонија тој го пречкртува по грешка напишаното име Далмација и пишува Македонија (Палавестра 2010, 90). Несомнено, Витезовиќ е запознат со постари европски извори каде што се среќаваат грбови на Македонија и Бугарија што јасно се гледа од коментарите за грбовите. Во нив македонскиот грб е опишан како: *rubeo Leone aureum campus insignivit; quem nonnulli Graeciae stemma fuisse*

encouraged the change of places. Namely, Orbini may have been acquainted with some of the coats of arms attributed to Alexander the Great, especially those where the lion gules is found, and that could have additionally contributed to the change. In any case, although Orbini does not announce the colors of the coats of arms, he establishes a reverse paradigm from the creator of the Illyrian armorial. As we have mentioned, this is not accidental, but with a deep thought that corresponds to the “political” purpose of the author.

The second work in which the possible inversion of the Macedonian and Bulgarian land coats of arms is observed is the *Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio* by Pavle Ritter Vitezovic. Vitezovic was a Croatian writer, historian, and linguist who was a member of the Illyrian and Pan-Slavic movement (Kljagić 2013, 141–143). Vitezovic published the *Stemmatographia* in 1701. Due to the huge interest in the work, he would publish a second edition the next year. Unlike the Illyrian armorial, where both territorial and family coats of arms are found, the *Stemmatographia* only has territorial coats of arms. Each is followed by a description in four verses. At the end of the *Stemmatographia*, comments are placed on each coat of arms in the work. This is probably its greatest value. In these comments, contextual indicators are given for each coat of arms, which in turn gives us insight into the author’s understandings and goals.

What is especially important when studying Vitezovic’s *Stemmatographia* is that he owned two Illyrian armorials: the Olovo armorial and Althan’s armorial. He studied them in his work, and in the Althan armorial he even made corrections the Latin text on the very coat of arms of Macedonia. Namely, above the coat of arms of Macedonia, he crossed out the incorrectly written name Dalmatia and wrote Macedonia (Палавестра 2010, 90). Undoubtedly, Vitezovic was familiar with the older European sources where the coats of arms of Macedonia and Bulgaria were found, which is clearly seen in the comments on the coats of arms. In them, the Macedonian coat of arms is described as: *rubeo Leone aureum campus insignivit; quem nonnulli Graeciae stemma fuisse opinio; Quidam*

opinantur; Quidam rubeum Epiri Molossum ante Alexandri M. tempori, post clavam Herculis inter Buphali Taurive cornua erectam addidit; Nemandae Reges rubeo usi sunt, pro Macedoniae Insignibus, qui eorum proprietatem in procerum suorum & provinciarum scutis diligenter observabant (Vitezović 1702, 69) или во превод: црвен лав златно поле означува; кој некои за грб на Грција го мислат; некои, пак, епирски пес пред времето на Александар Велики, после Хераклева тојага меѓу исправени воловски рогови додаваат; Немањичките цареви употребуваат црвено за македонската ознака што во тоа својство кај нивните потомски и провинциски штитови внимателно се набљудува. Бугарскиот грб е опишан на следниот начин: *fulvo coronatoque Leone in campo rubeo armatur. In quodam manuscript reperi, Leonem rubrum super aureo campo: qui Macedoniae sencetur. Apostolici Reges nigrum faciunt intra Stellam & Lunam rubeas (quam alii Valachiae appingunt) in campo albo* (Vitezović 1702, 63) или во превод: златен крунисан лав црвено поле вооружува; во некои ракописи прикажан е црвен лав врз златно поле; кој се смета за македонски. Апостолски Крал црн меѓу Свезда и Луна црвени (кој други на Влашка ѝ го припишуваат) на бело поле. Од текстовите се гледа дека двата грба се поврзани по случајност и по пропуст. Споменувањето на Влашка како што веќе беше посочено е во контекст на Второто бугарско царство и поточно со владетелската куќа на Асеновци (Войников 2017, 55). И во коментарите за Мизија е спомената Бугарија што повторно треба да се разгледува во тој однос.

Од описите јасно се воочува дека Витезовиќ ја прифаќа парадигмата на Орбини и тоа не е за изненадување. Витезовиќ е поборник на илирската идеја која своето право го темели на средновековните балкански држави, особено онаа на Немањичките. Како што е познато, силно влијание врз Витезовиќ има илиризмот и панславизмот на Мавро Орбини и Винко Прибоевиќ. Во таа смисла, Стематографијата е политичка алатка за промовирање на идеите на авторот. Токму затоа Витезовиќ доследно се придржува до нив и ги прифаќа како исправни зафатите на Орбини без разлика што е запознаен и со нешто поинаква состојба и за двата грба. Сепак, она што ни дава

*rubeum Epiri Molossum ante Alexandri M. tempori, post clavam Herculis inter Buphali Taurive cornua erectam addidit; Nemandae Reges rubeo usi sunt, pro Macedoniae Insignibus, qui eorum proprietatem in procerum suorum & parezciarum scutis diligenter observabant* (Vitezović 1702, 69) or translated: “a red lion on a golden field, which some think as of Greece’s coat of arms; some Epirian dog before the time of Alexander the Great, after Heracles’ club between upright ox horns; the Nemanich emperors use red for the Macedonian insignia, which is carefully observed in their tribal and provincial shields.” The Bulgarian coat of arms is described as follows: *fulvo coronatoque Leone in campo rubeo armatur. In quodam manuscript reperi, Leonem rubrum super aureo campo: qui Macedoniae sencetur. Apostolici Reges nigrum faciunt intra Stellam & Lunam rubeas (quam alii Valachiae appingunt) in campo albo* (Vitezović 1702, 63) or in translation: “a golden crowned lion a red field arms; some manuscripts show a red lion on a golden field; which is considered Macedonian. An Apostolic King, black between a Star and a red Moon (which others attribute to Wallachia) on a white field.” The texts show that the two coats of arms are connected by chance and omission. The mention of Wallachia, as already mentioned, is in the context of the Second Bulgarian Empire and more precisely with the ruling house of Asenov (Войников 2017, 55). In the comments on Mizia, Bulgaria is also mentioned, which should be considered in the same regard.

The descriptions clearly show that Vitezovic accepted Orbini’s paradigm, and this is not surprising. Vitezovic was a supporter of the Illyrian idea, which is based on the medieval Balkan states, especially the one of the Nemanich family. As is well known, Vitezovic was strongly influenced by the Illyrianism and Pan-Slavicism of Mavro Orbini and Vinko Priboevich. In that sense, the *Stemmatographia* was a political tool for promoting the author’s ideas. That is why Vitezovic consistently adhered to them and accepted Orbini’s actions as correct, regardless of the fact that he was familiar with a slightly different situation for the both coat of arms. However, what entitles us to conclude that Vitezovic consciously carried out the changes on the both coats of

за право да заклучиме дека Витезовиќ свесно ги извршил промените на двата грба од Илирскиот грбовник е и фактот дека тој го отстранува штитот на Илирија од грбот на Босна зашто идејата за Босна како срце на Илирија не се вклопува во неговата изразено хрватска хералдичко-идеолошка концепција (Ćosić 2015, 128).

Трето дело во кое се набљудува можна инверзија на македонскиот и бугарскиот земски грб е *Стематографијата* на Христофор Жефаровиќ. Жефаровиќ (1690–1753) бил познат сликар, иконограф, бакорезец, автор, трговец, хералдичар и силен поддржувач на „Илирската идеја“ од Отоманска Македонија (Gjorgjiev, Sarakinski 2019, 5). *Стематографијата* на Христофор Жефаровиќ е печатено дело од 1741 година. Таа во основа претставува превод на Стематографијата на Витезовиќ (Матковски 1970, 123). И тука секој грб е проследен со опис од четири стиха. Стиховите се делумно различни од оние кај Витезовиќ. На крајот од *Стематографијата* се поместени коментари за секој грб во делото кои, главно, претставуваат превод на оние од Витезовиќ. И во оваа Стематографија грбовите на Македонија и Бугарија се инверзирани во однос на Илирскиот грбовник. Матковски ваквиот поглед го смета за наследен пропуст од Витезовиќ (Ibid, 129). Сепак, од стиховите и описите кои како што рековме отстапуваат малку од Витезовиќ станува јасно дека не е пропуст туку свесна постапка (Јоновски 2009, 8). Коментарот на Жефаровиќ за описот на бугарскиот грб е целосно идентичен со Витезовиќ. Но во преводот на коментарот на македонскиот грб има разлика. Имено, Жефаровиќ преведува дека Немањиките в „знаменіе македонско червленнаго лва оупотреблаху“ (Жефаровиќ 1741, 97), што отстапува од Витезовиќ каде што стои дека употребуваат црвено во знамението што јасно се однесува на грбовите од Илирскиот грбовник. И Жефаровиќ како Витезовиќ е поборник на илирската идеја. Сепак, со измените кои тој ги прави со посветата на патријархот Арсение IV, како и вклучувањето во книгата на православни владетели и светци Жефаровиќ го менува карактерот на делото на Витезовиќ (Матковски, 1970 125). Во таа смисла Стематографијата е политичка алатка за промовирање на идеите на Жефаровиќ, патријархот

arms from the Illyrian armorial is the fact that he removed the shield of Illyria from the coat of arms of Bosnia because the idea of Bosnia as the heart of Illyria did not fit into his Croatian heraldic ideological concept (Ćosić 2015, 128).

The third work in which a possible inversion of the Macedonian and Bulgarian coats of arms is observed is the *Stemmatographia* of Hristofor Zhefarovic. Zhefarovic (1690–1753) was a famous painter, iconographer, coppersmith, author, merchant, herald, and strong supporter of the “Illyrian Idea” from Ottoman Macedonia (Gjorgjiev, Sarakinski 2019, 5). Hristofor Zhefarovic’s *Stemmatographia* is a printed work from 1741. It is basically a translation of Vitezovic’s *Stemmatographia* (Matkovski 1970, 123). Here, too, each coat of arms is followed by a description in four verses. The lyrics are partly different from those of Vitezovic. At the end of the *Stemmatographia*, comments on each coat of arms in the work are placed, which are mainly a translation of those by Vitezovic. The coats of arms of Macedonia and Bulgaria are inverted in relation to the Illyrian armorial in this *Stemmatographia* as well. Matkovski considers this an omission inherited from Vitezovic (Ibid, 129). However, from the verses and descriptions that, as we have said, deviate a little from Vitezovic, it becomes clear that it is not an omission but a conscious act (Jonovski 2009, 8). Zhefarovic’s comment on the description of the Bulgarian coat of arms is completely identical to Vitezovic’s. But there is a difference in the translation of the comment on the Macedonian coat of arms. Namely, Zhefarovic translates that the Nemanich in the “знаменіе македонско червленнаго лва оупотреблаху” (“The Macedonian insignia used red lion”) (Жефаровиќ 1741, 97) deviates from Vitezovic where it is stated that they use red in the insignia which clearly refers to the coats of arms of the Illyrian armorials. Zhefarovic, like Vitezovic, was a supporter of the Illyrian idea. However, with the changes he made to the dedication of Patriarch Arsenie IV, as well as his inclusion in the book of Orthodox Rulers and Saints, Zhefarovic changed the character of Vitezovic’s work (Matkovski, 1970 125). In that sense, the *Stemmatographia* became a political tool for promoting the ideas of Zhefarovic, Patriarch Arsenie IV, and the citizens of

Арсение IV и граѓанството во Војводина (Ibid).

Стематографијата на Жефаровиќ е популарно дело широко распространето меѓу балканските народи. Таа ќе одигра главна улога во промената на значењето на терминологијата употребувана во Илирскиот грбовник. Така, терминот „земја“, односно територија која во Илирскиот грбовник има тесен гентилно–феудален корен преку популарноста на Стематографијата и нејзиното влијание на изборот и дефинирањето на националните симболи во XIX век ќе добие етно–национално значење (Ćosić 2015, 128). Дobar дел од балканските народи своите нови државни грбови ќе ги засноваат на грбовите од ова познато и достапно дело. Пример за тоа поврзан за Македонија среќаваме на две места. Тоа се олтарот од Рилскиот манастир и знамето на Разловечкото востание. Имено, изгледот и боите на лавот од ова знаме е графички сходен со Стематографијата на Жефаровиќ. Треба да се спомене дека во оставнината на Димитрија Поп Георгиев Беровски се наоѓа прецртан лав од Стематографијата (Миљковиќ 2003, 24).

## ЗАКЛУЧОК

Во заклучок може да се каже дека евентуалната првична инверзија на грбовите е тешко докажлива особено имајќи предвид дека грбовите на двете земји од европската хералдика се познати и користени. Во таа смисла има доволен број косвени податоци кои нè насочуваат кон можни преобрази за двата грба. Од друга страна, причинската инверзија кај Орбини, Витезовиќ и Жефаровиќ е поприфатлива зашто не го засега прашањето за потеклото на грбовите за кое, како што беше напоменато, постојат најавувања, но сè уште отсутуваат цврсти докази. За ознаките (Delle Imprese) на Капачо, од 1592 година, е засега единствено европско дело со два бразона идентични на илирските, но како што беше посочено, врз основа на тоа не може да се тврди дали со сигурност постоел Охмучевиќев грбовник или не. Така, инверзијата на двата грба е секогаш во рамките на делата од илирската хералдика и тоа само во контекст на Илирскиот грбовник кон Орбини и стематографиите. Односно, во сите преписи на Илирскиот грбовник двата грба ги имаат истите бразони како од најстариот грбовник Корениќ – Неориќ. Промената

Vojvodina (Ibid). Zhefarovic's *Stemmatographia* was a popular work widely read among the Balkan peoples. It would play a major role in changing the meaning of the terminology used in the Illyrian armorial. Thus, the term “country” or territory that has a narrow feudal root in the Illyrian armorial through the popularity of *Stemmatographia* and its influence on the selection and definition of national symbols in the 19th century would gain ethno-national significance (Ćosić 2015, 128). A good part of the Balkan peoples would base their new state coats of arms on the coats of arms of this famous and accessible work. An example of this related to Macedonia can be found in two places: the altar of the Rila Monastery and the flag of the Razlog Uprising. Namely, the appearance and colors of the lion from this flag are graphically similar to the *Stemmatographia* of Zhefarovic. It should be mentioned that a lion redrawn from the *Stemmatographia* was found in the papers of Dimitrija Pop Georgiev Berovski (Миљковиќ 2003, 24).

## CONCLUSION

In conclusion, the possible initial inversion of the coats of arms is difficult to prove, especially given that the coats of arms of the two countries in European heraldry are known and used. In this sense, there is a sufficient amount of indirect data that leads us to possible prototypes for the both coats of arms. On the other hand, the causal inversion by Orbini, Vitezovic, and Zhefarovic is more acceptable because it does not affect the issue of the origin of the coats of arms, for which there are hints but still no solid evidence. Capaccio's *Delle Imprese* from 1592 is the only European work to date with two blazons identical to the Illyrian ones, but as has been pointed out, it cannot be argued whether or not the lost Ohmucевич armorial existed solely on this. Thus the inversion of the two coats of arms is always within the works of Illyrian heraldry and only in the context of the Illyrian armorial towards Orbini and the *Stemmatographias*. That is, in all the transcripts of the Illyrian armorials, the two coats of arms have the same blazon as the oldest armorial, the *Korenich-Neorich*. The change in the places of the two coats of arms, and

на местата на двата грба, а со тоа и на нивните блазони, која прв ќе ја изврши Мавро Орбини подоцна ќе ја сретнеме и во двете стематографии. Во европската хералдика грбовите на двете земји имаат долг и независен развој. Практично, нивниот прв сериозен контакт се остварува во илирската хералдика. Кај Орбини отсуствува основната причина на составувачот на Илирскиот грбовник за позиционирањето на Македонија во првото хералдичко поле на доминионскиот грб на Немањик. Промената на местата на македонскиот и бугарскиот грб кај него е доследна со содржината на делото. Во двете стематографии од коментарите за описите на грбовите е повеќе од јасно дека грбовите од европската хералдика се познати и се користени за урнек, но и за споредба. Од друга страна, во нив нема доказ или најава за исправка на претходна грешка во положбата или боето на македонскиот и бугарскиот грб во Илирскиот грбовник. Во коментарот за Бугарија, Витезовиќ во суштина ја посочува погрешната употреба на двата грба во Илирскиот грбовник, а, како што споменавме, тој поседувал два негови преписа. Дополнително, во коментарот за Македонија Витезовиќ ни соопштува дека Немањиките употребувале за Македонија црвена ознака. Од останатиот дел од коментарите се гледа дека македонскиот грб е во контекст на грбовите на Александар Македонски и Епир, а бугарскиот е во контекст на грбовите на Влашка и Мизија. Нејасно е посочувањето на Грција со блазонот на Македонија бидејќи ниеден друг досега познат извор не го прави тоа. Жефаровиќ, од своја страна, само ја продолжил и обнародил работата на Витезовиќ со нешто изменета цел. Во никој случај не може да се зборува за некаква ненамерна интервенција или случаен пропуст од страна на Витезовиќ и Жефаровиќ во однос на блазонот на македонскиот и на бугарскиот земски грб. ■

thus on their blazons, which would be made first by Mavro Orbini, would be found later in both *Stemmatographias*. In European heraldry, the coats of arms of both countries have a long and independent development. Practically, their first serious contact took place in Illyrian heraldry. Orbini lacked the main motivation of the author of the Illyrian armorial to position Macedonia in the first heraldic field on the Nemanich family's dominion coat of arms. The change of the places of the Macedonian and Bulgarian coats of arms in his work is consistent with its content. In both *Stemmatographias*, it is more than clear from the comments on the descriptions of the coats of arms that the coats of arms of European heraldry were known and used for example, but also for comparison. On the other hand, there is no evidence or hint in them to correct a previous mistake in the position or coloring of the Macedonian and Bulgarian coats of arms in the Illyrian armorial. Commenting on Bulgaria, Vitezovic essentially pointed out the misuse of the two coats of arms in the Illyrian armorial, and as mentioned, he had two of its transcripts. Additionally, in the comment on Macedonia, Vitezovic informs us that the Nemanich family used a red insignia for Macedonia. The rest of the comments show that the Macedonian coat of arms is in the context of those of Alexander the Great and Epirus, and the Bulgarian coat of arms is in the context of those arms of Wallachia and Mysia. The connection of Greece to the Macedonian blazon is unclear, as no other known source has indicated such a thing. Zhefarovic, for his part, only continued and revived Vitezovic's work with a slightly altered goal. In no case can we talk about any unintentional intervention or accidental omission by Vitezovic and Zhefarovic in relation to the blazons of the Macedonian and Bulgarian coats of arms. ■

- 1 Roman de toute chevalerie (1304 – 1308) претставува преработка на „Романот за Александар“ засновано на делото *Res gestae Alexandri Macedonis* на Јулиус Валериј Александар Полемиј кое од своја страна е превод од старогрчки на авторот Псевдокалистен./ Roman de toute chevalerie (1304–1308) is an adaptation of the novel about Alexander based on the work *Res gestae Alexandri Macedonis* by Julius Valerius Alexander Polemius, which in turn is a translation of the author Pseudocalisten from Old Greek.
- 2 Грбовите на двете земји ги среќаваме и во грбовник насловен како *Koloriertes Wappenbuch* на Joachim von Windhag од поетокот на 16 век, меѓутоа блazonите и за двете земји се сосема различни./ The coats of arms of both countries are also found in an armorial titled *Joloim von Windhag's Koloriertes Wappenbuch* from the 16th century, but the blazons are quite different for both countries.
- 3 Според Ќосиќ, Соловјев не успева да ги поврзе, пред сè, генеолошки, семејствата Охмучевиќ и Корениќ-Неориќ и затоа му е потребен протограф за овој грбовник./ According to Cosic, Solovuyev failed to connect, above all genealogically, the Ohmuchevech and Korenich-Neorich families, and that is why he needed a protograph for this coat of arms.
- 4 Според Срѓан Рудиќ, и семејство Дејановци/Драгаша е застапено во Илирскиот грбовник под презимето Жеглиговчиќ. Рудиќ смета дека презимето е изведено од старото име на кумановската котлина, Жеглигово. Косиќ и Палавистра го читаат презимето како Желјиговчиќ што повеќе одговара со оглед дека во грбовникот е употребуван италијански правопис./ According to Srdjan Rudic and the Dejanovci / Dragashi family, is represented in the Illyrian armorial under the surname Zhegligovcich. Rudic believes the surname is derived from the old name of the Kumanovo valley, Zhegligovo. Cosic and Palavestra read the surname as Zeljigovcic, which is more appropriate given that armorial uses Italian spelling.
- 5 *Rodoslovlje gospode srpske i bosanske* е првата фалсификувана генеолошка табела од или за Дон Педро Охмучевиќ /is the first falsified genealogical table made by or for Don Pedro Ohmuchevech.
- 6 Јулио Чезаре Капачо (Кампања, 1550 - Неапол, 8 јули 1634) бил италијански теолог, историчар и поет на Кралството Неапол. Неговото дело „За ознаките“ е испечатено во Неапол, во 1592 година. Тоа се состои од три книги./ Julio Cesare Capaccio (Campana, 1550—Naples, July 8, 1634) was an Italian theologian, historian, and poet of the Kingdom of Naples. His work *Delle Imprese* was printed in Naples in 1592. It consists of three books.
- 7 Не е јасно зошто Капачо ја споменува челенката од грбот на Стефан Немањиќ кога сите останати примери се грбови, како и зошто не го споменува грбот на Котроманиќ, кој, исто така, содржи лав. Симптоматична е употребата на терминот *cimiero*, којшто на италијански значи токму челенка. Според Матковски, на унгарски овој збор значи грб. Гудал соопштува дека унгарското влијание врз илирската хералдика се огледува и во тоа што зборот *cimer*, кој на француски значи челенка, а на унгарски – грб, се употребува во илирските грбовници. Прашање е и зошто Капачо решил да ја смени и бојата на лавот ако воопшто ја променил./ It is not clear why Capaccio mentions Stefan Nemanich's crest when all other examples are coats of arms, and why he doesn't mention Kotromanich's coat of arms, which also displays a lion. Symptomatic is the use of the term *cimiero*, which in Italian means a crest. According to Matkovski, in Hungarian this word means coat of arms. Goodall says the Hungarian influence on Illyrian heraldry is also reflected in the fact that the word *cimer*, which in French means crest, and in Hungarian, coat of arms, is used in the Illyrian armorial. It is also a question why did Capaccio decide to change the color of the lion if he changed it at all.
- 8 Грбот на владетелот е и грб на земјата. Примери за ова со Александар Македонски среќаваме во *Sammelband mehrerer Wappenbücher*, од 1530 година. Во него е поместен грб на Александар и грб на кралот на Македонија со ист блazon./ The coat of arms of the ruler is also the coat of arms of the land. Examples of this with Alexander the Great are found in *Sammelband mehrerer Wappenbücher* from 1530. In it a coat of arms of Alexander the Great and the coat of arms of the King of Macedonia with the same blazon are displayed.
- 9 Грбовникот *Хроника на советот на Констанца* (1414-1418), од Улрих Рихентал е сочуван во пет ракописи и две рани печатени изданија на Антон Сорг, од 1483 година, и на Хайнрих Штајнер, од 1536 година./The armorial of the Chronicle of Council in Constance (1414–1418), by Ulrich von Richantal, is preserved in five manuscripts and two early printed editions by Anton Sorg from 1483 and Heinrich Steiner from 1536.
- 10 Стефан Душан е најстариот син на Стефан Дечански и Теодора Смилец, ќерка на бугарскиот крал Смилец. По таткова линија Стефан Душан е внук на Ана Бугарска – ќерка на бугарскиот цар Георги I Тертер и сопруга на Стефан Милутин. Стефан Душан се жени за една од сестрите на цар Иван Александар – царица Елена Бугарска./ Stefan Dusan is the eldest son of Stefan of Dechani and Teodora Smilec, daughter of Bulgarian King Smilec. In his father's line, Stefan Dushan is the grandson of Ana of Bulgaria—daughter of the Bulgarian Tsar George I Terter and wife of Stefan Milutin. Stefan Dusan was married to one of the sisters of Tsar Ivan Alexander—Empress Elena of Bulgaria.

Атанасовски, Александар (2000) „Македонија и Македонците во делото на Никифор Григора - византиски историограф од XIV век“, *Годишен зборник на Филозофски факултет*, Кн. 27(53) Скопје

Ацовић, Драгомир (2008) *Хералдика и Срби*, Београд,

Войников, Иван (2011) „Македонија през погледа на

хералдиката (XIV-XVIII век)“, *Херолд 3*

Войников, Иван (2017) *История на българските државни символи*, Велико Търново

Жефаровић, Христофор Месмер, Томас (1972) *Стематографија, изобразеније оружјиј илирских* (приредил Д. Давидов), Нови Сад

- Иванишевић, Вујадин (2004) „Развој хералдике у средњовековној Србији“, *Зборник радова Византолошког института*, XLI, Београд
- Јоновски, Јован (2009) „Грбовите на Македонија“, *Македонски хералд* 3, Скопје
- Јоновски, Јован (2015) *Симболите на Македонија*, Скопје
- Матковски, Александар (1970) *Грбовите на Македонија, прилог кон македонската хералдика*, Скопје
- Миљковиќ, Ѓорѓе (2003) *Илинденските знамиња и печати*, Скопје
- Нацевски, Иван (2015) „Односот помеѓу црвениот и златниот лав кај Матковски“, *Македонски хералд* 9, Скопје
- Нацевски, Иван (2016) „Блазон на лавот во припишаните грбови на Александар Македонски“, *Македонски хералд* 10, Скопје
- Палавистра, Александар (2000) Коментари, во: А. Соловјев, *Историја српског грба и други хералдички радови*, Београд
- Палавистра, Александар (2006) *Београдски грбовник II и илирска хералдика*, Београд
- Палавистра, Александар (2010) *Илирски грбовници и други хералдички радови*, Београд
- Пантић, М. (2006) Мавро Орбин, во Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, Београд
- Рудић, Срђан (2006) *Властела Илирског грбовника*, Београд
- Селовски, Клемен (2016) „Од грба Александра Македонског до грба Македоније“, *Оцило* бр. 9 – 10, Белград
- Ѓирковић, Сима (2006) Извори Мавра Орбина, во Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, Београд
- Вара, Hiérosme de (1572) *Le Blason des armoiries AVQVEL EST MONSTRE! LA MANIERE Que les Anciens Ô£ Modernes ont vsc en icelles. Trâiéiê contenant plufieurs Efafs differens, far le moyen desquels on f eutdiscerner les autres, & dresser oublasonner les Armoiries.*, Genève, BnF ark:/12148/bpt6k5753422z
- Caraccio, Giulio Cesare (1592) *Delle imprese trattato in tre libri diviso: Nel primo, del modo di far l'impresa dal qualsiuoglia oggetto, o naturale, o artificioso con nuoue maniere si ragiona -- Nel secondo, tutti ieroglifici, simboli, e cose mistiche in lettere sacre, o profane si scuoprono, e come da quegli cauar si ponno l'imprese -- Nel terzo, nel figurar degli emblemi di molte cose naturali per l'imprese si tratta*, Napoli
- Castellione, Gualterus de (1541) *Alexandreidos Galteri Poetae clarissimi, Libri Decem* (приредил Weissenhorn, Alexander)
- Clemmensen, Stee (2011) *Arms and people in Ulrich Richental's Chronik des Konzils zu Konstanz*, Forum
- Ćosić, Stjepan (2015) *Ideologija rodoslovlja Korjenić – Neorićev grbovnik iz 1595*, Zagreb – Dubrovnik
- Filipović, Emir O. (2009) *Grbovnik Virgila Solisa i ilirska heraldika*, Radovi 41, Zagreb,
- Gayre, Robert (1961) *Heraldic Cadency*, London
- Goodall, John A. (1995) „An Illyrian armorial in the society's collection“, *The Antiquaries journal*, volume 75, London
- Gregora, Nicephorus(1829)*Byzantina historia I*, ed. L. Schopenus, Bonnae
- Gjorgjiev, Vančo Sarakinski, Vojislav (2019) *The many nationalities of Hristofor Žefarović*, Analele Universității „Ovidius” Constanța – Seria Istorie, Volumul 16, Constanța
- Kljagić, Ivka (2013) *Pavao Ritter Vitezović, 300 obljetnica smrti*, Kib no.20 vol. 12, Zagreb,
- Kent, Thomas De (1304 – 1308) *Roman de toute chevalerie*, BnF /ark:/12148/btv1b60002590
- Münster, Sebastian (1544) *Cosmographia Beschreibung aller Lender durch Sebastianum Munsterum, in welcher begriffen Aller vöcker, Herrschafften, Stetten und namhafftiger flecken, herkommen: Sitten, gebreüch, ordnung, glauben, secten vnd hantierung, durch die gantze welt, vnd fürnemlich Teutscher nation. Was auch besonders in iedem landt gefunden, vndn darin beschehen sey. Alles mit figuren vnd schönen landt tafeln erkleret, vnd für augen gestelt* Basel
- Orbini, Mavro (1601) *Il Regno de gli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni / historia di Don Mavro Orbini Rauseo abbate melitense, nella quale si vede l'origine quasi di tutti i popoli, che furono della lingua slava con molte, & varie guerre, che fecere in Europa, Asia, & Africa, il progresso dell'imperio loro, l'antico culto, & il tempo della loro conversione al Christianesimo, e in particolare veggonsi i successi de're, che anticamente dominarono in Dalmatia, Croatia, Bosna, Servia, Rassa, & Bulgaria*, Pesaro<http://arhiva.unilib.rs/cirilica/dokument/1774/il-regno-de-gli-slavi-hoggi-corrottamente-detti-schiavoni-historia-di-don-mavro-orbini-rauseo-abbate-melitense-nella-quale-si-vede-lorigine-quasi-di-tutti-i-popoli-che-furono-della-lingua-slava-con-molte-varie-guerre-che-fecere-in-europa-asia-africa-il-progresso-dellimperio-loro-lantico-culto-il-tempo-della-loro-conversione-al-christianesimo-e-in-particolare-veggonsi-i-successi-der-che-anticamente-dominarono-in-dalmatia-croatia-bosna-servia-rassia-bulgaria> пристапено на 17.05.2020
- Petra Sancta, Silvester (1637) *Tesseræ gentilitiæ a Silvestro Petra Sancta... Ex legibus feacialium descriptæ*, Roma <https://archive.org/details/tesseraegentilit00piet/page/n4/mode/2up> пристапено на 17.05.2020
- Serassi, Pierantonio (1785) *La vita di Torquato Tasso, scritta dall' abate Pierantonia Serassi, e dal medesimo dedicata all' altezza reale di Maria Beatrice d'Este, arciduchessa d'Austria*, Roma [https://books.google.mk/books?id=4kg1AQAAMAAJ&printsec=frontcover&source=gbs\\_ge\\_summary\\_r&cad=0#v=onepage&q&f=false](https://books.google.mk/books?id=4kg1AQAAMAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false) пристапено на 17.05.2020
- Solovjev, Aleksandar (1954) *Prinosi za bosansku I ilirsku heraldiku*, Glasnik Zemaljskog muzeja. Nova serija – Arheologija, 9 – 10, Sarajevo
- Schrot, Martin (1580) *Wappenbuch Des Heiligen Römischen Reichs, und allgemainer Christenheit in Europa*, München<http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb11054888-4> пристапено 17.05.2020
- Solis, Virgil (1555) *Wappenbüchlein*, Nürnberg, <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/solis1555> пристапено на 17.05.2020
- Tores, Alonso de (1496) *Blason d'armas*, Biblioteca de Catalunya, 529 ms.



HERCZOGEN

V. APOLIENCZ I. POLEN V. ASCHOIT I. WALACHIE V. WAIACH I. IE V. WASEN I. TURKEY.



V. ROTEN REVSE

V. D. MAS

V. BRIG I. SCHLESIE

V. GLAWE I. SCHL



V. SEIN I. SCHLES

V. MVSTIE BERG I. SCH

V. POMER

WEIDA I. VNGERN



IIII

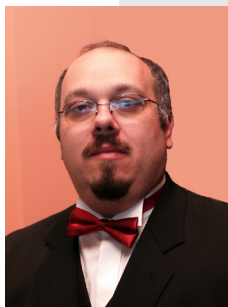


# БЛАЗОНИРАЊЕ НА СТЕМАТОГРАФИИТЕ НА ВИТЕЗОВИЌ И ЖЕФАРОВИЌ

Јован Јоновски

Македонско грбословно друштво,  
Претседател и главен хералд  
<https://orcid.org/0000-0003-2448-3441>

УДК 929.64/.5(497.7:398)  
Рецензирана статија



Macedonian Heraldic Society,  
President and Chief Herald  
<https://orcid.org/0000-0003-2448-3441>

UDC 929.64/.5(497.7:398)  
Peer-reviewed article

## АПСТРАКТ

Стематографијата на Витезовиќ (1701) и преводот на Жефаровиќ на словенски јазик (1741), заедно со илирските грбовници (Корениќ-Неориќ, Лондонски, Фојнички и други преписи) се дел од таканаречената илirsка хералдика, централен хералдички извор на словенскиот Балкански регион од доцниот 16 до 18 век.

Додека илирскиот грбовник е блазониран на англиски, како и на други словенски јазици, овој текст е првиот обид да се блазонираат 56-те земски грбови на македонски јазик со стандардна македонска хералдичка терминологија и синтакса. Истотака е даден блазонот на англиски јазик.

Исто така, направена е анализа на хералдичкиот состав и елементи, како и на улогата на поетските стихови под секој грб како блазон.

**Клучни зборови:** Македонија, хералдика, грб на Македонија, македонска хералдика.

# BLAZONING THE STEMMATOGRAPHIAS OF VITEZOVIC AND ZHEFAROVIC

Jovan Jonovski

Macedonian Heraldic Society,  
President and Chief Herald  
<https://orcid.org/0000-0003-2448-3441>

UDC 929.64/.5(497.7:398)  
Peer-reviewed article

## ABSTRACT

Vitezovic's *Stemmatographia* (1701) and Zhefarovic's translation into Slavic (1741), along with the Illyrian roll of arms (Korenic-Neoric, London, Fojnica, and other transcriptions) are part of the so-called Illyrian Heraldry, the central heraldic source for the Slavic Balkans of the 16<sup>th</sup> to 18<sup>th</sup> centuries.

While the Illyrian Armorial has been blazoned in English as well as in other Slavic languages, this paper is the first attempt to blazon the 56 land coats of arms in Macedonian with standard Macedonian heraldic terminology and syntax. Also English blazon is given.

An analysis of the heraldic composition and elements is also made, as well as the possible role as a blazon of the poetic verses written under each coat of arms.

**Keywords:** Macedonia, heraldry, coat of arms of Macedonia, Macedonian heraldry.



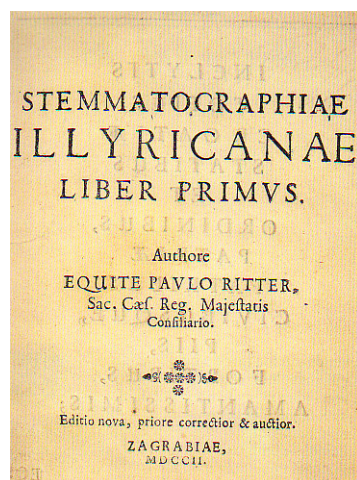
Присуството на специфична хералдика во Јужна Европа, под реките Сава и Дунав се појавува во 14 век. Со напредокот на исламската Османлиска империја на Балканскиот Полуостров во доцниот 14 и почетокот на 15 век, нејзиниот развој нагло прекинува. Во следните векови под отоманско владеење хералдиката продолжува да опстојува само на тесниот појас на источниот Јадрански Брег под венецијанско владеење и во малата поморска Дубровничка Република (Рагуза). Токму таму, кон крајот на 16 век се развива т.н. илирска хералдика. Наречена е „илирска“ во смисла на оживување на спомените за божемното силно старо царство Илирија. Како резултат на хуманизмот, илирска идеја меѓу Јужните Словени ќе се изрази како одговор на италијанскиот панроманизам и германскиот пангерма-

низам. Илирската идеја со текот на времето ќе се развива како подлошка за обединување на сите Јужни Словени. Под поимот Илирија во различни историски периоди се подразбира различна територија. Во антиката од околу 400 пр. Х. до 167 пр. Х. под Илирија се подразбира просторот источно од Јадранско Море, кој се протегал од Епир на југ до Либурија на север и бил населен со илирски племиња. Во римско време е создадена префектурата Илирик, која ги менувала своите граници, но во основа опфаќала далеку поширок простор од Античка Илирија, вклучувајќи го речиси целиот Балкан без Тракија (Рудић 2006, 272). Со појавата на хуманизмот и последователно на илиризмот и панславизмот, за илирски се сметале сите јужнословенски земји и делови од Албанија. Во секој случај, Илирија претставува груб географски термин, кој не е ограничен со никакво јазично или етничко единство. Низ целата историја само Римјаните го владееле целиот регион како провинција Илирикум. Границите на римски Илирикум се протегале од реката Дрилон во Албанија на југ до Истра на северозапад, реката Сава на север и Јадранско Море на запад. Главен град на провинцијата бил Солин (Ibid). Во 18 век Русија и

The presence of specific heraldry in Southern Europe below the Sava and Danube Rivers dates back to the 14<sup>th</sup> century. With the expansion of the Islamic Ottoman Empire on the Balkan Peninsula in the late 14<sup>th</sup> and early 15<sup>th</sup> centuries,

its development abruptly ceased. In the following centuries, under Ottoman rule, heraldry continued to exist only on the narrow belt of the Eastern Adriatic coast under Venetian rule and in the small naval Republic of Dubrovnik (Ragusa). There, at the end of the 16<sup>th</sup> century, so-called Illyrian heraldry developed. It is “Illyrian” in the sense of reviving the memories of the supposedly strong old kingdom of Illyria, as a result of humanism, which among southern Slavs would be expressed as an “Illyrian idea” in response to Italian pan-

Romanism and German pan-Germanism. Over time, the “Illyrian idea” would develop as a basis for the unification of all southern Slavs. The term “Illyria” covered different territory in different historical periods. In antiquity (around 400 BC until 167 BC) Illyria was the area east of the Adriatic Sea that stretched from Epirus in the south to Liburnia in the north and was inhabited by Illyrian tribes. In Roman times, the Illyricum prefecture was created, which changed its boundaries but basically covered a much wider area than ancient Illyria, including almost the entire Balkans except for Thrace (Рудић 2006, 272). With the rise of humanism and consequently of Illyrianism and Pan-Slavism, all South Slavic countries and parts of Albania were considered Illyrian. In any case, Illyria is a rough geographical term not marked by a linguistic or ethnic unity. Throughout history, only the Romans ruled the entire region—as the province of Illyricum. The borders of Roman Illyricum stretched from the Drilon River in Albania on the south to Istria in the northwest, the Sava River in the north, and the Adriatic Sea in the west. The capital of the province was Solin (Ibid.). In the 18<sup>th</sup> century, Russia and Austria



Насловната страна на Стематогрaфијата од Витезовиќ/ Front cover of Vitezovic's Stemmatografia

Австрија ја искористуваат илирската идеја за свои цели.

Илирската хералдика, опфаќа две дела прво, „Сланскиот<sup>1</sup> грбовник“ (~1590) со целата плеада негови целосни и делумни преписи (како што се грбовникот на Корениќ-Неориќ, потоа лондонскиот, фојничкиот грбовник итн.), познати како илирски грбовници кои се појавиле во Приморје<sup>2</sup>, но и во Италија, Шпанија и Австрија кон крајот на 16 и почетокот на 17 век (Палавестра 2006, 16), и второ, Стематографијата на Павле Ритер Витезовиќ со нејзиниот превод на словенски јазик од Христофор Жефаровиќ (Јоновски 2019, 50). Грбовникот Корениќ-Неориќ, како еден од најстарите на „Сланскиот грбовник“ (Нацевски 2019, 8) има 153 грба<sup>3</sup>. Од нив девет се на илирските земји, потоа се грбовите на цар Душан и цар Урош, како и тринаесет владетелско-династички грбови (Ćosić 2015, 134). Потоа следуваат 128 грбови на семејства од Слано, Дубровник, Далмација, Босна и Херцеговина.

Грбовите од илирските грбовници се блазонирани на српски, хрватски и англиски јазик. Тие сè уште не се во целост блазонирани на македонски јазик. Таквото блазонирање во практика има голема улога при установувањето на хералдичката терминологија и синтакса на хералдичкиот македонски јазик.

Стематографијата на Павле Ритер Витезовиќ (1701) е зборник на 56 земски грбови од Централна и Југоисточна Европа, од кои 9 се на земји застапени во Илирскиот грбовник. Досега блазоните од Стематографијата не се објавени на ниеден јужнословенски, ниту на друг јазик.<sup>4</sup>

Целта на овој труд е да се претстави Стематографијата на Витезовиќ, и преводот на Жефаровиќ, преку блазонирање на присутните грбови и нивна анализа според елементите на грбовите и можноста на дадениот стих да се смета за блазон. Ова е прва публикација со блазонирање на грбовите од стематографиите на македонски јазик, (и англиски) но и на некој современ јазик воопшто.

used the “Illyrian idea” for their own purposes.

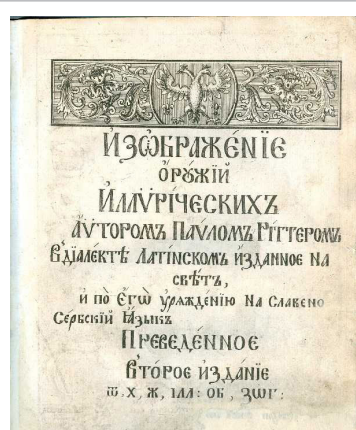
Illyrian heraldry includes two parts, first, the “Slano<sup>1</sup> Armorial” (~ 1590) with its plethora of complete and partial transcripts (such as the Korenic-Neoric armorial, then the London armorial, the Fojnica armorial, etc.) known as Illyrian Armorial that appeared at Primorje,<sup>2</sup> and in Italy, Spain, and Austria in the late 16<sup>th</sup> and early 17<sup>th</sup> centuries (Палавестра 2006, 16) and *Stemmatographia* by Pavle Ritter Vitezovic with its Slavic translation by Hristofor Zhefarovic (Jonovski 2020, 18). The Korenic-Neoric armorial, as one of the oldest components of the “Slano Armorial”, (Nacevski 2019, 8) has 153 arms.<sup>3</sup> Nine of them belong to the Illyrian lands, followed by the coats of arms of Tsar Dusan and Tsar Uros, as well as thirteen ruling dynastic coats of arms (Ćosić 2015, 134). This is followed by 128 families of Slano, Dubrovnik, Dalmatia, and Bosnia and Herzegovina.

The coats of arms in the Illyrian Armorial are blazoned in Serbian, Croatian, and English. They are not yet completely blazoned in Macedonian.

Such blazoning in practice plays a major role in the establishment of heraldic terminology and syntax of the heraldic Macedonian language.

Pavle Ritter Vitezovic’s (1701) *Stemmatographia* is a collection of 56 land coats of arms from Central and Southeastern Europe, 9 of which are from countries represented in the Illyrian Armorial. Blazons from the *Stemmatographia* have not been published in any Southern Slavic or other language.<sup>4</sup>

The aim of this paper is to present Vitezovic’s *Stemmatographia*, and Zhefarovic’s translation, by blazoning the coats of arms presented and analyzing them according to their elements and the possibility of the verses given being considered as blazon. This is the first publication blazoning of the arms of the *Stemmatographias* in Macedonian (and English), but also in any modern language.



Насловната страна на Стематографијата од Жефаровиќ/ Front cover of Zhefarovic's *Stemmatografia*

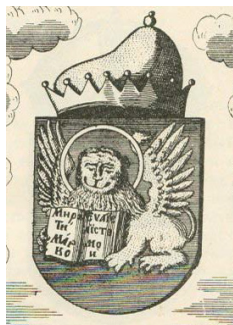
## СТЕМАТОГРАФИИТЕ НА ВИТЕЗОВИЌ И ЖЕФАРОВИЌ

Павле Ритер Витезавиќ (1652—1713) бил писател, историчар, печатар, бакрорезец, политичар, роден е во Сењ, Хрватска. Витезовиќ во 1695 година набавува своја печатница. Дејствувал и во Виена каде станал дворски советник и од царот добил дозвола да влезе во секоја библиотека, и во јавните и во приватните архиви. Витезовиќ е автор на неколку „илирски“ дела. Познат е негов ракопис од 1694 година со наслов: „Оригинални инсигнии на илирските кралства и провинции“<sup>45</sup>. Според Матковски, делото содржи 72 грба. Од нив дел се на земји за кои Витезовиќ сметал дека се словенски, а дел се хрватски грбови. Напишана е на латински јазик со рачно боени слики на кои е дадено само името на земјата без дополнителни стихови (Матковски 1970, 114).

Неговото најзначајно дело, објавено во Виена, кон крајот на април или почетокот на мај 1701 година, е насловено „Стематологија или нацрт, опис и обнова на илирските грбови“<sup>46</sup>. Стематологија значи попис на стемии: печати, грбови. За разлика од илирските грбовници, кои основно содржеле лични грбови, во стематологијата има само земски грбови.

Витезовиќ, веројатно, се служел со Минстеровата космографија и делото на Мавро Орбини „Царството на Словените“, како и со непосредни извори: стари печати, документи, пари, споменици од камен и слично (Ibid, 116).

Во Стематологијата, од 84<sup>7</sup>, на 56 страници има по еден грб на по една од земјите во кои уште се „слушал словенскиот збор“, ставени по азбучен ред според латинската азбука. Под името на земјата се наоѓа штит со круна. Штитот е шпански со сооднос на ширината и висината 4x5. Четири грба се прикажани на ист ваков штит каде горниот раб не е рамен туку е благ лак со мевот надолу (Босна, Хрватска, Србија и Рашка). Боите во Стематологијата се претставени со шрафура за што е дадена легенда, која се совпаѓа со онаа на



Оригинално цртежите се дадени со хералдичка шрафура/ Originally drawings given with heraldic hatching

## THE STEMATOGRAPHIAS OF VITEZOVIC AND ZHEFAROVIC

Pavle Ritter Vitezovic (1652–1713) was a writer, historian, printer, engraver, and politician, born in Senj, Croatia. In 1695, Vitezovic bought his own printing house. He also worked in Vienna where he became a court counselor and received permission from the emperor to enter every library, both public and private archives. Vitezovic is the author of several “Illyrian” works. His 1694 manuscript, titled “Original Insignia of the Illyrian Kingdoms and Provinces”<sup>5</sup>, is well known. According to Matkovski, the manuscript contains 72 coats of arms. Some of them are from countries that Vitezovic considered to be Slavic and some are Croatian coats of arms. It is written in Latin with hand-painted pictures giving only the name of the country without additional verses (Matkovski 1970, 114).

His most significant work, published in Vienna in late April or early May 1701, was titled *Stemmatographia or Drawing, Description and Reconstruction of the Illyrian Coats of Arms*<sup>6</sup>. *Stemmatographia* means a list of *stemas*: seals, coats of arms. Unlike Illyrian coats of arms, which basically contained personal coats of arms, in the *Stemmatographia* there are only land coats of arms.

Vitezovic probably used Munster’s *Cosmography* and the work of Mavro Orbini *The Kingdom of the Slavs*, as well as immediate sources: old prints, documents, coins, stone monuments, and the like (Ibid., 116).

In the *Stemmatographia* out of 84<sup>7</sup>, 56 pages contain one coat of arms each, for the lands where the “Slavic word was still heard”, placed in alphabetical order according to the Latin alphabet. Under the name of the land is a shield with a crown. The shield is Spanish type with a width:height ratio of 4:5. Four arms are shown in the same shield type but where the top edge is not straight but a slight arc downward. (Bosnia, Croatia, Serbia and Raška). The colors in the *Stemmatographia* are presented in heraldic hatching (for which a legend is given, coinciding with that of Petrasankta, the standardized hatching for presenting colors in heraldry).

The following crowns can be found in the *Stemmatographia*: 1. Ducal (represented on 13 coats of arms); 2. Arched Ducal (26); 3. Arched

Петрасанкта, односно стандардизираната шрафура за претставување на бои во хералдиката.

Во Стематографијата се среќаваат следните круни: 1. Јагодова (застапена на 13 грбови); 2. Јагодова со стема (26); 3. Јагодова со стема и капа (5); 4. Јагодова со стема и капа со лента (1); 5. Австриска круна (7); 6. Чалма (2); 7. Дуждова капа (1) и 8. Круна на св. Стефан (1).

Под секој грб Витезовиќ дава четири стиха на латински јазик во врска со грбот и земјата. На крајот од Стематографијата, по грбовите следуваат коментари за секој грб. Делото е печатено еднобојно со бакрорезна техника.

Следната 1702 година, Витезовиќ го препечатува своето дело во Загреб, овој пат под наслов „Стематографија илирска, прва книга“<sup>8</sup> со назнака „ново издание поправено и проширено“.<sup>9</sup>

Стематографијата посветена на српскиот патријарх Арсение е издадена на 21.10.1741, повторно во Виена, во превод на словенски јазик од Христофор Жефаровиќ. Жефаровиќ е македонски зограф, иконописец, бакрорезец, автор, трговец, хералдичар, роден во Дојран (Gjorgjiev, Sarakinski 2019, 5). Се школувал во Солун, а потоа заминува во Карловачката митрополија. Се занимавал и со трговија и стекнал голем имот. Починал во 1753 г., во Москва. Жефаровиќ е почитуван и како српски и бугарски хералдичар.

Ова издание на словенски јазик е проширено со 8 гравури со по два и 8 гравури со по еден светец или канонизирани владетели, највеќе српски, како и портрет на патријархот Арсение и грб на Карловачката митрополија.

Земските грбови кај Жефаровиќ речиси се идентични по изведба со оние кај Витезовиќ, со тоа што овде се дадени во рамка со облачиња.<sup>10</sup> Над рамката е дадено името на земјата, а под неа стихови во 4 реда со поетски опис на грбот и/или на земјата. На Стематографијата работел и виенскиот мајстор Месмер кој ги режел цртежите на Жефаровиќ во бакар.

Освен преводот на Стематографијата, која ќе стане прв илустриран прирачник по хералдика, не се познати никакви други хералдички текстови на Жефаровиќ. Ова го става Жефаровиќ во втората фаза на познавање на хералдиката – колекционерство – која се карактеризира со собирање слики на грбови при што се знаат само ос-

Ducal with cap (5); 4. Arched Ducal with cap and ribbons (1); 5. Austrian crown (7); 6. Turban (2); 7. Venetian Doge’s hat (1), and 8. Crown of St. Stephen (1).

Under each coat of arms, Vitezovic gives four verses in Latin which explain the coat of arms and/or the country. At the end of the *Stemmatographia*, there are comments on each arms. The work is printed in one color with engraved images.

The following 1702, Vitezovic reprinted his work in Zagreb, this time under the title *Illyrian Stemmatographia, First Book*<sup>8</sup> marked “New Edition, Edited and Expanded”<sup>9</sup>.

The *Stemmatographia*, dedicated to Serbian Patriarch Arsenie, was republished on October 21, 1741 in Vienna, a translation into Slavonic by Hristofor Zhefarovic. Zhefarovic was a Macedonian painter, icon painter, engraver, merchant, and heraldist, born in Dojran (Gjorgjiev, Sarakinski 2019, 5). He studied in Salonica and then went to the Metropolitanate of Karlovac. He also engaged in trade and acquired large estates. He died in 1753 in Moscow. Zhefarovic is also respected as a Serbian and Bulgarian heraldist.

The edition in Slavonic has been expanded with engravings of saints or canonized rulers, mostly Serbian (8 with one and 8 with two), as well as a portrait of Patriarch Arsenie and the coat of arms of the Karlovac Metropolitanate.

Zhefarovic’s drawings of the land arms are almost identical to those of Vitezovic, presented in a frame with clouds.<sup>10</sup> Above the frame is the name of the country, and below verses in four lines with a poetic description of the coat of arms and/or the country. The Viennese master Mesmer worked on the *Stemmatographia*, engraving Zhefarovic’s drawings into copper.

Apart from the translation of the *Stemmatographia*, which would become the first illustrated manual on heraldry, no other heraldic texts by Zhefarovic are known. This is what puts Zhefarovic in the second phase of knowledge of heraldry—collecting—which is characterized by collecting images of the coats of arms where only basic information about the coat of arms is known, i.e., its bearer (Јоновски 2019a).

The blazoning was done according to the

новни информации за грбот, односно неговиот носител (Јоновски 2019a).

Блазонирањето е извршено според дадениот емблазон од рачно обоениот примерок од второто издание, кој се наоѓа во Националната и универзитетска библиотека во Загреб и фототипно издадено од Иво Банац (Banac 1991). Во случај на нејаснотии е консултиран и стихот под грбот од Стематографијата на Жефаровиќ фототипно издание (Давидов 1972). Блазонирањето е според стандардната хералдичката терминологија и синтакса на современ македонски јазик, разработена од Македонското грбословно друштво (Македонското хералдичко здружение) (Јоновски, Нацевски), објавена во Македонски хералд во повеќе проделженија. Даден е и блазон на англиски јазик.<sup>11</sup>

За анализа на функцијата на блазонот на стиховите под грбот го користиме фототипното издание на Стематографијата на Жефаровиќ (второ издание), објавено во *Стематографија, Изображеније оружјии илирических* (Давидов 1972).

Во овој труд, исто така, ќе се направи анализа на дадениот поетски опис во смисла на неговата функција како блазон. Блазон е техничкиот опис на грбот, кој и го определува истиот, со тоа што врз основа на блазонот, кој било хералдичар или хералдички уметник може да ја нацрта истата композиција. Блазонот задолжително ги содржи следниве информации: 1. Поделби на грбот (за сложени грбови); 2. Поделба на штитот со бои на полињата; 3. Грбовни амблеми со нивна боја; 4. Атрибути на грбовните фигури, нивен број и сооднос. Блазонирањето се врши на замислен пресек на штитот поставен хоризонтално, при што блазонирањето се врши оддолу нагоре (Јоновски 2015, 80).

Поврзаноста на описот од стихот под грбот со блазонот е категоризиран во 5 категории: 1. Без врска со блазонот; 2. Споменување грбовна фигура од грбот; 3. Споменување грбовна фигура со боја и боја на полето. 4. Прифатлив блазон и 5. Блазонот е во ред, но боите во описот не одговараат на шрафурата од цртежот.

Покрај дадениот блазон на малиот грб (содржината на штитот), е даден и видот на круната, како и во која категорија е според поврзаноста на стихот со блазонот. Во двата случаи каде грбовите се разликуваат кај Витезовиќ и Жефаровиќ, (Рашка и Унгарија) дадени се и двата блазони.

given emblazon from the hand-painted copy of the second edition, which is in the National and University Library in Zagreb and was published in photographic form by Ivo Banac (Banac 1991). In case of ambiguity, the verse under the coat of arms of Zhefarovic's *Stemmatographia* in a photographic edition (Давидов 1972) was also consulted. The blazoning follows the standard heraldic terminology and syntax in modern Macedonian developed by the Macedonian Heraldic Society (Jonovski, Nacevski) published in the *Macedonian Herald* over several issues. Also English blazon is given.<sup>11</sup>

For the analysis of the function of the blazon of the verses under the coat of arms, we use the photographic edition of Zhefarovic's *Stemmatographia* (second edition), published in *Стематографија, Изображеније оружјии илирических* (Давидов 1972).

This paper also analyzes the poetic description provided in terms of its function as a blazon. "Blazon" is the technical description of the coat of arms, which defines it and provides the basis on which any heraldist or heraldic artist can draw the same composition. The blazon must contain the following information: 1. Partitions on the arms (for marshalled arms); 2. Partition of the shield with the colors of the fields; 3. Heraldic charges with their color; 4. Attributes of the charge, their number and ratio. Blazoning is done at an imaginary cross-section of the shield placed horizontally, with blazoning from the bottom up. (Јоновски 2015, 80).

The connection of the description of the verse under the coat of arms with the blazon is categorized into 5 categories: 1. Without connection to the blazon; 2. Mentioning a charge from the arms; 3. Mentioning a color of the field and the charge. 4. Acceptable blazon, and 5. Blazon is good, but the colors in the description do not match the colors in the drawing.

In addition to the blazon provide for the small arms (the content of the shield), the type of crown is also given, as well as in which category it is according to the connection of the verse with the blazon. In both cases where the arms differ between Vitezovic and Zhefarovic, (Raska and Hungary) both blazons are given.

## БЛАЗОНИРАЊЕ НА ГРБОВИТЕ

### ИЛИРИЈА (ИЛЛЏЕСКО)

Црвено, сребрена полумесечина нагоре надвишена од шестокрака ѕвезда.  
Јагодова круна со стема без крст.  
Споменување грбова фигура од грбот.



## BLAZONING OF THE ARMS

### ILLYRICUM

Gules, a star and in base a crescent Argent.  
Arched ducal crown without cross.  
Mentioning a charge from the arms.

### ЦАРСТВОТО НА НЕМАЊИЌ (ЦРСТВО Ъ НЕМАЊИЕ УСТАВЛЕННО)

Црвено, сребрен двоглав крунисан орел во приказ меѓу два лилјани во основа.  
Јагодова круна со стема и капа.  
Споменување грбова фигура од грбот.

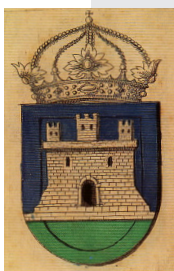


### IMPERIUM À NEMANIDE

Gules, a doubled headed eagle displayed and ducally crowned Argent, between in base two fleurs-de-lys Or.  
Arched ducal crown with cap.  
Mentioning a charge from the arms.

### АЛБАНИЈА (АЛБАНИЈА)

Сино, од зелена основа сребрен замок со три кули и црна порта.  
Јагодова круна со стема.  
Споменување грбова фигура од грбот.

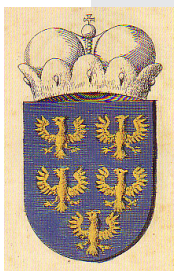


### ALBANIA

Azure, issuant from base Vert a tripled towered castle Argent, port Sable.  
Arched ducal crown.  
Mentioning a charge from the arms.

### АВСТРИЈА СТАРА (АУСТРИА ВЕТХАА)

Сино, пет златни орли во приказ 2-2-1.  
Австриска круна.  
Споменување грбова фигура од грбот.

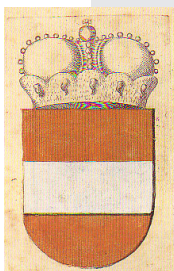


### AUSTRIA VETUS

Azure, five eagles 2, 2 and 1 Or.  
Austrian crown.  
Mentioning a charge from the arms.

### АВСТРИЈА СЕГАШНА (АУСТРИА ННЪШНАА)

Црвено, сребрен појас.  
Австриска круна со бисери.  
Прифатлив блазон.



### AUSTRIA HODIERNA

Gules, a fess Argent.  
Austrian crown with pearls.  
Acceptable blazon.

### БЕСАРАБИЈА (БЕССАРАВИЈА)

Златно, три црнечки глави со црвени ленти.  
Јагодова круна.  
Споменување грбова фигура од грбот.



### BESARABIA

Or, three moor's heads Sable banded Gules.  
Ducal crown.  
Mentioning a charge from the arms.



## БОХЕМИЈА (БОХЕМИЈА)

Црвено, сребрен крунисан лав со раздвоена опашка.

Јагодова круна со стема.

Блазон е во ред, но боите во описот не одговараат на шрафурата од цртежот.



## BOHEMIA

1.

Gules, a lion queue forchée Argent, crowned Or.

Arched ducal crown.

The blazon is good but the colors do not fit the hatching.

## БОРУСИЈА (БОРУСИЈА)

Сребрено, црн орел во приказ со златни коски, вооружан и окрунет златно.

Јагодова круна со стема.

Споменување грбова фигура од грбот.



## BORUSSIA

Argent, an eagle Sable armed, boned and ducally gorged Or.

Arched ducal crown.

Mentioning a charge from the arms.

## БОСНА (БОСНА)

Златно, две вкрстени црвени назабени греди со набиени црнечки глави со долга коса крунисани златно.

Јагодова круна со стема и капа.

Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



## BOSNA

Or, two staves in saltire embattled on the lower edge Gules each topped with a head Proper, crowned Or.

Arched ducal crown with cap.

Mentioning a charge with its color and color of the field.

## БУГАРИЈА (БОЛГАРИЈА)

Црвено, златен крунисан лав.

Јагодова круна со стема.

Блазон е во ред, но боите во описот не одговараат на шрафурата од цртежот.



## BULGARIA

Gules, a lion ducally crowned Or.

Arched ducal crown.

The blazon is good but the colors do not fit the hatching.

## КАРИНТИЈА (КАРИНТИЈА)

Пресечено златно, три црни лава во лево: црвено, сребрен појас.

Австриска круна.

Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



## CARINTHIA

Per pale, dexter Or, three lions passant contournée Sable, sinister Gules, a fess Argent.

Austrian crown.

Mentioning a charge with its color and color of the field.

## КЕЛТА (КЕЛТА)

Црвено, два златни дракони во пресрет со преплетени опашки.

Јагодова круна со стема.

Споменување грбова фигура од грбот.



## CELTÆ

Gules, two dolphins tails entwined Or.

Arched ducal crown.

Mentioning a charge from the arms.

### КАРНИОЛИЈА (КАРНИОЛИЈА)

Сребрено, син орел вооружан и крунисан златно, обременет со полумесечина коцкаста сребрено и црвено.

Австриска круна.

Споменување грбова фигура од грбот.



### CARNIOLIA

Argent, an eagle displayed Azure, armed and crowned Or charged with a crescent counter-compony Argent and Gules.

Austrian crown.

Mentioning a charge from the arms.

### КРИТ (КРЕТА)

Пресечен сребрено и црвено, горе црн орел во полет во лево кој во левата канца држи црвен пламен и молња. Долу сребрен кентаур во лево со златна тојага во десната рака.

Јагодова круна со стема.

Споменување грбова фигура од грбот.



### CRETA

Per fess, Argent and Gules, in chief an eagle wings endorsed and inverted Sable grasping in the sinister claw flame and thunder and in base a Centaur Argent holding in the dexter hand a club Or both contournée.

Arched ducal crown.

Mentioning a charge from the arms.

### ХРВАТСКА (КРОАЦИЈА)

Коцкасто црвено и сребрено.

Јагодова круна со стема и капа.

Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



### CROATIA

Checky Gules and Argent.

Arched ducal crown with cap.

Mentioning a charge with its color and color of the field.

### ХУЈАМИЈА (ХУЈАМИЈА)

Црвено, од лева страна излегува сребрена рака која држи сабја меѓу златна шестокрака звезда и сребрена полумесечина в десно во чело.

Јагодова круна.

Споменување грбова фигура од грбот.



### CHULMIA

Gules, an arm issuant from the sinister embowed and holding a scimitar Argent hilt Sable between mullet of 8 points Or and increscent Argent in chief.

Ducal crown.

Mentioning a charge from the arms.

### КУМАНИЈА (КУМАНИЈА)

Црно, на црвен лев превез орамен златно сребрен исправен волк.

Јагодова круна со стема.

Споменување грбовна фигура од грбот.



### CUMANIA

Azure, on a bend sinister Gules fimbriated Or a wolf courant in bend sinister Argent.

Arched ducal crown.

Mentioning a charge from the arms.

### ДАКИЈА (ДАКИЈА)

Црвено, лаковиден вдлабнат клин расечен на сребро и црвено, меѓу два златни лава кои се качуваат.

Јагодова круна со стема.

Споменување грбовна фигура од грбот.



### DACIA

Gules, a pile throughout transposed and enarched per pale Argent and Sable between two lions rampant combatant Or.

Arched ducal crown.

Mentioning a charge from the arms.

## ДАЛМАЦИЈА (ДАЛМАЦИЈА)

Сино, три златни крунисани вперени лавовски глави.

Јагодова круна со стема.

Споменување грбовна фигура со боја и боја на полето.



## DALMATIA

Azure, three leopards' faces ducally crowned Or.

Arched ducal crown.

Mentioning a charge with its color and color of the field.

## ДАРДАНИЈА (ДАРДАНИЈА)

Сребрено, црвен лав со раздвоена опашка, в лево, крунисан златно држи црно копје со златен врв.

Јагодова круна со стема.

Споменување грбова фигура од грбот.



## DARDANIA

Argent, a lion salient contournée queue forchée Gules ducally crowned Or grasping a lance tipped Or.

Arched ducal crown.

Mentioning a charge from the arms.

## ЕПИР (ЕПЊРЪ)

Сребрено, црвено исправено куче.

Јагодова круна со стема.

Споменување грбова фигура од грбот.



## EPIRUS

Argent, a hound salient Gules.

Arched ducal crown.

Mentioning a charge from the arms.

## ГРЦИЈА (ГРЕЧЕСКАА)

Сино, 4 златни превези.

Јагодова круна со стема.

Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



## GRÆCIA

Azure, four bendlets Or.

Arched ducal crown.

Mentioning a charge with its color and color of the field.

## ХЕРЦЕГОВИНА (ХЕРЦЕГОВИНА)

Црвено, од десно златна рака која држи скршена дршка од копје.

Јагодова круна.

Споменување грбова фигура од грбот.



## HERCEGOVINA

Gules, issuant from dexter a hand Or holding a lance broken at the tip.

Ducal crown.

Mentioning a charge from the arms.

## ЈАПОДИЈА (ЈАПОДИЈА)

Златно, црно галеро со по една пуфка.

Јагодова круна.

Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



## JAPODIA

Or, a galero with one tassel Sable.

Ducal crown.

Mentioning a charge with its color and color of the field.

### ИСТРИА (ИСТРИЈА)

Сино, од зелена основа сребрена коза во од.  
 Јагодова круна.  
 Споменување грбова фигура од грбот.



### ISTRIA

Azure, on a base Vert a goat passant Argent.  
 Ducal crown.  
 Mentioning a charge from the arms.

### ЛИБУРНИЈА (ЛИБУРНИЈА)

Сино, златен крунисан орел.  
 Јагодова круна со стема.  
 Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



### LIBURNIA

Azure, an eagle displayed and ducally crowned Or.  
 Arched ducal crown.  
 Mentioning a charge with its color and color of the field.

### ЛОДОМЕРИЈА (ЛОДОМЕРИЈА)

Сино, два појаса, коцкасти црвено и сребрено.  
 Јагодова круна со стема.  
 Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



### LODOMERIA

Azure, two bars countercompony Gules and Argent.  
 Arched ducal crown.  
 Mentioning a charge with its color and color of the field.

### МАКЕДОНИЈА (МАКЕДОНИЈА)

Златно, црвен лав.  
 Јагодова круна со стема.  
 Прифатлив блазон.



### MACEDONIA

Or, a lion rampant Gules.  
 Arched ducal crown.  
 Acceptable blazon.

### МИЗИЈА (МИСИЈА)

Сино, две златни круни свртени со основите.  
 Јагодова круна со стема.  
 Блазон е во ред, но боите во описот не одговараат на шрафурата од цртежот.



### MOESIA

Azure, two crowns Or that in base reversed.  
 Arched ducal crown.  
 The blazon is good but the colors do not fit the hatching.

### МОЛДАВИЈА (МОЛДАВИЈА)

Златно, црна вперена биковска глава.  
 Јагодова круна.  
 Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



### MOLDAVIA

Or, a bull head caboshed Sable.  
 Ducal crown.  
 Mentioning a charge with its color and color of the field.

## МОРАВИЈА (МОРАВА)

Сино, орел коцкаст сребро и црвено.  
Австриска круна.  
Споменување грбова фигура од грбот.



## MORAVIA

Azure, an eagle displayed chequy Gules and Argent.  
Austrian crown.  
Mentioning a charge from the arms.

## МОСКВА<sup>12</sup> (МОСКВА)

Црвено, златен крунисан двоглав орел, на градите штитче со св. Ѓорѓи на коњ кој прободува ламја.  
Јагодова круна со стема и капа со лента.  
Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



## MOSCOVIA<sup>12</sup>

Gules, a double headed eagle displayed and ducally crowned Or charged on the breast of an oval inescutcheon Argent thereon St George slaying the dragon Proper.  
Arched ducal crown with cap with ribbon.  
Mentioning a charge with its color and color of the field.

## ПАНОНИЈА (ПАННОНИЈА)

Седумкратно пресечено црвено и сребрено.  
Јагодова круна со стема.  
Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



## PANNONIA

Barry of eight Gules and Argent.  
Arched ducal crown.  
Mentioning a charge with its color and color of the field.

## ПОЛСКА (ПОЛСКА)

Црвено, сребрен крунисан орел.  
Јагодова круна со стема.  
Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



## POLONIA

Gules, an eagle displayed Argent ducally crowned Or.  
Arched ducal crown.  
Mentioning a charge with its color and color of the field.

## РАГУЗА<sup>13</sup> (РАГУЗА)

Црвено три сребрени ремени.  
Јагодова круна.  
Споменување грбова фигура од грбот.



## RAGUSA<sup>13</sup>

Gules, three bars Argent.  
Ducal crown.  
Mentioning a charge from the arms.

## РАМА (РАМА)

Црвено, сребрена оклопена рака со сабја.  
Јагодова круна.  
Споменување грбова фигура од грбот.



## RAMA

Gules, an arm in armour embowed fessways the hand flexed holding a scimitar Argent.  
Ducal crown.  
Mentioning a charge from the arms.

### РАШКА (РАССІА)

Витезовиќ: Сино, три сребрени потковици.  
 Жефаровиќ: Сино, сребрен орел во пресрет со глава в лево, кој во клунот и канците држи по една потковица.  
 Јагодова круна со стема и капа. Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.

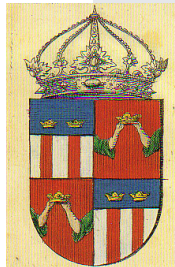


### RASSIA

Vitezovic: Azure, three horseshoes Argent.  
 Zhefarovic: Azure eagle Argent head to dexter holding in its beak and claws horseshoes.  
 Arched ducal crown with cap.  
 Mentioning a charge with its color and color of the field.

### РОМАНИЈА<sup>14</sup> (РОМАНИЈА)

Квадрирано, 1 и 3 сребрено две црвени греди, на сино чело две златни круни. 2 и 4 црвено две раце со зелени ракави од двата бока држат златна круна.  
 Јагодова круна со стема.  
 Без врска со блазонот



### ROMANIA<sup>14</sup>,

Quarterly, 1&4 Argent, two pallets Gules on a chief Azure two crowns Or, 2&3 Gules, two arms Proper vested Vert issuant from flanks holding a crown Or.  
 Arched ducal crown.  
 Without connection to the blazon

### РУСИЈА<sup>15</sup> (РУСИЈА)

Сино, златен лав се качува по сребрена карпа од десно.  
 Јагодова круна.  
 Блазон е во ред, но боите во описот не одговараат на шрафурата од цртежот.



### RUSSIA NIGRA<sup>15</sup>

Azure, a dexter gore in rock form Argent thereon a lion climant Or.  
 Ducal crown.  
 The blazon is good but the colors do not fit the hatching.

### СКИТИЈА (СКИФИЈА)

Сребрено, три црни мечкини глави.  
 Јагодова круна.  
 Прифатлив блазон.



### SCYTHIA

Argent, three bear heads Sable.  
 Ducal crown.  
 Acceptable blazon.

### СРБИЈА (СЕРБИЈА)

Црвено, сребрен крст меѓу четири огнила.  
 Јагодова круна со стема и капа.  
 Споменување грбова фигура од грбот.



### SERBLIA

Gules, a cross between four furisons Argent.  
 Arched ducal crown with cap.  
 Mentioning a charge from the arms.

### ШЛЕЗИЈА (СИЛЕЗИЈА)

Сребрено, црн орел обременет со сребрена полумесечина.  
 Австриска круна.  
 Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



### SILESIA

Argent, an eagle displayed Sable charged with a crescent Argent.  
 Австриска круна.  
 Mentioning a charge with its color and color of the field.

## СИРМИЈА<sup>16</sup> (СИРМІА)

Петпати пресечен сребрено со сино – зелено – сино, на зеленото легнат сребрен елен покрај зелено дрво од лево.

Јагодова круна.

Споменување грбова фигура од грбот.



## SIRMIUM<sup>16</sup>

Argent, a fess Vert issuant therefrom a stag lodged below a tree to sinister Proper, a bar enhanced and a point in base Azure.

Ducal crown.

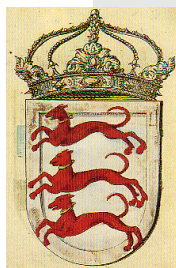
Mentioning a charge from the arms.

## СЛАВОНИЈА ДУНАВСКА (СЛАВОНІАДУНАВСКАА)

Сребрено, три црвени `рта со златни ремени во скок.

Јагодова круна со стема.

Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



## SLAVONIA DANUBIANA

Argent, three hounds saliant Gules collared Or.

Arched ducal crown.

Mentioning a charge with its color and color of the field.

## СЛАВОНИЈА НА БАЛТИСКО МОРЕ (СЛАВОНІАМОРАБАЛТИНСКАА)

Црвено, златен крунисан аждер.

Јагодова круна со стема.

Прифатлив блазон.



## SLAVONIA MARIS BALTHICI

Gules, a wyvern crowned Or.

Arched ducal crown.

Acceptable blazon.

## СЛАВониЈА ДЕНЕШНА (СЛАВОНІА ИНЪШНАА)

Сино, на црвен појас орамен со сребрени брановидни ремени црна куна. Сребрена шестокрака звезда во сјај во чело.

Јагодова круна со стема.

Споменување грбова фигура од грбот.



## SLAVONIA MODERNA

Azure, on fess wavy Gules edged Argent a marten passant Proper, in chief a mullet of eight point radiant Argent.

Arched ducal crown.

Mentioning a charge from the arms.

## ШТАЕРСКА (СТИРИА)

Зелено, сребрен пантер во лево со црвени пламени.

Австриска круна.

Споменување грбова фигура од грбот.



## STIRIA

Vert, a panther Argent contourne inflamed Gules.

Австриска круна.

Mentioning a charge from the arms.

## ТЕСАЛИЈА (ΘΕССΑΛΙΑ)

Пресечено златно и црвено, горе црн орел вооружан златно, долу три исправени сребрени стрели.

Јагодова круна со стема.

Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



## THESSALIA

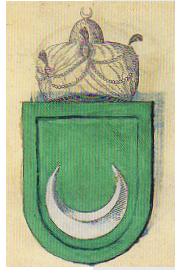
Per fess Or and Gules an eagle displayed Sable armed and crowned Or in chief, three arrows palewise Argent in base.

Arched ducal crown.

Mentioning a charge with its color and color of the field.

### ТРАКИЈА ОДРИЗСКА (ФРАКІЈА ОДРИЗІЙСКАА)

Зелено, сребрена снижена полумесечина нагоре.  
Чалма.  
Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



### THRACIA ODRISORUM

Vert, a crescent debased Argent.  
Turban.  
Mentioning a charge with its color and color of the field.

### ТРАКИЈА РИМСКА (ФРАКІЈА РИМСКАА)

Сино, златен лав во лево со кугла на грбот.  
Јагодова круна со стема.  
Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



### THRACIA ROMANORUM

Azure, a lion passant guardant contournée Or bearing a bezant on the back.  
Arched ducal crown.  
Mentioning a charge with its color and color of the field.

### ТРАНСИЛВАНИЈА (ТРАНЗИЛВАНІА)

Златно, црн орел пресечено со црвено, седум златни градови на зелени брегови, надвишени со сребрени сонце десно и месечина во десно лево, над сè штитче црвено со сребрен појас. Јагодова круна.  
Споменување грбова фигура од грбот.



### TRANSYLVANIA

Per fess Or and Gules, in chief a demi eagle issuant Sable, and in base seven hills turreted Gules between in chief a sun-in-splendour Or and an increscent Argent. At the centre point an oval inescutcheon Gules, a fess Argent. Ducal crown.  
Mentioning a charge from the arms.

### ТРИБАЛИЈА (ТРИВАЛІЈА)

Сребрено, црна откината вепрова глава ранета со стрела.  
Јагодова круна со стема.  
Споменување грбова фигура од грбот.



### TRIBALLIA

Argent, a boar's head couped Sable pierced by an arrow Proper.  
Arched ducal crown.  
Mentioning a charge from the arms.

### ТУРЦИЈА (ТУРЦИЈА)

Црвено, од лево рака со зелен ракав држи раздвоен сребрен меч со златен балчак меѓу сребрени шестокрака ѕвезда во сјај и полумесечина.  
Чалма.  
Споменување грбова фигура од грбот.



### TURCIA

Gules, an arm couped vested Vert cuffed Argent holding a double bladed sword Argent, hilted Or between a star irradiated and an increscent Argent.  
Turban.  
Mentioning a charge from the arms.

### ВЛАШКА (ВАЛАХІЈА)

Сребрено, на зелена основа круна на која стои црн обрнат орел во полет, в лево, кој во клунот држи сребрен крст.  
Јагодова круна.  
Споменување грбова фигура со боја и боја на полето.



### VALACHIA

Argent, on a mount Vert issuant from a ducal coronet Argent eagle regardant contournée wings sergeant tergiant Sable holding in its beak latin cross Argent.  
Ducal crown.  
Mentioning a charge with its color and color of the field.



## ВЕНЕЦИЈА (ВЕНЕТИЈА)

Сино, златен крилест седнат лав со ореол кој држи отворена книга со натпис:

(Кај Витезовиќ) „Pax tibi Marce, evangelista meus“.

(Кај Жефаровиќ) „Мир ти Марко евангелисту мој“.

Дуждова капа.

Споменување грбова фигура од грбот.



## VENETIA

Azure, the lion of St Mark sejant Or holding an open book inscribed:

(Vitezovic) „Pax tibi Marce, evangelista meus“.

(Zhefarovic) „Мир ти Марко евангелисте мои“.

Venetian Doge's cap.

Mentioning a charge from the arms.

## УНГАРИЈА (ОУНГАРИЈА)

(Витезовиќ) Црвено, од зелен тробрег сребрен архиепископски крст

(Жефаровиќ) Расечено, 1. Седумкратно пресечено сребро и црвено, 2. Црвено, од зелен тробрег сребрен архиепископски крст.

Круна на св. Стефан.

Споменување грбова фигура од грбот.



## UNGARIA

(Vitezovic) Gules, on a trimount Vert issuing therefrom a Patriarchal cross Argent.

(Zhefarovic) Per pale barry of eight Gules and Argent, and Gules on a trimount Vert issuing therefrom a Patriarchal cross Argent.

Crown of St. Stephen.

Mentioning a charge from the arms.

## АНАЛИЗА НА ГРБОВИТЕ

Стематологијата е многу важно дело за македонската хералдика и претставува своевиден прв хералдички учебник. Иако обединува грбови од различни контексти, времиња и употреби, сепак, анализата на грбовите и неговите составни делови е особено важна за утврдувањето на корпусот на грбови, присутни како своевиден урнек за тоа како треба да изгледа еден грб.

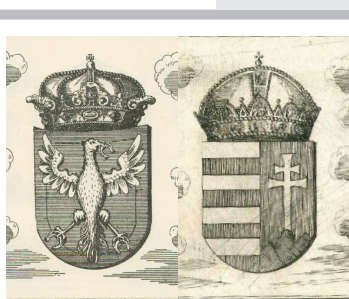
Според сложеноста на грбовите, најголемиот дел (50 или 89%) се единечни, еден е квадриран, два расечени и три пресечени.

Според бојата, штитот (или поле кај сложени грбови) најчесто е црвен (27), потоа син (13), сребрен (11), злато (8), зелен (2). Фигурата, пак, најчесто е сребрена (26), потоа златна (12), црвена (6), црна (14), и по една коцкасто и една природно обоена.

Според грбовата фигура, пак, најчесто е застапен орел (14), потоа лав (10), рака (со или без окол) (5), полумесечина (2), стрела 1, и други, застапени по еднаш.

Така, ако се даде среден статистички блазон, тој би бил сребрен орел на црвено поле.

Што се однесува до функ-



Грбовите на Рашка и Унгарија, кои се различни кај Жефаровиќ/ The Arms of Raska and Ungaria that are different in Zhefarovic

## ANALYSIS OF THE ARMS

The *Stemmatographia* is a very important work for Macedonian heraldry and is a form of first heraldic textbook. Although it combines coats of arms of different contexts, times, and uses, the analysis of coats of arms and its components is especially important in determining the corpus of coats of arms, presenting an example of what a coat of arms should look like.

According to the complexity of the coats of arms, most (50, or 89%) are single, one is quartered, two are partitioned per fess, and three partitioned per pale.

By color, the shield (or field on marshaled arms) is Gules (27) followed by Azure (13), Argent (11), Or (8), and Vert (2). The figure is usually Argent (26), then Or (12), Gules (6), Sable (14), and one chequy and one Proper.

According to the charge, the most frequent is the eagle (14), then the lion (10), the hand (with or without armour) (5), the crescent (2), the arrow 1, and others, represented once.

So if a median statistical blazon were given, it would be a Gules eagle Argent.

As for the verse under the arms functioning as blazon, the

цијата на стихот под грбот како блазон, категоризацијата е следна: Без врска со блазонот (1); Споменување грбова фигура од грбот (28); Споменување грбова фигура со боја и боја на полето (19); Прифатлив блазон (4); Блазон е во ред, но боите во описот не одговараат на шрафураата од цртежот (4).

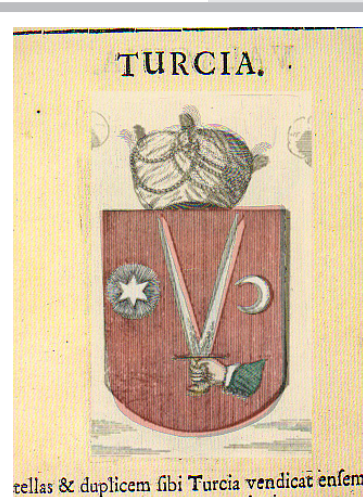
### ЗАКЛУЧОК

Грбовите на стематографиите, *Стематографија или нацрт, опис и обнова на илирските грбови, односно Изображеније оружјј илирских*, се блазонираат на македонски хералдички јазик со стандардна терминологија и синтакса, ккао и на англиски јазик.

Извршена е и анализа на грбовите според хералдичките елементи и можноста на дадениот стих да се смета за блазон.

Сите 56 грбови се на шпански штит со една од 8 типови круна, од кој најчеста е јагодова со стема (46%). Според анализата на хералдичките елементи на грбовите, најголем дел од грбовите се едноставни (89%), додека најзастапена грбовна фигура е орелот (25%), а најзастапена комбинација е црвен штит со сребрена грбовна фигура (43%).

Легендата со боите кај Витезовиќ (лево), дадени се основните хералдички бои (злато, сребро,



Споредба на цртежите во двете стематографи/ Comparason of the drawings in both Stemmatographias



categorization is as follows: Unrelated to blazon (1); Mention of a charge from the arms (28); Mention of a charge with color and field color (19); Acceptable blazon (4); Blazon is good, but the colors in the description do not match the colors in the drawing (4).

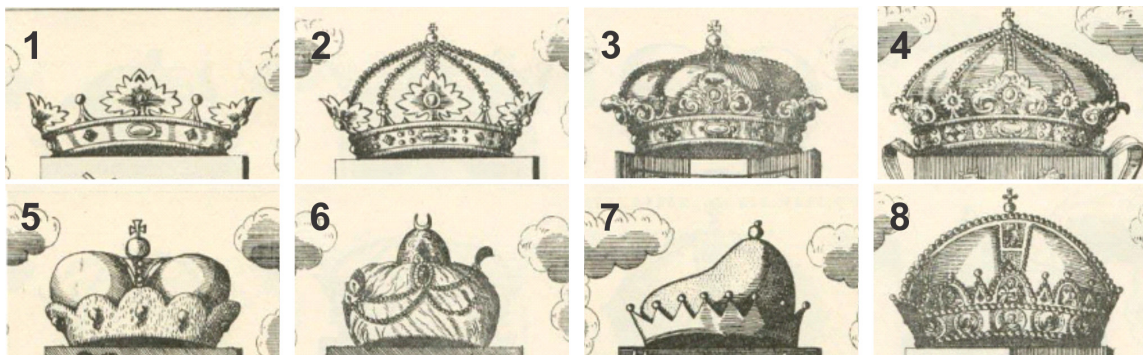
### CONCLUSION

The coats of arms in the Stemmatographia, their description, and the renewal of the Illyrian coats of arms (Изображеније оружјј илирских) are blazoned in Macedonian heraldic language with standard terminology and syntax, as well as in English.

The coats of arms were categorized according to the heraldic elements and the possibility was considered that the verse could be a blazon.

All 56 coats of arms are on a Spanish shield with one of the 8 types of crown, the most common of which is arched ducal (46%). According to the analysis of the heraldic elements of the coats of arms, most of the coats of arms are simple (89%), while the most common coat of arms is the eagle (25%) and the most common combination is a red shield with a silver charge (43%).

The legend with the colors in Vitezovic (left),



Во Стематографијата се среќаваат следните круни: 1. Јагодова (застапена на 13 грбови); 2. Јагодова со стема (26); 3. Јагодова со стема и капа (5); 4. Јагодова со стема и капа со лента (1); 5. Австриска круна (7); 6. Чалма (2); 7. Дуждова капа (1) и 8. Круна на св. Стефан (1).  
The following crowns can be found in the Stemmatographia: 1. Ducal (represented on 13 coats of arms); 2. Arched Ducal (26); 3. Arched Ducal with cap (5); 4. Arched Ducal with cap and ribbons (1); 5. Austrian crown (7); 6. Turban (2); 7. Venetian Doge's hat (1), and 8. Crown of St. Stephen (1).

црвено, сино, црно и пурпурно).

Жефаровиќ (десно), покрај нив додава и две

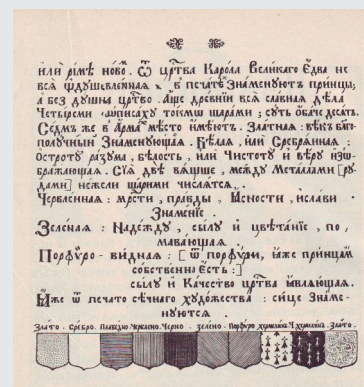
и



крзна, хермелин црн хермелин, (кои не се употребени во стематографијата) како и престава на златно поле дадено со цизелација. ■

the basic heraldic colors are given (gold, silver, red, blue, black, green, purple).

Zhefarovic, (right) adds two furs, ermine and erminos, (which are not used in the Stemmatographia) as well as a presentation of a golden field with by diapering. ■



**БЕЛЕШКИ • NOTES**

- 1 Според Слано, град на јадранското приморје во Дубровничката република. /Town on the Adriatic Coast in Dubrovnik Republic.
- 2 Источниот брег на Јадранско Море/ Easter Adriatic Coast.
- 3 Тој е датиран од 1595 година и денес се чува во Националната и универзитетска библиотека во Загреб. Цртан е на хартија со формат 21x14,5 см, и има 168 листови./ It dates from 1595 and is now housed in the National and University Library of Zagreb. It is handdrawn on 168 pages, 21x14.5 cm in size.
- 4 На бугарски јазик се блазонирани во необјавен ракопис:/ Blazons in Bulgarian in unpublished manuscript: Иван Войников, „Стематографиите на Павел Ритер-Витезович и Христофор Жефарович“
- 5 Regnorum et provinciarum illycorum insignia genuina. Се чува во Универзитетската библиотека во Болоња, како оставнина на грофот Луиџи Фердинандо Марсили/ It is housed in the University Library in Bologna as a legacy of Count Luigi Ferdinando Marsili.
- 6 Stemmatographia sive armorum illycorum delineatione description et restitution. Autore Equite Paulo Ritter.
- 7 од 57-80 страна се дадени коментари на грбовите

на земјите, вклучително и опис на други познати грбови за тие земји./ pages 57- 80 provide comments on the coat of arms of the lands, including description of other known coats of arms for those lands.

- 8 Stemmatographiae Illyricanae, Liber primv.
- 9 Editio nova, priore correctior & auctior.
- 10 Има две разлики во грбовите на Рашка и на Унгарија / There two different arms Raska and Hungary.
- 11 Блазоните на англиски јазик беа проверени од Елизабет Роудс, Снајдон Хералд, Шкотска./ The blazons in English were checked by Elizabeth Roads, Snawdon Herald, Scotland.
- 12 Големото московско кнежевство, претходник на Русија/ Grand Duchy of Moscow, the predecessor of Russia
- 13 Дубровник/ Dubrovnik
- 14 Всушност Цариград/ Actually Constantinople
- 15 Се мисли Црна Рус, денешна Украина. овој грб бил предлог за грб на Украина во 1902/ It refers to Black Russia, today Ukraine. This arms were proposed for arms of Ukraine in 1902.
- 16 Срем / Srem

**БИБЛИОГРАФИЈА • BIBLIOGRAPHY**

Давидов, Динко (1972), *Стематографија, Изображеније оружјѝ илирских*, Београд.

Јоновски, Јован (2019), *Сонцето и лавот како симболи во хералдиката и вексилологијата на Македонија*, Скопје.

Јоновски, Јован (2019а), „Развојот на македонската хералдичка мисла“ *Историја* 2019. 1:105-121.

Нацевски, Иван (2019), „Влијанието на делото „За ознаките“ од Џулио Чезаре Карпачо на илирската хералдика и македонскиот земски грб“, *Македонски хералд* 13.

Матковски, Александар (1970), *Грбовите на Македонија – прилог кон македонската хералдика*, Скопје.

Рудић, Срђан. (2006) *Властела Илирскога грбовника*, Београд

Banac, Ivo (1991), *Grbovi biljezi identiteta*, Graficki zavod Hrvatske, Zagreb.

Ćosić, Stjepan (2015), *Ideologija rodoslovlja Korjenic - Neoričev grbovnik iz 1595*, Zagreb – Dubrovnik

Gjorgjiev, Vanco, Sarakinski, Vojislav (2019), “The many nationalities of Hristofor Žefarović”, *Analele Universității „Ovidius” Constanța – Seria Istorie*, Volumul 16, Constanța.

Jonovski, Jovan (2020) *The Sun and the Lion as Symbols of the Republic of Macedonia, a Heraldic and Vexillological Analysis*, Danvers MA,

Nacevski, Ivan (2019), „The Influence of Julio Cesare Carpaccio’s Delle Imprese, On Illyrian Heraldry and the Macedonian Land Coat of Arms“, *Macedonian Herald* 13.

# ПОЛИТИЧКА ОРГАНИЗАЦИЈА – ИЗВОР НА НАЦИОНАЛНО ЗНАМЕ НА ДРЖАВИТЕ ВО АФРИКА

Никола Стојаноски

Македонско грбословно друштво,  
<https://orcid.org/0000-0002-3081-9039>

УДК 929.921:329(6)  
Рецензирана статија

## АПСТРАКТ

Од вексилолошка гледна точка, африканските држави и нивните национални знамиња се доста разновидни и уникатни, како по самиот нивен дизајн, така и по нивниот историски развој. Овој преглед има за цел да ги разгледа националните знамиња на независните африкански држави кои имаат директно или индиректно потекло од знамето на политичката организација која е или била доминантна во државата за време на стекнувањето на независноста и по неа.

Денес во Африка има 14 национални знамиња кои имаат директни врски со, или директно потекло од, знаме на политичка партија која дејствува или дејствувала во државата. Дел од овие држави и денес важат за де факто еднострански системи каде партиското знаме било инспирација за националното. Кај останатиот дел од знамињата кои се во фокусот на прегледот, иако се повеќепартиски системи, сепак, националното знаме сè уште е директно поврзано со политичка организација која има важна улога во политичко-општествениот живот на земјата.

**Клучни зборови:** политички партии, национални знамиња, национални симболи.

# POLITICAL ORGANIZATIONS – A SOURCE OF THE NATIONAL FLAG OF COUNTRIES IN AFRICA

Nikola Stojanoski

Macedonian Heraldic Society,  
<https://orcid.org/0000-0002-3081-9039>

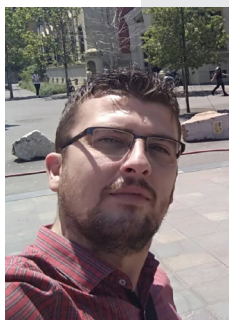
UDC 929.921:329(6)  
Peer-reviewed article

## ABSTRACT:

From vexillological point of view, the African states and their national flags are quite diverse and unique in their design, as well as in their historical development. This review's goal is to examine the national flags of those independent African states that have a direct or indirect origin in the flag of a political party which is or has been dominant in the country during the period of gaining independence, and following it.

In Africa today 14 national flags have a direct connection to, or direct origin in, a flag of a political party that operates or has operated in the country. Some of these countries even today are often qualified as dominant-party political systems, where the party's flag was the inspiration for the national flag. Regarding the rest of the flags that are subject to this review, even though the countries are considered multi-party systems, their national flags are still directly connected to a political organization that has an influential role in the political and public life of the country.

**Key words:** political parties, national flags, national symbols.



Африканскиот континент изобилува со разновидност, восхитува со мешавината на јазици и култури и богатата, но често мрачна, историја. Континентот претрпел долги години на колонијација, угнетување на народот и мешање на етничките заедници под присила. Африка денес, и покрај тоа што одминале повеќе од 50 години од последните силни колонијални режими, забрзано го менува ликот и правецот на развој. Економскиот, социјалниот и културниот напредок на континентот формално-правно се поставуваат, како што може да се види од реалната состојба во државите, како примарни цели на заедниците. Сепак, одреден сегмент, кој патем е доста важен за националното единство на државите, сè уште останува непроменет кај одреден број африкански држави. Тоа е националното знаме.

Во Африка денес има спектар на уникатни знамиња, дизајни кои пробуваат да отсликуваат национално единство на многуетничкото население и културната мешавина (Стојаноски 2019, 45). Голем дел од овие африкански знамиња се создадени под директно влијание, или, пак, инспирирани од поранешните нивни колонијални владетели („Flag of France“). Такви се, на пример, знамињата на поранешните француски колонии, а денес независни држави во Западна и Централна Африка. Друг дел од знамињата во Африка се инспирирани од регионални движења и панетнички организации, како, на пример, панафриканското движење или боите и симболите на арапската револуција за независност (Znamierowski 2003, 123). Сепак, помеѓу оваа шареноликост на дизајни и симболики, може да се издвои една категорија на знамиња кои го добиле своето национално знаме од сосем друг извор – политичка партија.

Симболите на политичката партија во една држава, во повеќепартиски систем, најчесто својата симболика не ја пресликуваат на национално ниво како обединувачки симбол. Тоа својство може да

The African continent is abundant with variety, amazes us with its mixture of languages, cultures, and a rich, but often dark, history. The continent underwent long period of colonization, repression of the people, and mixture of ethnic groups under pressure. Today, Africa, even though more than 50 years have passed since the fall of last strong colonial regimes, is changing its shape and its form of development very quickly. The economic, social, and cultural progress of the continent is placed legally, as it can be seen from the actual situation of the countries, as main goals of the communities. However, one segment, which is actually quite important for the national unity of the states, remains unchanged among some of the African countries. It is the national flag.

Today in Africa we have various different flags, designs that try to reflect the national unity of the multi-ethnic population and the cultural blend (Stojanoski 2019, 45). A large number of



Занзибар, прослава на 40 години револуција, 12.1.2004 - Знамињата на Танзанија, Кенија и Уганда покрај покраинското знаме на Занзибар./ Zanzibar, celebration of 40 years of the Revolution 12.01.2004 - Flags of Tanzania, Kenya and Uganda with a provincial flag from Zanzibar. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zanzibar,\\_12\\_Jan.\\_2004,\\_celebration\\_of\\_40\\_years%27\\_Revolution.JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zanzibar,_12_Jan._2004,_celebration_of_40_years%27_Revolution.JPG)

these African flags were created under direct influence, or inspired by, their former colonial rulers (“Flag of France”). Such examples are the flags of the former French colonies, today independent states, in West and Central Africa. Another portion of these African flags were inspired by regional movements and pan-ethnic organizations, exemplified through the colors of the Pan-African movement or the colors of the Arab Independence Revolt (Znamierowski 2003, 123, 125). Nevertheless, amid this variety of designs and symbolism, one category of flags can be distinguished, those national flags derived from a totally different source—a political party.

се забележи кај знамињата на поранешните авторитарни држави и режими, како, на пример, поранешното знаме на Либија, СССР, НР Кина или, пак, Виетнам. Но, во Африка (но не исклучиво само на овој континент), иако формално-правно и со устав загарантиран повеќепартиски систем, кај одделни африкански држави овој феномен сè уште е присутен, каде „не се прави јасна разлика помеѓу партиското и националното знаме по независноста“ (Palmberg 1999, 54). Целта на овој преглед или кратка анализа е да се увиди кои национални знамиња се поистоветени со, или потекнуваат од, симбол на политичка партија, како дошло до тоа и реакциите кон истото, доколку ги има.

Денес на африканскиот континент има 54 независни и суверени држави, што резултира со постоење на 54 знамиња со интересни дизајни со силна симболика. За целта на овој преглед и освртот кон поставената цел, анализата покажува дека од овие 54 актуелни национални знамиња, само 14 национални знамиња се директно или индиректно добиени од политичка партија која е доминантна во државата. Такви знамиња се знамињата на: Ангола, Бенин, Еритреја, Гвинеја, Гвинеја-Бисау, Јужен Судан, Кенија, Мали, Мозамбик, Сао Томе и Принципе, Сенегал, Танзанија, Уганда и Зимбабве. На прв поглед сите овие знамиња се расштркани низ африканскиот континент, често многу географски оддалечени и без директни силни културни или политички врски при нивното создавање. Сепак, сите овие знамиња, односно држави, споделуваат една заедничка карактеристика – политичката околност за време на независноста и нивната политичка сцена до денес.

Земајќи ги предвид политичките состојби во земјите наброени во оваа категорија, но и актуелните политички играчи, оваа група од 14 знамиња може дополнително да се подели на три главни подгрупи. Првата подгрупа е составена од знамиња на држави кои се настанати од знамиња на политички партии кои сè уште се доминантни во политичкиот живот на дадената земја, што во практика ги прави државите еднопартиски (Africa 2010, 425). Таквите знамиња, односно држави, се: Ангола, Еритреја, Мозамбик и Зимбабве. Втората подгрупа на знамиња ги опфаќа знамињата кои се добиени од политичка партија која сè уште функционира во дадената земја, но е дел од демократски

The symbols of one political party in one country, in a multi-party system, often are not reflected on national level as a unifying symbol. That property can be noticed when flags of former authoritarian states and regimes are taken into consideration, such as the examples of the former flags of Libya, USSR, China, or Vietnam. However, in Africa (but not exclusively on this continent), even though a multi-party system is guaranteed legally and by constitution, certain African countries still exhibit this phenomenon, where ‘there is no clear distinction between the party and national flag after the independence’ (Palmberg 1999, p. 54). The goal of this review or short analysis is to see what national flags are same as, or derived from, the symbol of the political party, what causes that, and the reactions to that, if any.

There are 54 independent and sovereign states on the African continent today, which results in 54 flags with interesting designs and strong symbolism. In terms of the purposes of this analysis and its goals, 14 national flags have been directly or indirectly derived from a country’s dominant political party: the flags of Angola, Benin, Eritrea, Guinea, Guinea-Bissau, South Sudan, Kenya, Mali, Mozambique, Sao Tome and Principe, Senegal, Tanzania, Uganda, and Zimbabwe. At first glance it can be noted that these flags are scattered across the African continent, quite often geographically distant and without direct or strong cultural or political ties during their creation. However, all these flags and their states share a common characteristic—the political setting during the time of achieving independence, and their current politics.

Taking into account the political conditions in the countries listed in this category, but also the current political players, this group of 14 flags can be further divided into three subgroups. The first subgroup is made up of flags that were created from the flag of the political party that is still dominant in the political life of the given country, which in practice makes them one-party states (Africa 2010, 425): Angola, Eritrea, Mozambique, and Zimbabwe. The second subgroup of flags includes the flags deriving from the flag of a

повеќепартиски систем, со повремено владеење на земјата (позиција-опозиција). Такви знамиња, односно земји, се: Гвинеја-Бисау, Кенија, Сао Томе и Принципе, Јужен Судан и Уганда. Последната голема подгрупа ги опфаќа знамињата на државите кои се добиени од знамето на поранешна, веќе непостоечка, партија. Такви се знамињата на: Бенин, Сенегал, Мали и Гвинеја. Останува само знамето на Танзанија, кое не спаѓа во ниту една од погоре напоменатите подгрупи, првенствено поради самата природа на создавање на државата. Знамето на Танзанија има делумно потекло од знаме на политичка партија, процес кој се дискутира нешто подолу во текстот.

### „ЕДНОПАРТИСКИ ДРЖАВИ“

Знамето на Ангола (сл.1) е составено од две истомерни хоризонтални ленти, горната во црвена боја и долната во црна боја. Во централниот дел на знамето се наоѓаат прекрстени запчаник и мачета, над која има петокрака. Оваа апликација е во жолта боја. Црвената боја ја симболизира крвта пролеана за слободата на татковината, а црната боја африканскиот континент. Запчаникот симболизира меѓународна солидарност и прогрес (“*Simbolos Nacionais*”). Знамето има социјалистички елементи, а за амблемот често се напоменува дека наликува на советските прекрстени чекан и срп (Flags 1998, 96). Ако се разгледа историјата на Ангола, особено за време на војната за независност и првите анголски политички организации, може да се увиди дека националното знаме на Ангола е базирано на знамето на, и денес доминантната, политичка партија „Народно движење за ослободување на Ангола“ (сл.2) (“*Flag of Angola*”). Ангола, како држава со де факто систем доминиран од една партија, од создавањето на државата до денес го етаблирала партиското знаме како национално. Екстремната сличност со партиското знаме била оспорувана од опозицијата во државата (“*Angolan*”). Како и да е, до денес државното знаме не е променето, останува слично со партиското. Обидот од 2003 година за промена на знамето во понеутрално бил неуспешен (“*Proposals*”).

political party that still operates in the country, but now part of a democratic multi-party system, with temporal rule over the country (position-opposition): Guinea-Bissau, Kenya, Sao Tome and Principe, South Sudan, and Uganda. The last large subgroup includes the flags of countries that were inspired by a flag of a former, now non-existing, party. Those flags are the flags of Benin, Senegal, Mali, and Guinea. Only the flag of Tanzania remains outside these subgroups, primarily because of the nature of the creation of the country itself, although it is partially connected to the flag of a political party, a process discussed below.

### ‘DOMINANT-PARTY STATES’

The flag of Angola (Fig. 1) is made of two equal horizontal stripes, red over black. In the center of the flag are a crossed machete and gear wheel, over which a five-pointed star is located, all in yellow. The red color symbolizes the blood shed for the fatherland’s freedom, while the black color symbolizes the African continent. The gear wheel symbolizes international solidarity and progress (“*Simbolos Nacionais*”). The flag has



сл./Fig. 1



сл./Fig. 2

socialist elements, and regarding its emblem it is often emphasized that it looks like the Soviet hammer and sickle (Flags, 1998, 96). If Angolan history is taken into consideration, especially the war of independence and the first Angolan political organizations, it can be seen that the national flag of Angola is based on the flag of the still-dominant political party, the ‘Popular Movement for the Liberation of Angola’ (Fig. 2) (‘*Flag of Angola*’). Angola, as a state with a *de facto* dominant-party system, from the moment of the creation of the state up today promoted the party flag as a national flag. The extreme similarity

Слична политичко-историска судбина има и Мозамбик и нејзиното актуелно знаме. Двете држави ги спојуваат повеќе сличности, меѓу кои заедничка португалска колонијална власт, политички систем во кој преовладува една партија и национално знаме кое потекнува од знамето на доминантната политичка партија.

Знамето на Мозамбик (сл.3) е составено од три хоризонтални ленти во зелена, црна и жолта боја одделени со бели рабови.

Во прицврстениот дел на знамето има црвен триаголник во кој се наоѓа главниот дел од националниот амблем врз жолта петокрака (Constitution 1990). Зелената го симболизира богатството на земјата, црната ја симболизира Африка, жолтата - минералните богатства, а црвената - борбата за независност.

Повторно е присутна сличноста на денешното знаме на Мозамбик со првичното знаме на владејачката партија (сл.4), а, воедно, и доминантна, „Фронт за ослободување на Мозамбик“. Како и кај случајот со Ангола, така и тука, оваа партија прераснала од националното движење за ослободување, и ги наметнала своите симболи (првично марксистички) како национални. Денес партијата нема слично знаме со државното. Главната опозиција во Мозамбик се обидува да ги тргне петокраката и оружјата од знамето, но безуспешно (“Symbols”).

Зимбабве и Еритреја, иако немале ист колонијален управител, сепак, во едно се слични со Ангола и Мозамбик – една доминантна партија која го искористила партиското знаме како извор на национален симбол. Знамето на Еритреја (сл.5) е составено од три триаголници во зелена, црвена и сина боја, со жолт амблем во прицврстениот дел.



сл./Fig. 3



сл./Fig. 4



сл./Fig. 5



сл./Fig. 6

with the party’s flag has been opposed by the major opposition party (‘Angolan’). However, as of today the national flag remains unchanged and remains similar to the party’s flag. A 2003 attempt to change the flag was unsuccessful (‘Proposals’).

Mozambique and its flag share a similar political and historical ‘destiny’ with Angola. The countries are connected by several similarities, including common Portuguese colonial governments, political systems in which one party is dominant, and a national flag derived from the flag of the dominant party.

The flag of Mozambique (Fig. 3) is made of three horizontal stripes in green, black, and yellow, separated by narrow white fimbriations. A red triangle in the hoist contains the main element of the national emblem over a yellow five-pointed star (Constitution, 1990). The green color symbolizes the natural wealth of the nation, the black symbolizes Africa, the yellow represents mineral treasures, and the red symbolizes the struggle for independence.

Again there is the similarity between the current flag of Mozambique with the original flag of the ruling party (Fig. 4), ‘Mozambican Liberation Front’.

As in Angola, the party emerged from the national liberation movement and imposed its own symbols (initially Marxist) as national ones. Today’s party flag is not similar to the national one. The main opposition of Mozambique has been trying to remove the five-pointed star and the weapon from the flag, but has been unsuccessful (‘Symbols’).

Zimbabwe and Eritrea, even though they did not have common colonial ruler, are similar to Angola and Mozambique in one aspect—one dominant party that used the party’s flag as a source



Зелената го симболизира добитокот во земјата, сината - морето, црвената - крвта пролеана за независност на земјата, а жолтата - минералните богатства на земјата. Ова знаме, кое е усвоено на 15 септември 1952 година ("Flag of Eritrea"), е многу слично со знамето на политичката партија Еритрејски народен ослободителен фронт (сл.6). Единствената разлика помеѓу еритрејското знаме и партиското е во жолтиот амблем. Првично фронт за ослободување на Еритреја, денес е доминантна политичка партија која управува со државата од нејзиното основање. Знамето до денес е непроменето и служи како национално на Еритреја.

Слична развојна патека има и Зимбабве. Зимбабве, како и Еритреја, е ослободена од денешната доминантна партија. Државата е управувана до денес од политичката партија Зимбабвејска африканска национална унија – Патриотски фронт. Знамето на Зимбабве (сл.7) е составено од седум хоризонтални ленти во зелена (симбол на земјоделството), жолта (симбол на минералното богатство на земјата), црвена (крвта пролиена за независност) и црна боја (африканскиот народ), со бел триаголник со црни рабови во прицврстениот дел. На триаголникот има национален амблем. Знамето на партијата нема триаголник (сл.8), но јасно се воочува од каде потекнува националното знаме. Често се толкува дека ова е направено со умисла, првенствено да се прати порака за почитување на партијата од страна на народот (Cerulo 1995, 105). Како и кај сите овие знамиња од оваа подгрупа, поради немање силни опозициски партии, нема ниту обиди за менување на државните знамиња. Знамињата веќе се добро етаблирани како национални симболи.

Сличноста помеѓу сите овие знамиња не е само во однос на потеклото на знамето, туку во нивната симболика. Може да се забележи дека истите или слични симболични значења се задани за боите од сите овие анализирани знамиња.

for the national symbol. The flag of Eritrea (Fig. 5) is made of three triangles in green, red, and blue, with yellow emblem in the hoist. The green symbolizes the country's livestock, blue symbolizes the sea, red symbolizes the bloodshed for the independence of the nation, and yellow symbolizes the mineral wealth of the country. This flag, adopted on 15 September 1952 ('Flag of Eritrea'), is very similar to the flag of the political party 'Eritrean People's Liberation Front' (Fig. 6). The only difference between the Eritrean flag and the party's flag is the yellow emblem. Initially a front for liberation of Eritrea, today it is the dominant political party that has governed the country from the moment of its independence. The flag, as of today, remains unchanged and serves as a national flag of Eritrea.

Zimbabwe followed a similar development path. Zimbabwe, as with Eritrea, was liberated by and is ruled by the political party 'Zimbabwe African National Unity – Patriotic Front'. The flag of Zimbabwe (Fig. 7) comprises seven horizontal stripes in green (for agriculture), yellow (for the mineral wealth of the country), red (for the bloodshed for independence), and black (for the African people), with a white triangle with black edges in the hoist. In the triangle is the national emblem. The party's flag (Fig. 8) has no triangle, but the similarities with the national flag are striking. It is often said that this was done with purpose, mainly to send a message for respecting the party by the people (Cerulo 1995, 105). As with the other flags of this group, due to lack of strong opposition parties, there have been no attempts to change the state flags. The flags are already well established as national symbols.

The similarity between these flags is not only in terms of the origin of the flag, but in their symbolism as well. It can be noted that the same or similar symbolic meanings are assigned to the colors of all these flags.



сл./Fig. 7



сл./Fig. 8

## „ПОВЕЌЕПАРТИСКИ СИСТЕМИ“

Втората подгрупа од оваа анализа ги вклучува знамињата на државите кои потекнуваат од знаме на политичка партија која не е единствена доминантна во земјата. Заедничкото нешто што ги спојува знамињата на Гвинеја-Бисау, Кенија, Сао Томе и Принципе, Јужен Судан и Уганда е тоа што националното знаме потекнува од знамето на политичка партија која е еден од клучните политички играчи во државата. За разлика од претходната подгрупа на знамиња, тука се забележува дека политичката партија која го создала националното знаме не е супериорна во државата, туку во зависност од изборните циклуси ги менува улогите на позиција и опозиција.

Знамето на Гвинеја-Бисау (сл.9) потекнува од знамето на политичката партија Африканска партија за независност на Гвинеја и Зелен ‘Рт. (сл.10) (“Flag of Guinea-Bissau”) Оваа партија била создадена за ослободување на португалските колонии Гвинеја-Бисау и Зелен ‘Рт. Денес партијата оперира само во Гвинеја-Бисау, додека Зелениот ‘Рт оформил нова партија и создале сосема различно знаме, напуштајќи ги идеалите и политиките на Бисау. Знамето на Гвинеја-Бисау е составено од вертикална црвена лента (симбол на пролеаната крв за слобода) и две хоризонтални ленти во жолта (симбол на плодноста) и зелена боја (симбол на шумите и на земјоделството). Во црвената лента има црна петокрака (симбол на партијата и Африка). Битите се панафрикански, нешто што е заедничко со голем број африкански држави.

Сличен процес се одвил и во Сао Томе и Принципе, исто така, поранешна португалска колонија во Западна Африка. Знамето на Сао Томе и Принципе (сл.11) е многу слично, ако не и идентично со знамето на политичката партија Движење за ослободување на Сао Томе и Принципе (сл.12). Знамето е составено од три хоризонтални ленти во зе-



сл./Fig. 9



сл./Fig. 10



сл./Fig. 11

## ‘MULTI-PARTY SYSTEMS’

The second subgroup of this analysis includes flags of countries that derive from the flag of a political party that is not the only dominant force in the country. What connects the flags of Guinea-Bissau, Kenya, Sao Tome and Principe, South Sudan, and Uganda is that the national flag derives from the flag of a political party that is one of the key political players in the state. Unlike the previous category of flags, here it can be noted that the political party that ‘gave’ the national flag is not superior in the country, but depending on the election results it changes its roles between leadership and opposition.

The flag of Guinea-Bissau (Fig. 9) derives from the flag of the political party ‘African Party for the Independence of Guinea and Cape Verde’ (Fig. 10) (‘Flag of Guinea-Bissau’), which was created for the liberation of the Portuguese colonies Guinea-Bissau and Cape Verde. Today, the party operates only in Guinea-Bissau; in Cape Verde a new party with a totally different flag was created upon independence, leaving behind the ideas and politics of Guinea-Bissau. The flag of Guinea-Bissau is made of vertical hoist stripe in red (a symbol of the blood shed for liberation) and two horizontal stripes in yellow (a symbol of fertility) over green (a symbol of woods and agriculture). There is a black five-pointed star in the center of the red stripe (symbol of the party and Africa). The colors are Pan-African, common to large number of African states.

A similar process underwent in Sao Tome and Principe, another former Portuguese colony in West Africa. The flag of Sao Tome and Principe (Fig. 11) is very similar, if not identical, to the flag of the political party ‘Movement for Liberation of Sao Tome and Principe’ (Fig. 12). The flag of

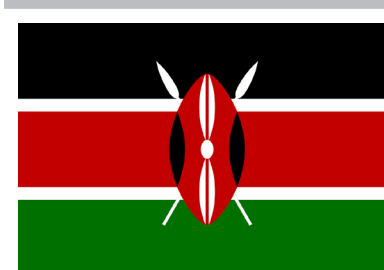
лена (симбол на вегетацијата) и жолта боја (симбол на сонцето и какаото), со црвен триаголник во прицврстениот дел (симбол на борбата за независност). На жолтата лента има две црни ѕвезди. Како и кај знамето на Гвинеја-Бисау, така и тука се јавуваат панафриканските бои.



сл./Fig. 12

Од другата страна на континентот, поточно во Источна Африка се наоѓаат преостанатите три држави од оваа подгрупа. Знамињата на овие држави се слични по симболика, историски развој и споделуваат слични визуелни елементи.

Знамето на Кенија (сл.13) потекнува од знамето на политичката партија Кенијска африканска национална унија (сл.14), политичка партија која ја предводела државата кон независност. Знамето е составено од три ленти во црна (симбол на народот на Кенија), црвена (борбата за независност) и зелена боја (симбол на природните богатства) одделени со бели тенки ленти (симбол на мир и чест). Во средишниот дел се наоѓа масајскиот штит. Основните бои на националното знаме се речиси идентични со боите на знамето на политичката партија, кои, пак, се повикуваат на панафриканските бои ("The National Flag").



сл./Fig. 13

Знамето на Кенија послужило како мотивација за создавањето на знамето на Јужен Судан (сл.15). Двете знамиња имаат големи сличности, како во дизајнот така и во симболиката. Знамето на Јужен Судан е составено од три ленти во црна (симбол на народот на Јужен Судан), црвена (симбол на борбата за независност) и зелена боја (симбол на природните богатства), одделени со тенки бели линии (симбол на мирот). Во прицврстениот дел има син триаголник (симбол на Нил) со жолта петокрака (симбол на единството на сојузните држави) ("Flag of South Sudan"). Ова знаме е многу слично, речиси



сл./Fig. 14



сл./Fig. 15

made of three horizontal stripes in green (for vegetation) and yellow (for the sun and cocoa) with red triangle in the hoist (for the fight for independence). There are two black five-pointed stars on the yellow stripe. As with Guinea-Bissau, the Pan-

African colors can be seen here as well.

On the other side of the continent, more precisely in Eastern Africa, the other three countries of this subgroup can be found. Their flags are similar in terms of symbolism, historical development, and visual elements. The flag of

Kenya (Fig. 13) derives from the flag of the political party 'Kenya African National Unity' (Fig. 14), which led the country to independence. The flag is made of three stripes in black (for the Kenyan people), red (for the fight for independence), and green (for natural wealth) separated by narrow white fimbriations (for

peace and honor). On the center of the flag is the Maasai shield. The basic colors of the national flag are almost identical to the flags of the political party, which used the Pan-African colors ('The National Flag').

The Kenyan flag served as a motivation for creating the flag of South Sudan (Fig. 15). The flags share great similarities in both design and symbolism. The South Sudanese flag is made of three stripes in black (for the people of South Sudan), red (for the struggle for independence), and green (for natural wealth), separated by small white fimbriations (a symbol of peace). There is a blue triangle in the hoist (for the Nile) with a yellow five-pointed star (for the unity of the federal states) ('Flag of South Sudan'). This flag is similar, or almost identical, to the flag of the party 'Sudan People's Liberation Movement'. Again the Pan-African colors

идентично, со знамето на политичката партија Суданско народно ослободително движење. Повторно се јавуваат панафриканските бои како основни елементи на знамето, првенствено како контраст на знамето на Судан кој има панарапски бои.

Знамето на Уганда (сл.16), како и досега анализираните знамиња, потекнува од првичното знамето на политичката партија Народен конгрес на Уганда (сл.17). Денес знамето на политичката партија не е веќе исто со националното. Знамето на Уганда е составено од шест ленти во црна (симбол на народот), жолта (симбол на африканската светлина) и црвена боја (симбол на братството), кои се повторуваат. Во средината има бел диск со националниот симбол. За разлика од националното знаме, знамето на партијата било составено само од три ленти, наместо шест, без национален симбол (“Flag of Uganda”). Панафриканските бои се повторно присутни и тука.

## „ИСТОРИСКИ ПОЛИТИЧКИ ОРГАНИЗАЦИИ“

Последната поголема подгрупа на знамиња кои се цел на овој преглед се знамињата на државите кои потекнуваат од знаме на поранешна политичка партија. За разлика од веќе анализираниите знамиња кои се цел на овој преглед, знамињата на Бенин, Мали, Сенегал и Гвинеја имаат заедничка историја, односно имаат заеднички предок. Сите четири знамиња ги искористиле боите на политичката партија „Африканско демократско обединување“, политичка партија која функционирала во времето на т.н. Француска заедница. Француската заедница била почетокот на распадот на француската колонијална империја во Западна Африка. Политичката партија ги искористила овие три бои како симбол на панафриканското единство и солидарност. Така, по независноста на државите во Западна Африка, челниците одлучиле да ги искористат боите од инсигнијата на партијата со слична симболика, но со различни дизајни (односно поставеност на графичките елементи). Знамето на Бенин (сл.18)



сл./Fig. 16



сл./Fig. 17

can be noted, primarily in contrast (opposition) to the flag of Sudan, which uses the Pan-Arab colors.

The flag of Uganda (Fig. 16), as with the previous flags, derives from the initial flag of the political party ‘Uganda People’s Congress’ (Fig. 17). Today the flag of the political party is not the same as the national one. The flag of Uganda is made of six stripes in black (symbol of the people), yellow (symbol of the African sunshine), and red (symbol of the brotherhood); the stripes repeat. In the center of the flag is the white disc with the national symbol. Unlike this flag, the original party’s flag was made of three stripes, instead of six, without the national symbol (‘Flag of Uganda’). The Pan-African colors can be seen again.

## ‘HISTORICAL POLITICAL ORGANIZATIONS’

The last large subgroup of flags subject to this review is made up of flag of countries that derive from a flag of a former political party. Unlike the flags already analyzed, the flags of Benin, Mali, Senegal, and Guinea have common history—that is, they have a common ancestor. All four flags used the red-yellow-green colors of the ‘African Democratic Rally’, a political party functioning in the time of the so-called French Community—the beginning of the dissolution of the French colonial empire in West Africa. The party used these three colors as a symbol of Pan-African unity and solidarity. Thus, upon the independence of the countries in West Africa, the leaders decided to use the party’s colors with similar symbolism, but with different designs (that is, the order of the graphic elements). The flag of Benin (Fig. 18) is made of one vertical green stripe at the hoist and two horizontal stripes in yellow over red. The flag of Mali (Fig. 19) is made of three vertical stripes in

е со вертикална зелена лента и две хоризонтални ленти во жолта и црвена боја. Знамето на Мали (сл.19) е составено од три вертикални ленти во зелена, жолта и црвена боја, а знамето на Сенегал е со сличен распоред, но со зелена петокрака во средината. Овие две знамиња се директни наследници на знамето на Федерацијата Мали, заедничка поранешна држава на Мали и Сенегал. На крај, знамето на Гвинеја (сл.20) е составено од три вертикални ленти во црвена, жолта и зелена боја. Иако не е споменато во оваа категорија, сепак, мора да се потенцира дека и знамето на Камерун е доста слично со овие знамиња. Камерун, иако малку поразлично, сепак, има одредени фази од историскиот развој кои се слични со останатите западноафрикански држави. Како што може да се забележи од самите графички прикази, знамињата наведуваат на историска и културна поврзаност на овие западноафрикански држави и заедничка (колонијална) историја. Изборот на панафриканските бои е заедничка особина со голем број африкански постколонијални држави.

Знамето на Танзанија, како што е напоменато во самиот почеток, делумно има поврзаност со знаме на политичка партија. Денешното знаме на Танзанија (сл.21) е составено од спојување на двете знамиња на поранешни држави од кои е составена федерацијата: Тангањика (сл.22) и Занзибар. Елементите кои се преземени од знамето на Тангањика се инспирирани од знамето на партијата Африканска национална унија на Тангањика. Сепак, по препорака на поранешните британски колонијални сили, новото раководство на Тангањика малку го модифицирало знамето со тоа што додале жолти рабови на црната лента (знамето на партијата било само во две бои, со



сл./Fig. 18



сл./Fig. 19



сл./Fig. 20



сл./Fig. 21

green, yellow, and red, while the flag of Senegal has them in the same order but with a green five-pointed star in the center. These two flags are direct successors of the flag of the Mali Federation, a former state combining Mali and Senegal. At the end, the flag of Guinea (Fig. 20) is made of three vertical stripes in red, yellow, and green. Even though not mentioned in this category, the flag of Cameroon, though slightly different, shares some phases of historical development with the rest of the West African states. As it can be seen from the graphic representations, the flags invoke the common historical and cultural connections of these West African nations and their common (colonial) history. The choice of the Pan-African colors is a common feature in a large number of African post-colonial countries.

The flag of Tanzania, as mentioned, has a partial connection to a party's flag. The current flag of Tanzania (Fig. 21) was created by combining the flags of the former states which make up today's Tanzania: Tanganyika (Fig. 22) and Zanzibar. The elements taken from the Tanganyika flag were in turn inspired by the flag of the 'African National Union of Tanganyika'. However, upon recommendation by the former British colonial power, the new leadership of Tanganyika made a slight modification to the proposed Tanganyika flag by adding a yellow fimbriation to the black stripe (the party's flag lacked the yellow color, but with the same order of colors). The result of that modification is reflected today

ист распоред). Резултатот на таа модификација денес е преликан на една половина од знамето на Танзанија, по соединувањето на двата региона (“Flag of Tanzania”).

Политичките партии кои ги предводеле овие поранешни колонии кон независност имале клучна улога во развојот на политичкиот живот на новосоздадените држави. Може да се предвиди дека поради силната позиција која политичките партии ја имале во социо-економскиот живот на овие постколонијални држави резултирало и наметнувањето на партиските бои како национални. Денес овие бои се силно етаблирани како национални, обединувачки и симболи на суверени африкански нации. ■



сл./Fig. 22

on the flag of Tanzania (“Flag of Tanzania”).

The political parties that led these former colonies into independence had a key role in the development of the political life of the newly created states. It could be expected that due to that strong position that these political parties had in the socio-economic life of these post-colonial states, we have an outcome where the party’s colors became national. Today these colors are well established as national, unifying symbols of independent African nations. ■

#### БИБЛИОГРАФИЈА • BIBLIOGRAPHY

- Стојаноски, Никола (2019), „Природата како извор на национален симбол на државата: случај Африка“, *Македонски Хералд* 12, Скопје: јули 2019
- ‘Angolan parliament passes new law on national flag insignia and anthem’ (10.08.2018), Retrieved from <https://www.plataformamedia.com/en-uk/news/politics/angolan-parliament-passes-new-law-on-national-flag-insignia-anthem-9701280.html> (accessed 15.05.2020)
- Cerulo, Karen A. (1995). *Identity Designs: The Sights and Sounds of a Nation*. RUP.
- Constitution of Mozambique (1990), Part IV, Article 193, 2 November 1990.
- ‘Flag of France’, Whitney Smith, *Encyclopedia Britannica*, Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/flag-of-France>, (accessed 12.5.2020)
- ‘Flag of Angola’, Whitney Smith, *Encyclopedia Britannica*, Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/flag-of-Angola> (accessed 12.5.2020)
- ‘Flag of South Sudan’, Whitney Smith, *Encyclopedia Britannica*, Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/flag-of-South-Sudan> (accessed 12.5.2020)
- ‘Flag of Eritrea’, Whitney Smith, *Encyclopedia Britannica*, Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/flag-of-Eritrea> (accessed 12.5.2020)
- ‘Flag of Guinea-Bissau’, Whitney Smith, *Encyclopedia Britannica*, Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/flag-of-Guinea-Bissau> (accessed 12.5.2020)
- ‘Flag of Uganda’, (25.5.2015), *Flags of the World*, Retrieved from <https://www.crwflags.com/fotw/flags/ug.html> (accessed 12.5.2020)
- ‘Flag of Tanzania’, Whitney Smith, *Encyclopedia Britannica*, Retrieved from <http://global.britannica.com/topic/flag-of-Tanzania> (accessed 12.5.2020)
- Flags: The visual guide to more than 300 flags from around the world* (1998). New York, Dorling Kindersley.
- Mehler, A., Melber H., Van Walraven, K., ‘Africa Yearbook Volume 6: Politics, Economy and Social South of the Sahara in 2009’, Leiden-Boston: Brill, 2010
- Palmberg, Mai (Ed.) (1999) *National Identity and Democracy in Africa*, Pretoria: Capture Press, p.54
- ‘Proposal for a new flag of Angola’, (11.11.2017), *Flags of the World*, Retrieved from <https://www.crwflags.com/fotw/flags/ao!.html> (accessed 12.5.2020)
- ‘Simbolos Nacionais’, Portal Oficial do Govern de Angola, Retrieved from <http://www.governo.gov.ao/simbolos.aspx> (accessed 12.5.2020)
- Stojanoski, Nikola (2019), ‘Nature as a source for a national symbol of the country: Case Africa’, *Macedonian Herald* 12, Скопје: July 2019.
- ‘The National Flag of Kenya’, Kenya High Commission, Retrieved from <https://kenyahighcommission.ca/the-flag/> (accessed 12.5.2020)
- Wines, Michael, ‘Symbols are important. So what does a gun symbolize?’, *Maputo Journal* (7.10.2005), Retrieved from <https://www.nytimes.com/2005/10/07/world/africa/symbols-are-important-so-what-does-a-gun-symbolize.html> (accessed 12.5.2020)
- Znamierowski, Alfred (2003), *Illustrated Book of Flags*, Southwater.

# ПЛАКЕТИ И ЗНАЧКИ НА ОПШТОНАРОДНАТА ОДБРАНА НА СОЦИЈАЛИСТИЧКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Трајче Трајков

Македонско грбословно друштво  
<https://orcid.org/0000-0001-8184-5512>

УДК 737.2/.3(497.7)

## АПСТРАКТ

Статијата обработува една помалку позната, а мошне значајна, тематика за македонската фалеристика - наградниот систем на Општонародната одбрана на Социјалистичка Република Македонија (ОНО на СРМ). Врз база на колекционерски материјал и цитирање на правните прописи од трите Одлуки донесени од Претседателството на СРМ во 1976, 1983 и 1984 година, фотографски се прикажани и детално се опишани признанијата (значки, плакети и пофалница) и наградите на ОНО на СРМ. Во статијата се прикажани златната, сребрената и бронзената значка на ОНО од 1976 година, значката и сребрената плакета на ОНО од 1984 година, значки од републичката акција Сите во одбрана и заштита (СВОЗ), како и Пофалница од 1982 година доделена од командантот на Републичкиот штаб на ТО на СРМ. Овие признанија и награди се доделувале по строго пропишани критериуми и со право може да се сметаат за први македонски државни воени одликувања.

**Клучни зборови:** значка, плакета, пофалница, награди, признанија, општонародна одбрана, територијална одбрана.

# PLAQUES, BADGES AND PINS OF THE TOTAL PEOPLE'S DEFENSE OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF MACEDONIA

Trajce Trajkov

Macedonian Heraldic Society  
<https://orcid.org/0000-0001-8184-5512>

UDC 737.2/.3(497.7)

## ABSTRACT

The article deals with an important but lesser known topic in Macedonian phaleristic studies—the award system of the Total Peoples Defense of the Socialist Republic of Macedonia (TPD of SRM). Based on the collection material and citation of the legal regulations from the three Decisions adopted by the Presidency of the SRM in 1976, 1983, and 1984, recognitions (pins, plaques, and commendations) and awards of the TPD of SRM are presented in photographs and described in detail. Illustrations show the gold, silver, and bronze pins of the TPD of 1976, the badge and the silver plaque of the TPD of 1984, the pins of the Republic's campaign “All-In Defense and Protection (SVOZ)”, as well as the commendation of 1982 awarded by the commander of the Republic headquarters of the TDP of SRM. These were granted according to strictly prescribed criteria and can rightly be considered the first Macedonian state military decorations.

**Keywords:** pin, plaque, commendation, awards, recognitions, total people defense, territorial defense.



Вооружените сили на СФР Југославија, во чиј состав како рамноправна федерална единица опстојуваше и СР Македонија повеќе од четири децении, се состоеле од две основни компоненти – Југословенска народна армија (ЈНА) и Територијална одбрана (ТО). ЈНА претставувала основна и главна вооружена сила на федерално ниво, а ТО на СФРЈ, формирана во 1969 година, ја сочинувале сите единици, штабови и установи организирани на ниво на републиките и покраините.

Процесот на развој на ТО поминал низ неколку фази а со Законот за народна одбрана од 1955 година, се дефинира како облик на организирање на вооружените сили, заснован на фабричките единици за противавионска одбрана, стражи, патроли и други единици. Нејзиното организирање е во надлежност исклучиво на федерацијата. Со законот за народна одбрана од 1969 година територијалната одбрана е дефинирана како компонента на единствениот систем на народна одбрана и вооружени сили на СФРЈ, кој ги организира и подготвува општествено-политичките заедници и работните организации. Со новиот Закон за народна одбрана од 1974 година, територијалната одбрана се третира како дел на единствените вооружени сили на СФРЈ и најширок облик на организирање на општонароден отпор во републиките, покраините и општините (Vojna enciklopedija 1975, IX, 763).

Територијалната одбрана како најширок облик на организиран вооружен отпор на населението била дел од поширокиот концепт на општонародна одбрана (ОНО), во кој биле вклучени и цивилната заштита, како и целокупното цивилно население („работните луѓе и граѓаните“, според тогашната терминологија), способно да носи оружје, организирано преку основните и другите организации на здружениот

The Armed Forces of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia (within which the Socialist Republic of Macedonia functioned as an equal federal unit for more than four decades) comprised two basic components—the Yugoslav People’s Army (YPA) and the Territorial Defense (TD). The YPA constituted the basic and main armed forces at the federal level, while the TD of the SFRY, formed in 1968, was made up of all units, staffs, and institutions organized at the level of the republics and provinces.

The development of the TPD passed through several stages, and the 1955 Law on People’s Defense defined it as a form of organizing the armed forces, based on factory units for anti-aircraft defense, guards, patrols, and other units. Its organization was solely the responsibility of the Federation. The 1969 People’s Defense Law defined territorial defense as a component of the system of SFRY people’s defense and armed forces, organized and prepared through socio-political communities and labor organizations. With the new Law on Public Defense of 1974, territorial defense was treated as part of the armed forces of the SFRY and the broadest form of organizing public resistance in the republics, provinces, and municipalities (Vojna



Припадници на ТО на СРМ од ФАС „11 Октомври“, Скопје/ Members of TD of SRM of Bus factory „11 October“ Skopje

enciklopedija 1975, IX, 763).

The Territorial Defense as the broadest form of organized armed resistance of the population was part of the larger concept of Total People’s Defense (TPD), (originally општонародна одбрана (ОНО)), which included civil defense as well as the entire civil population (“the working people and citizens” according to the terminology of that time) capable of handling a weapon, organized through the basic organizations of collective labor (BOCL) and organizations of collective labor (OCL) (All companies and their



труд (ООЗТ и ОЗТ), месните заедници (МЗ), самоуправните интересни заедници (СИЗ) и другите самоуправни организации и заедници, општествено-политичките и други општествени организации, општините и Републиката.

Согласно со чл. 3 од Законот за општонародна одбрана (Службен 1984) „општонародната одбрана во Републиката е единствен систем на организирање, подготвување и активно учество на работните луѓе и граѓаните, на основните и другите организации на здружениот труд, месните заедници, самоуправните интересни заедници и други самоуправни организации и заедници, општествено-политичките и други општествени организации, општините и Републиката во одвраќањето и спречувањето на агресијата и другите опасности за земјата, во вооружена борба и други форми на општонародниот отпор, во заштитата и спасувањето на луѓето и материјалните и други добра и во извршувањето на другите задачи од интерес за одбрана на земјата. Општонародната одбрана во Републиката е составен дел на единствениот систем на општонародната одбрана на Социјалистичка Федеративна Република Југославија“.

За македонската фалеристика особено значајни се признанијата (значки, плакети и пофалница) и наградите (предметни и парични) кои се доделувале на граѓаните на СРМ за посебни успеси и резултати постигнати во подготовките, обучувањето и оспособувањето за општонародна одбрана.

На 6 декември 1976 година, Претседателството на СР Македонија донело Одлука за видот, обликот и начинот на доделување плакети, значки, пофалница и награди за посебни успеси постигнати со организирањето и спроведувањето на подготовките за општонародна одбрана (Службен 1977).

Со Одлуката од 1976 година се утврдени две плакети – златна и сребрена, и три значки – златна, сребрена и бронзена.

Плакетата има облик на правоаголник, големина 80 x 60 x 2 мм со уметничка гравура на подлогата која ја симболизира силата на општонародната одбрана. Во средината на горниот дел на плакетата е втиснат грбот на СР Македонија големина 15 x 15 мм. По средина од

parts), local communities (LC), self-governing communities of interests (SCI) (Para-state bodies in charge of health, social protection, culture, sports, and other social activities), and other self-governing organizations and communities, socio-political and other public organizations, municipalities, and the Republic.

According to Article 3 of the Law on Total People's Defense (Службен 1984), the “Total People's Defense in the Republic is the only system of organizing and preparing active participation of the working people and citizens, through the basic and other organizations of collective labor, local communities, self-governing communities of interest and other self-governing organizations and communities, socio-political and other public organizations, municipalities, and the Republic in the prevention and elimination of aggression and other dangers to the country, in armed combat and other forms of national resistance, in protection and the rescue of the people and the material and other goods and in the execution of other tasks of interest for the country's defense. The national defense in the Republic is a constituent part of the only system of the Total People's Defense of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia”.

For Macedonian phaleristics, of special importance are the recognitions (pins, plaques, and commendations) and awards (tangible and monetary) granted to citizens of the Socialist Republic of Macedonia (SRM) for particular success and results achieved during the preparation, training, and qualification for participating in national defense.

On 6 December 1976 the Presidency of the SRM promulgated a Decision defining the type, shape, and manner of awarding plaques, pins, commendations, and awards for special success achieved in the organizing and implementing of preparations for TPD (Службен 1977).

The 1976 Decision established two plaques—gold and silver, and three pins—gold, silver, and bronze.

The plaque is rectangular, 80 x 60 x 2 mm, with artistic engraving on a layer that symbolizes the strength of the national defense. Engraved in the center of the upper part of the plaque is the coat

плакетата во должина од 50 мм со печатни букви е испишан зборот „Плакета“, а под него во два реда текст со букви големина 2 мм „за посебни успеси во реализацијата на концепцијата на општонародната одбрана и во организирањето, подготвувањето и јакнењето на системот на општонародната одбрана во СР Македонија“.

Златната плакета ја доделува Советот за народна одбрана на Претседателството на СР Македонија. Сребрената плакета ја доделуваат командантот на Републичкиот штаб за територијална одбрана, командантот на Републичкиот штаб за цивилна заштита и републичкиот секретар за народна одбрана.

Значката е уметнички обликувана во вид на релјефот на СР Македонија, големина 15 x 15 мм, во која во средина е втиснат грбот на СР Македонија, големина 5x5 мм, а под грбот три петокраки ѕвезди, големина 1x1 мм што ги симболизираат братството и единството помеѓу Македонците, Албанците и Турците и, воедно, востановените три зони - области во СР Македонија. Во подножјето на значката се испишани буквите „ОНО“, големина 2x2 мм.

Златната значка ја доделуваат: командантот на Републичкиот штаб за територијална одбрана, командантот на Републичкиот штаб за цивилна заштита и републичкиот секретар за народна одбрана. Сребрената значка ја доделуваат: командантот на Зонскиот штаб на територијална одбрана, командантот на Општинскиот штаб за територијална одбрана, командантот на Општинскиот штаб за цивилна заштита и старешината на органот на Управата за народна одбрана на Собранието на Општината. Бронзената значка ја доделуваат старешини-

of arms of the SR Macedonia, measuring 15 x 15 mm. In the middle of the plaque, 50 mm long, is the text “ПЛАКЕТА” (PLAKETA—plaque), and below it in two rows is a text with 2 mm-high letters “за посебни успеси во реализацијата на концепцијата на општонародната одбрана и во организирањето, подготвувањето и јакнењето на системот на општонародната одбрана во СР Македонија” (for special

success in the realization of the concept of Total People’s Defense and in organization, preparation, and strengthening of the system of Total People’s Defense in the SRM).

The gold plaque was awarded by the Council for People’s Defense of the Presidency of the SRM. The silver plaque was awarded by the commander of the Republic’s staff for territorial defense, the commander of the Republic’s staff for civil protection and, the Republic’s secretary for the people’s defense.

The pin is 15 x 15 mm, shaped in the outline of the SRM; in the center are the 5x5 mm coat of arms of the SRM, and below the coat of arms are three 5-pointed stars measuring 1x1 mm and symbolizing the brotherhood and unity between the Macedonians, Albanians, and Turks, and

at the same time the three established zones/ regions of the SRM. Below the stars is the inscription “ОНО” (ONO), 2x2 mm.

The gold pin was awarded by the commander of the Republic’s staff for territorial defense, the commander of the Republic’s staff for civil protection, and the Republic’s secretary for the



Златна, сребрена и бронзена значка на ОНО на СРМ, 1976 g. / Gold, silver and bronze pin of the TPD of SRM, 1976

те на единиците на територијалната одбрана и на цивилната заштита.

Плакетите, значките, пофалниците и наградите се доделуваат на: општествено-политичките заедници и нивните органи, општествено-политичките организации и нивните органи, организациите на здружен труд, месните заедници и другите самоуправни организации и заедници, општествените организации и здруженија, припадниците на единиците, установите и штабовите на територијалната одбрана и цивилната заштита, на странските делегации и поединци и на други лица, како знак за признање за истакнати резултати во организирањето и спроведувањето на подготовките за општонародна одбрана, за соработка и за посебни успеси постигнати во обуката и оспособувањето за одбрана и заштита.

Плакетите, значките, пофалниците и наградите се доделуваат:

— за посебни успеси во реализацијата на целите на концепцијата за општонародната одбрана;

— за посебни успеси и истакнати резултати во организирањето, подготовките и функционирањето на системот на општонародната одбрана во СР Македонија;

— за посебни успеси и резултати во организирањето, подготовките, оспособувањето и обуката на територијалната одбрана и цивилната заштита;

— за посебни успеси и резултати во спроведувањето на подготовките за организацијата и функционирањето во воени услови на: општествено-политичките заедници и нивните органи, општествено-политичките и општествените организации, организациите на здружениот труд, месните заедници и во другите самоуправни организации и заедници;

— за истакнати резултати во обуката и оспособувањето за одбрана и заштита на припадниците на територијалната одбрана и цивилната заштита, младината, работните луѓе и населението;

— за успешно раководење и командување со единиците, установите и штабовите на територијалната одбрана и цивилната заштита;

— во остварената успешна соработка и коор-

people's defense. The silver pin was awarded by the commander of zonal staff of the territorial defense, the commander of the municipal staff of the territorial defense, the commander of the municipal staff for civil protection, and the head of the authority of the administration for people's defense of the municipal assembly. The bronze pin was awarded by the heads of units of the territorial defense and civil protection.

The plaques, pins, commendations, and awards were granted to socio-political communities and their organs, socio-political organizations and their organs, organizations of collective labor, local communities and other self-governing organizations and communities, public organizations and associations, members of the units, authorities, and staffs of the territorial defense and civil protection, foreign delegations and individuals, and others, acknowledging particular results in the organizing and implementing preparations for national defense, for collaboration in, and for special success achieved during training and qualifying for the defense and protection.

The plaques, pins, commendations, and awards were granted:

— For special success in the realization of the goals of the concept of Total People's Defense,

— For special success and prominent results in organizing, preparing, and functioning of the system for TPD in the SRM,

— For special success and results in organizing, preparing, qualifying, and training for territorial defense and civil protection,

— For special success and results in implementation of the preparations for organizing and operating during war conditions in socio-political communities and their organs, socio-political and public organizations, organizations of collective labor, local communities, and in the other self-governing organizations and communities,

— For prominent results in the training and qualifying for the defense and protection of members of the territorial defense and civil protection, youth, working people, and the population,

— For successfully managing and

динација помеѓу учесниците во општонародната одбрана;

— за соработка и други придонеси на меѓународен план со што се афирмира и јакне општонародната одбрана;

— за новини кои придонесуваат во развојот и јакнењето на општонародната одбрана во научно-теоретската мисла, публицистиката, производството, издавачката дејност, и

— за други дела кои придонесуваат во јакнењето на системот за општонародна одбрана.

Паричната или предметната награда ја доделуваат командантот на Републичкиот штаб за територијална одбрана, командантот на Републичкиот штаб за цивилна заштита, републичкиот секретар за народна одбрана, командантот за Зонскиот штаб за територијална одбрана и Советот за народна одбрана на Собранието на Општината.

Во ноември 1983 година, од страна на Претседателството на СРМ, е донесена Одлука за измени и дополнувања (Службен 1983) на постоечката Одлука од 1976 година, со која се извршени одредени промени. Имено, предметните и паричните награди се укинуваат, а се утврдува само една плакета за ОНО и една значка за ОНО. Значките и плакетите се со изменет дизајн и димензии.

На 6 декември 1984 година, Претседателството на СРМ, донесува нова Одлука за видот и начинот на доделувања признанија на општонародната одбрана (Службен 1984b) која утврдува златна и сребрена плакета за ОНО и значка за ОНО. Описот и димензиите остануваат идентични со Одлуката од 1983 година, а даден е опис на пофалницата и повторно се воведени

commanding units, authorities, and staffs of the territorial defense and civil protection,

— For the established successful collaboration and coordination between the participants in the TPD,

— For collaboration and other contributions on international level which affirmed and strengthened the TPD,

— For innovations contributing to the development and strengthening of the TPD in the scientific and theoretical sense,

publishing, production, publishing industry, and

— For other acts contributing to the strengthening of the system for total defense.

The monetary and tangible awards were granted by the commander of the Republic's staff for territorial defense, the commander of the Republic's staff for civil protection, the

Republic's secretary for people's defense, the commander for zonal staff for territorial defense and the Council for People's Defense of the municipal assembly.

In November 1983 the Presidency of the SRM promulgated a Decision with changes and amendments (Службен 1983) to the 1976 Decision. The monetary and tangible awards were abolished and a single plaque and pin for TPD were defined. The plaques and pins had different designs and

dimensions from before.

On 6 December 1984 the Presidency of the SRM promulgated a new Decision for the type and manner of awarding commendations for TPD (Службен 1984b), that defined gold and silver plaques for TPD and a pin for



Значка на ОНО на СРМ, 1984 г./ Badge of TPD of SRM, 1984.



Значка на ОНО на СРМ во соодветна кутија/ Badge of the TPD of SRM in appropriate box

предметните и паричните награди.

Плакетите се со елипсовиден облик, со големина од 100 x 80 x 5 мм, златната е позлатена, пескарена и лапидирана, а сребрената е посребрена и брошурана. Основите на планетите се со втиснат правоаголник окружен со лоров венеч на чии големи печатни букви полукружно се испишани зборовите „ОПШТОНАРОДНА ОДБРАНА“. Од десната страна на штитот е изгравирани симбол на припадник на општонародната одбрана, а од левата страна симбол на припадник на вооружените сили.

Златна плакета се доделува:

— за посебни успеси и истакнати резултати во организирањето, подготовките, спроведувањето и развојот на системот на општонародната одбрана и општествената заштита во СР Македонија;

— за посебни успеси во реализацијата на целите на концепцијата за општонародна одбрана;

— за посебни успеси и резултати во организирањето, подготовките, оспособувањето и обуката на територијалната одбрана, цивилната заштита, населението, младината за соработка и други придонеси на меѓународен план со што се афирмира и јакне општонародната одбрана.

Сребрена плакета се доделува:

— за истакнати резултати во организирањето, подготвувањето и спроведувањето на системот на општонародната одбрана и реализација на концепцијата за општонародна одбрана, за посебни успеси и истакнати резултати во обуката и оспособувањето за општонародна одбрана на припадниците на територијалната одбрана и цивилната заштита, младината, работните луѓе и граѓаните и населението;

— за успешно раководење и командување со единиците и штабовите на територијалната одбрана и цивилната заштита; и

— за новини кои придонесуваат во развојот и јакнењето на општонародната одбрана во научно-техничката мисла, публицистиката, производството и издавачката дејност.

Значката за општонародната одбрана е со елипсовиден облик со големина 28 x 22 мм, позлатена, лапидирана, со печен емајл - бела и црвена боја. Основата на значката е со втиснат правоаголник окружен со лоров венеч на чии

TPD. The Decision retained their description and dimensions, while it also described the commendation and reintroduced the monetary and tangible awards.

The plaques are oval, 100 x 80 x 5 mm, the gold one is gold-plated, sandblasted, and enameled, the silver one is silver-plated. The background of the plaques have an engraved rectangle surrounded by a laurel wreath with large printed letters forming the words “ОПШТОНАРОДНА ОДБРАНА” in a semi-circle. To the right of the shield is the image of a member of the Total People’s Defense, to the left is the image of a member of the armed forces.

The gold plaque was awarded:

— For special success and prominent results in the organization, preparation, implementation, and development of the system for the TPD and public protection in the SRM,

— For special success in the realization of the goals of the concept for total defense,

— For special success and results in the organization, preparation, qualification, and training for the territorial defense, civil protection, population, youth for collaboration, and other contributions on international level which affirm and strengthen the TPD.

The silver plaque was awarded:

— For prominent results in organization, preparation, and implementation of the system for the TPD and realization of the concept for total defense, and for special success and prominent results in training and qualifying for TPD among the members of the territorial defense and civil protection, youth, working people and citizens and the overall population,

— For successfully managing and commanding the units and staffs of the territorial defense and civil protection, and

— For innovations contributing to the development and strengthening of the TPD in the scientific and theoretical sense, publishing, production, publishing industry.

The pin for Total People’s Defense is oval, 28 x 22 mm, gold-plated, and enameled white and red. The background of the pin had an engraved rectangle surrounded by a laurel wreath and topped by a red five-pointed star whose lower

вrv е втисната црвена ѕвезда петокрака на која двата долни крака се втиснати во правоаголната основа и се допираат на штитот. Во средината на значката има штит во кој е изгравирани грбот на СР Македонија, околу штитот полукружно со печатни букви се испишани зборовите „ОПШТО-НАРОДНА ОДБРАНА“. Од десната страна на штитот е изгравирани симбол на припадник на општонародната одбрана, а од левата страна симбол на припадник на вооружените сили.

Златната плакета ја доделува Претседателството на Социјалистичка Република Македонија. Сребрената плакета ја доделуваат командантот на територијалната одбрана на Републиката, командантот на Републичкиот штаб за цивилна заштита и републичкиот секретар за народна одбрана.

Значка за општонародна одбрана се доделува:

— за постигнати успеси и резултати во организирањето, подготовките, оспособувањето и обуката на територијалната одбрана, цивилната заштита, населението и младината;

— за посебни успеси и резултати во развојот и поопштествувањето на општонародната одбрана;

— за успешно раководење и командување со единиците и установите и штабовите на територијалната одбрана и цивилната заштита и за посебни успеси во спроведувањето на обуката за општонародна одбрана;

— за остварената успешна соработка и координација помеѓу учесниците во општонародната одбрана.



Сребрена плакета на ОНО на СРМ, 1984 година/ Silver plaque of the TPD of SRM, 1984

two points are engraved in the rectangle and touch the shield. In the center of the pin is a shield on which the coat of arms of the SRM is engraved; around the shield appear the words “ОПШТО-НАРОДНА ОДБРАНА” in a semi-circle. To the right of the shield is the image of a member of the Total People’s Defense, to the left is the image of a member of the armed forces.

The gold plaque was awarded by the Presidency of the Socialist Republic of Macedonia. The silver plaque was awarded by the commander of the territorial defense of the Republic, the commander of the Republic’s staff for civil protection, and Republic’s secretary for people’s defense.

The pin for Total People’s Defense was awarded:

— For success and results in the organization, preparation, qualification, and training of the territorial defense, the civil protection, and youth,

— For special success and results in the development and popularization of the total defense,

— For successful management and commanding with the units, authorities, and staffs of the territorial defense and civil protection, and for prominent success in the implementation of the training for total defense,

— For successful collaboration and coordination between the participants in the total defense.

The pin for Total People’s Defense was awarded by the commander of the territorial



Сребрената плакетна на ОНО на СРМ во соодветна кутија/ Silver plaque of the TPD of SRM in appropriate box

Значката за општонародна одбрана ја доделуваат командантот на територијалната одбрана на Републиката, командантот на Републичкиот штаб за цивилна заштита и републичкиот секретар за народна одбрана. На добитниците на значката за општонародна одбрана овластените лица им издаваат уверение.

Пофалниците имаат облик на правоаголник. Во горниот дел на средината е втиснат грбот на Републиката, а под него е напишан називот „СОЦИЈАЛИСТИЧКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“, а потоа и називот на органот што ја доделува. На средината е напишан зборот „ПОФАЛНИЦА“, а под него називот на носителот на кого му се доделува пофалницата и текстот на содржината за што се доделува. Во долниот дел на средината е втиснат печатот на органот што ја доделува, во десниот долен агол е потписот на овластеното лице што ја доделува. Во подлогата на пофалниците уметнички се нацртани симболи на општонародната одбрана (територијалната одбрана, цивилната заштита, подготовки за работа во војна).

Пофалници се доделуваат за посебни успеси и резултати во изградбата и развојот на територијалната одбрана и подготовките на цивилната заштита, спроведувањето на подготовките за организацијата и функционирањето за работа во услови на војна на општествено-политичките заедници и нивните органи, општествено-политичките и општествените организации, организациите на здружен труд, месните заедници и другите самоуправни организации и заедници.

Пофалницата ја доделуваат командантот на територијалната одбрана на Републиката, командантот на Републичкиот штаб за цивилна заштита, републичкиот секретар за народна одбрана, Советот за народна одбрана на Собранието на Општината и градот Скопје.

Парични и предметни награди се доделуваат за успешно раководење, командување, организирање, подготвување, оспособување на единиците, установите и штабовите на територијалната одбрана, цивилната заштита и посебни успеси во спроведувањето на обуката за општонародна одбрана и за други работи кои придонесуваат во јакнење на системот за општонародна одбрана.

Паричните и предметните награди ги

defense of the Republic, the commander of the Republic's staff for civil protection, and the Republic's secretary for people's defense. A commendation was issued to the recipients of the pin for total defense.

The commendations are rectangular. In the upper part of the center is the coat of arms of the Republic, while under it is the inscription "СОЦИЈАЛИСТИЧКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА" (SOCIALIST REPUBLIC OF MACEDONIA), and then the name of the authority that issued the commendation. In the center is the word "ПОФАЛНИЦА" (COMMENDATION), and below it is the name of the person to whom the commendation is being issued, along with the reason why the commendation is issued. In the lower part of the center is the seal of the authority that issues the commendation, in the right corner is the signature of the authorized person that issues the commendation. In the lower part of the commendation are artistically drawn symbols of the TPD (territorial defense, civil protection, preparations for work during war).

Commendations were awarded for special success and results during the building and development of the territorial defense and the preparations for the civil protection, implementation of the preparations for organization and operation for work in war conditions of the socio-political communities and their authorities, socio-political and public organizations, organizations of collective labor, local communities, and other self-governing organizations and communities.

The commendation was awarded by the commander of the territorial defense of the Republic, the commander of the Republic's staff for civil protection, the Republic's secretary for people's defense, and the Council for people's defense of the assembly of the municipality or the City of Skopje.

Monetary and tangible awards were granted for successfully managing, commanding, and organizing, preparing, qualifying the units, authorities and staffs of the territorial defense, civil protection, and special success in implementation of the training for people's

доделуваат: командантот на територијалната одбрана на Републиката, командантот на Републичкиот штаб за цивилна заштита, републичкиот секретар за народна одбрана и Советот за народна одбрана на Собранието на Општината и градот Скопје.

Златната и сребрената плакета и значката за општонародната одбрана се доделуваат на: општествено-политички заедници и нивните органи, општествено-политичките организации и општествените организации и нивните органи, (организации на здружен труд, месни заедници и другите самоуправни организации и заедници и здруженијата на граѓаните, припадниците на единиците, установите и штабовите на територијалната одбрана и цивилната заштита и поединци, на странските делегации и поединци).

Пофалниците, паричните и предметните награди се доделуваат на припадниците на единиците, установите и штабовите на територијалната одбрана и цивилната заштита и на други лица, како знак за признание за истакнати резултати постигнати во организирањето и оспособувањето и за соработка и успеси постигнати во обуката и оспособувањето за општонародна одбрана и за други работи кои придонесуваат за јакнење на системот на општонародната одбрана.

Признанијата за посебни успеси и резултати постигнати во подготовките за општонародна одбрана, како и во обучувањето и оспособувањето за општонародна одбрана се доделуваат по повод 22 Декември — Ден на Југословенската народна армија, 20 Јуни — Ден на цивилната заштита, и други празници и јубилеи. Признанијата се врачуваат на свечен начин од страна на претставници од органите и

defense, and for other works that contribute to the strengthening of the system of total defense.

The monetary and tangible awards were granted by the commander of the territorial defense of the Republic, the commander of the Republic's staff for civil protection, the Republic's secretary for people's defense, and the Council for people's defense of the Assembly of the municipality or the City of Skopje.

The gold and silver plaque and the pin for Total People's Defense were awarded to socio-political communities and their authorities, socio-political organizations and public organizations and their authorities (organizations of collective labor, local communities and other self-governing organizations and communities and associations of citizens, members of the units, authorities and staffs of the territorial defense and civil protection and individuals, foreign delegations and individuals).

The commendations, and the monetary and tangible awards, were granted to the members of the units, authorities and staffs of the territorial defense and civil protection and to others, as an acknowledgement of the prominent results achieved

in the organization and qualification and for collaboration and the success achieved in the training and qualification for the TPD and for other works that contribute to the strengthening of the system of total defense.

Commendations for special success and results achieved in the preparations for total defense, as well as the training and qualifying for total defense, were awarded to commemorate 22 December—the Day of the Yugoslav People's Army, 20 June—the Day of the civil



Пофалница на ТО на СРМ доделена од командантот на републичкиот штаб на ТО генерал-потполковник Тодор Атанасовски по повод Денот на ЈНА - 22.12.1982 г./ Commendations of the TD of SRM awarded by the Commander of the Republic Headquarters of the TO General Lieutenant Todor Atanasovski on the occasion of the YPA Day - 22.12. 1982



овластените лица за доделување на признанијата.

Значките на ОНО од 1976 година се со релативно мали димензии (1,5 x 1,5 cm), на реверсот со игла за носење на облека долга 3 cm, направени по примерот на многубројните значки кои во тој период се произведувале за сите општествени претпријатија и за значајни јубилеи. Новите значки од 1983/84 година се со поголеми димензии (28 x 22 cm), со механизам за закачување на облека, во соодветна кутија во светлосива боја со димензии 6,5 x 6,5 cm. Кутијата за плакетите од 1983/84 година е во темноцрвена боја со димензии 14 x 14 cm. Производител на значките од 1976 година е Златара Крушево од Крушево, СР Македонија. Значката и плакетите на ОНО од 1983/84 година се произведувале во фабриката Ауреа во Целје, СР Словенија.

Илинденската споменица - 1903 година, од 1951 година е првото македонско државно одликување, а значките и плакетите на ОНО на СРМ од 1976 и 1983/84 година со право може да ги сметаме за првите македонски државни воени одликувања кои се од посебно значење за македонската фалеристика. Како републички признанија и награди тие го содржат грбот на СР Македонија како основен симбол, што е значајно од хералдичка гледна точка. На значките од 1976 година трите петокраки ѕвезди, како идеолошки симбол, го симболизираат „братството и единството помеѓу Македонците, Албанците и Турците“, со што уште тогаш јасно се давало значење на мултиетничкиот карактер на СР Македонија. Исто така, со одлуките како подзаконски акти донесени од Претседателството на СРМ се пропишани сите аспекти кои треба да ги содржи едно одликување - вид, облик (симболика, дизајн и димензии), начин на доделување, т.е. кој може да предложи доделување и кој го врши доделувањето, како и критериумите кои треба да се исполнат за добивање на признанието или наградата. Значењето и „тежината“ на овие признанија и награди се зголемува уште повеќе со тоа што се доделувале на значајни празници и јубилеи, а на наградените им се издавало соодветно уверение.

Историска е улогата која ја одигра Територијалната одбрана на (Социјалистичка) Ре-

protection, and other holidays and anniversaries. The commendations were awarded ceremonially by the representatives of the authorities and the persons authorized to award commendations.

The pin of the TPD from 1976 is relatively small (1.5 x 1.5 cm), it has a 3 cm-long needle on the reverse for hanging on clothes, made by following the example of the numerous pins that in those times were produced for all public companies and for important anniversaries. The 1983/84 pins are larger (2.8 x 2.2 cm), with a mechanism for hanging on clothes, in an appropriate, light-gray, 6.5 x 6.5 cm box. The box for the 1983/84 is dark-red, 14 x 14 cm. The manufacturer of the 1976 pins was Zlatara Krushevo from Krushevo, SR Macedonia. The 1983/84 pins and plaques of the TPD from were manufactured by the Aurea Celje factory in SR Slovenia.

While ILINDEN MEMORIAL badge-1903 from 1951 is the first Macedonian state insignia, and the pins and plaques of the TPD of the SRM from 1976 and 1983/84 may be considered the first Macedonian state military insignia, of special importance to Macedonian phaleristics. As commendations and awards for the Republic, they contain the coat of arms of the SRM as a basic symbol, which is important from heraldic point of view. The three five-pointed stars on the 1976 pins, as ideological symbols, represented the “brotherhood and unity between the Macedonians, Albanians, and Turks”, which even at that time represented the multi-cultural character of the SRM. Additionally, the Decisions as bylaws promulgated by the Presidency of the SRM detailed all aspects of the insignia—its type, shape (symbolism, design and dimensions), the manner of awarding it (that is, who could propose the award and who granted it), as well as the criteria for receiving the commendation or award. The importance and meaning of these commendations and awards were increased even more by awarding them during important holidays and anniversaries, and the receivers were issued an appropriate certificate.

The territorial defense of the (Socialist) Republic of Macedonia’s role was historic, and its entire available potential—professional, mate-

публика Македонија, со целокупниот свој расположлив потенцијал – кадровски, материјално-технички и инфраструктурен во процесот на безбедносно осамостојување на Република Македонија и изградба на сопствени вооружени сили.

Бројната состојба на ТО на СРМ изнесувала околу 74.000 македонски воени обврзници. Во 1973 г. во рамките на ТО се развива концепт на тотална одбрана, се формираат маневарски единици–баталјони и просторни единици во работните организации и месните заедници, а подоцна и 14 партизански бригади на ТО оперативни на територијата на СРМ.

Согласно со чл. 132 од Законот за одбрана (Службен 1992), донесен на 14 февруари 1992 година, „единиците, штабовите и командите на територијалната одбрана се трансформираат во единствениот систем на одбраната на Републиката“ со што ТО на РМ стана основа за создавање македонска армија. Новоформираната Армија на Република Македонија (АРМ) подоцна воведо сопствени награди - плакети, значки и пофалници, за кои ќе стане збор во следниот број на Македонски хералд.



Припадници на ТО на РМ го креваат знамето на РМ во велешката касарна „Алексо Демниевски-Бауман“ по заминувањето на ЈНА, 25.03.1992 год./ Personnel of TD of the Republic of Macedonia raise the flag of the Republic of Macedonia in the Veles barracks „Aleksa Demnievski-Bauman“ after the departure of the YPA, March 25, 1992.

rial, technical, and infrastructure—played a role in the process of safely achieving independence for the Republic of Macedonia and the building of its own armed forces.

The SRM TPD comprised around 74,000 Macedonian military personnel. In 1973 a concept of total defense was developed within the TPD, maneuvering units/battalions units were formed in the working organizations and local communities, and later 14 partisan brigades of the TPD operated in the territory of the SRM.

According to Article 132 of the Law on Defense (Службен 1992) adopted on 14 February 1992, “the units, staffs and commands of the territorial defense are

transformed into the sole defense system of the Republic”; through this the TD of Macedonia became the basis for creating the Macedonian Army. The newly formed Army of the Republic of Macedonia (ARM) later introduced its own awards—plaques, pins, and commendations—which will be a subject of discussion in the following issue of Macedonian Herald.

#### БИБЛИОГРАФИЈА • BIBLIOGRAPHY

Службен весник на СРМ бр.34/1977  
Службен весник на СРМ бр.33/1983  
Службен весник на СРМ бр.26/1984

Службен весник на СРМ бр.39/1984 б  
Службен весник на РМ, бр.8/1992  
Vojna enciklopedija, (1975) Tom IX, Beograd.

## СИТЕ ВО ОДБРАНА И ЗАШТИТА

Сите во одбрана и заштита претставувала масовна републичка акција организирана од Сојузниот секретаријат за народна одбрана и од Советот за народна одбрана и Комитетот за ОНО и ОСЗ на општината. Во акцијата учествувале припадници на Територијалната одбрана на СРМ, Цивилната заштита, како и граѓани од сите возрасти од работните организации, месните заедници, ученици од основните и средните училишта и членови на разни општествено-политички организации, како: Народна техника, Црвен крст, Сојуз на извидници, Сојуз за физичка култура и сл. Акцијата првпат била организирана во 1978 година и се спроведувала секоја наредна година, а на учесниците им биле доделувани значки со соодветна симболика. Основата на значките ја сочинува круг во чија внатрешност е прикажано сонце со 24 зраци во чиј сончев диск е претставена петокрака ѕвезда, врз која се изгравирани симболи на припадник на општонародната одбрана и припадник на вооружените сили. На значките е испишано името на акцијата „СИТЕ ВО ОДБРАНА И ЗАШТИТА“ или акронимот „СВОЗ“, како и годината на одржување на акцијата. ■

## ALL-IN DEFENSE AND PROTECTION

All-In Defense and Protection represented a mass campaign in the Republic organized by the Federal Secretariat for People's Defense and the Council for People's Defense and the Committee for TPD and PSP (Општествена самозаштита—Public Self-Protection) of the municipality. The campaign included members of the territorial defense of the SRM, civil protection, as well as citizens of all ages from the workers' organizations, local communities, middle and high school students, and members of the various public and political organizations such as People's Techniques, Red Cross, Scouts' Union, Physical Education Union, etc. The campaign was first organized in 1978 and held each following year, and the participants were awarded pins with appropriate symbolism. The basic pin is a circle, bearing a 24-rayed sun. In the sun's disc is a five-pointed star, over which the images of a member of the Total People's Defense and a member of the armed forces are engraved. The name of the campaign "СИТЕ ВО ОДБРАНА И ЗАШТИТА (ALL-IN DEFENSE AND PROTECTION)" or the acronym "СВОЗ" is engraved on the pin, as well as the year of the campaign. ■



Значки на републичката акција „Сите во одбрана и заштита“ од 1980, 1981, 1982, 1983 и 1984 год. / Pins of the Republic's „All-In Defense and Protection“ from 1980, 1981, 1982, 1983, and 1984.

# НОВА КНИГА: СОНЦЕТО И ЛАВОТ КАКО СИМБОЛИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА - ХЕРАЛДИЧКА И ВЕКСИЛОЛОШКА АНАЛИЗА ОД ЈОВАН ЈОНОВСКИ

..... Edward B. Kaye .....

Искушенијата на Македонија се прелеаа во областа на хералдиката и вексилологијата по распадот на Југославија, кога Македонија се стекна со независност и продолжи со стремеж за влез во Европската Унија. Обидувајќи се да се претстави преку грб и знаме, новата независна земја го сврте својот поглед кон нејзиното неодамнешно и далечно минато во потрага по симболи. Како главни симболи се појавија сонцето и лавот - од античко преку средновековно до социјалистичко и до сегашно време. Конечно, менувајќи го своето знаме, државата достигна паритет со другите европски земји.

Јован Јоновски се стекна со докторско звање на Институтот за национална историја на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје успешно одбранувајќи ја докторската дисертација којашто претставува основа за оваа книга. Таа ја покажува историјата на македонските симболи и нивните улоги во развојот и промените на државниот грб и знаме. Јоновски ги следи хералдичките корени на сонцето и лавот до дебатите од 90-тите години. Тврдејќи дека „Независноста во 1991 година ја затекна Македонија „симболички“ и „амблематички“ неподготвена, по 40 години социјалистичко владеење, тој ги идентификува придо-

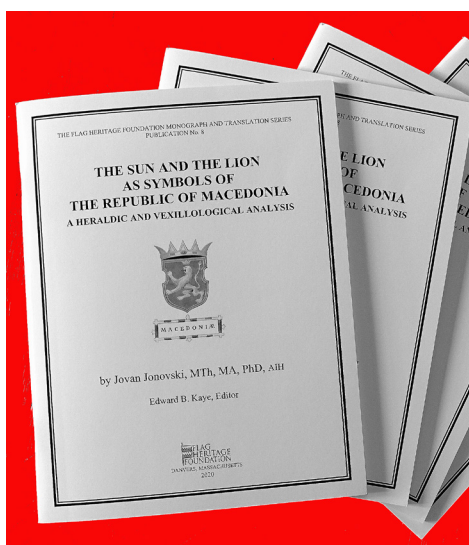
# NEW BOOK: THE SUN AND THE LION AS SYMBOLS OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA- A HERALDIC AND VEXILLOLOGICAL ANALYSIS BY JOVAN JONOVSKI

..... Edward B. Kaye .....

The trials of Macedonia spilled into the realms of heraldry and vexillology as it gained independence following the breakup of Yugoslavia then pursued entry into the European Union. As the newly-independent country sought to represent itself through arms and flags, it looked to its recent and distant past for symbols. The sun and the lion emerged—from ancient through medieval to socialist to current times—as competing primary symbols. Eventually, after changing its flag, the nation reached parity with other European countries.

Jovan Jonovski, in earning a doctorate from Institute of National History at the University of SS. Cyril and Methodius in Skopje, successfully defended the dissertation which forms the basis of this book. It shows the history of Macedonian

symbols and their roles in the development of and changes to the national arms and flag. He traces the heraldic roots of the sun and lion through to the debates of the 1990s. Asserting that “Independence in 1991 found Macedonia unprepared ‘symbolically’ and ‘emblematically’” after 40 years of socialist rule, he identifies the contributions of the Macedonian diaspora to the development of the country’s self-image, as well as the broad range of iconog-



несите на македонската дијаспора во развојот на сопствен имиџ на земјата, како и широкиот спектар иконографија користен од конкурентските политички партии на можните дизајни.

Книгата има 72 страници и 55 слики, во кои се прикажани антички монети, средновековни илустрации на книги, грбови од грбовници од 16 век, знамиња од 19 век, грбови од времето на социјализмот, логоа од групи од дијаспората, амблеми на политичките партии, предлози со лав и сонце за грб и знаме и, конечно, прифатените резултати. Книгата опфаќа три временски периоди: пред 1944 година, 1944-1991 и по 1991 година. Тој го опишува влијанието на водачите од Александар Велики до денес и опфаќа детални истражувања на лавот во раните грбови и сонцето во современата општинска хералдика и вексилотографија. Обемната библиографија покажува длабочина на научното истражување.

Научниот пристап на Јоновски е надополнет со неговото искуство – тој игра лична улога во развивањето предлози за државниот грб во 2014 година. Како основач и претседател на Македонското хералдичко друштво, тој има поглед од преден план во разговорите. Книгата ја проширува неговата претходна работа, објавена во „Македонски хералд“, списание кое тој го уредува, како и во други книги и статии. Неговото знаење од прва рака за оваа тема го прави идеален хроничар на долгиот процес на прифаќање на националните симболи на неговата земја.

Фондацијата „Наследство на знамиња“ ја објави книгата „Сонцето и лавот“ на почетокот на 2020 година како осма во својата серија за монографии и преводи, последно дело подготвено за печат на скоро починатиот уредник Дејвид Филипс. За мене беше задоволство да учествувам како нејзин уредник на англиски јазик – достапноста на англиски јазик, ја зголемува нејзината вредност за вексилолозите (и научниците за хуманитарните науки во целина) широм светот.

Портланд, Орегон, САД ■

raphy used by the competing political parties, to the eventual designs.

The book has 72 pages and 55 figures, showing ancient coins, medieval book illustrations, arms from 16th-century armorials, 19th-century flags, socialist-era arms, diaspora-group logos, political party emblems, lion- and sun-based proposals for arms and flags, and the eventual adopted results. It covers three time periods: before 1944, 1944–1991, after 1991. It describes the influence of leaders from Alexander the Great to the present day, and includes detailed explorations of the lion in early armorials and the sun in modern municipal heraldry and vexillography. An extensive bibliography demonstrates a depth of scholarship and research.

Jonovski's scholarship is complemented by his experience—he played a personal role in developing proposals for state arms in 1998–2001. As the founding president of the Macedonian Heraldry Society he had a front-row seat in the deliberations.

The book extends his earlier work, published in the Macedonian Herald, which he edits, and other books and magazine articles. His first-hand knowledge of the subject makes him an ideal chronicler of his country's long process of adopting national symbols.



JOVAN JONOVSKI

The sun and the lion have been competing symbols of Macedonia for centuries. This is seen especially during the choosing of symbols for the coat of arms and flag of the (Peoples/Socialist) Republic of Macedonia. This book shows the history of these symbols and explains the process of choosing the symbols for the flag and coat of arms, including their many changes and the efforts to devise a coat of arms in heraldic form. Today the sun appears in the national coat of arms and on the flag, as well as in the national anthem. Its popularity as a national symbol is also seen in Macedonian municipal coats of arms, where it is the most frequent charge.

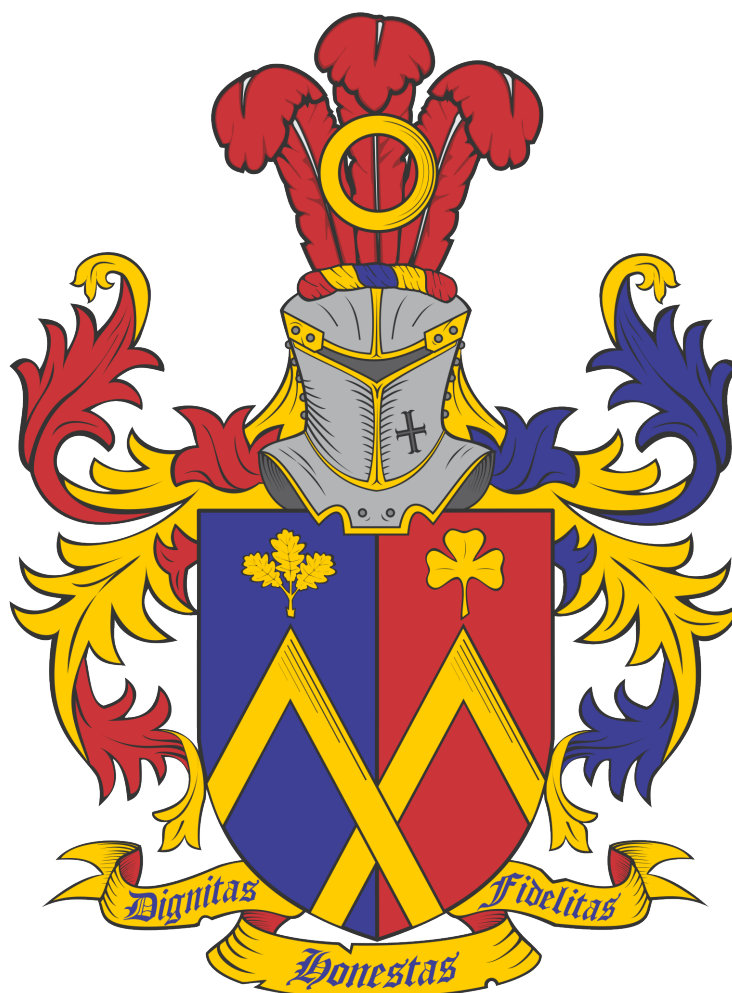
Jovan Jonovski was born in Skopje in 1971. He has degrees in physics, theology, and history. Jonovski is an associate member of the International Heraldry Academy, a member of the International Commission on Orders of Chivalry, and a member of the Committee for Decorations of the President of the Republic of Macedonia. He has served as president of the Macedonian Heraldry Society since its founding in 2003. Jonovski created the exhibition "Coats of Arms of Macedonia" at the Museum of Macedonia in 2009 and published *Symbols of Macedonia* in 2015. He is editor-in-chief of *Macedonian Herald* and teaches high school physics in Skopje. He can be reached at [jonovski@gmail.com](mailto:jonovski@gmail.com).



The book extends his earlier work, published in the Macedonian Herald, which he edits, and other books and magazine articles. His first-hand knowledge of the subject makes him an ideal chronicler of his country's long process of adopting national symbols.

The Flag Heritage Foundation published *The Sun and the Lion* in early 2020 as the 8th in its monograph and translation series, the last shepherded into print by the late David Phillips. I was pleased to serve as its English-language editor—making it widely accessible in English enhances its value to vexillologists (and humanities scholars in general) worldwide.

Portland, Oregon, USA ■

**ГРБ НА АЛЕКСАНДАР ЈАНЧЕСКИ**

Меѓународен бизнис консултант, дипломиран машински инженер од Тетово

**ARMS OF ALEKSANDAR JANCHESKI**

International Business Consultant, Graduated Mechanical Engineer from Tetovo

**Штит:** Расечен на сино и црвено, две тесни стропила испреpletени, во чело во десно дабово гранче, во лево детелина, сите златни.

**Челенка:** На три црвени ноєви перја златен прстен.

**Мантија:** Црвено и сино поставено златно

**Девиза:** Dignitas, Honestas, Fidelitas.

**Девиза на македонски:** Достоинственост, Чесност, Верност.

**Блазон:** Александар Јанчески

**Емблазон:** Александар Јанчески

Заведен: број 1/2020 на 6.3.2020 година ■

**Shield:** Per pale Azure and Gules, two chevronels interlaced, in the dexter chief an oak sprig, in the sinister chief a trefoil, all Or.

**Crest:** Three ostrich plumes Gules, charged with an annulet Or.

**Mantle:** Gules and Azure doubled Or.

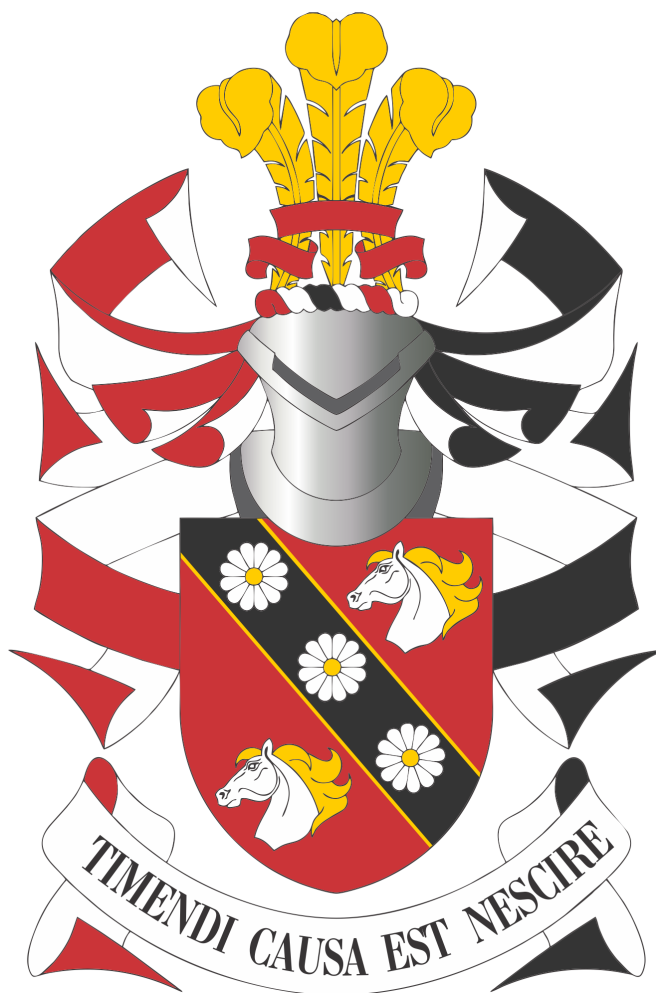
**Motto:** Dignitas, Honestas, Fidelitas.

**Motto in English:** Dignity, Honesty, Fidelity.

**Blazon:** Aleksandar Jancheski

**Emblazon:** Aleksandar Jancheski

Registered: number 1/2020 on 6.3.2020 ■



### ГРБ НА ИГОР СТОИЛЕВСКИ

Машински техничар од Куманово

**Штит:** црвено, на црн превевез орамен златно меѓу две сребрени коњски глави вооружани златно три сребрени бели ради со златно семе.

**Челенка:** Три златни ноеви пердуви со црвена лента во дното.

**Мантија:** Црно поставено сребрено и црвено поставено сребрено.

**Девиза:** Timendi causa est nescire.

**Девиза на македонски:** Незнаење – причината за страв.

**Блазон и емблазон:** Иван Нацевски

**Заведен:** број 2/2020 на 28.05.2020 година ■

### ARMS OF IGOR STOILEVSKI

Mechanical technician from Kumanovo

**Shield:** Shield Gules, upon a band Sable fimbriated Or, three daisies Argent, seeded Or between two horse heads erased Argent, maned Or.

**Crest:** Three ostrich feathers Argent in a ribbon Gules in base.

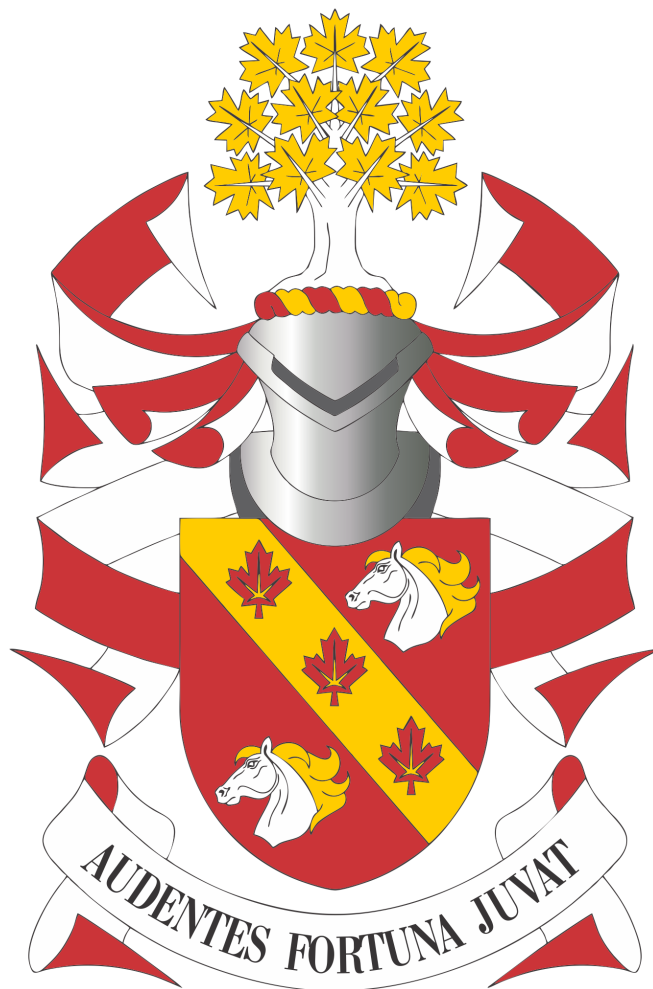
**Mantle:** Gules doubled Argent to dexter and Sable doubled Argent to sinister.

**Motto:** Timendi causa est nescire.

**Motto in English:** Ignorance is the cause of fear.

**Blazon and emblazon:** Ivan Nacevski

**Registered:** number 2/2020 on 28.05.2020 ■



**ГРБ НА НЕНАД СТОИЛЕВСКИ**  
Електротехничар - енергетичар од  
Куманово

**Штит:** црвено, на златен превез меѓу две сребрени коњски глави вооружани златно, три црвени јаворови листови со златни жили.

**Челенка:** Сребрено јаворово дрво со златно лисје.

**Мантија:** Црвено поставено сребрено.

**Девиза:** Audentes fortuna juvat

**Девиза на македонски:** Среќата ги следи храбрите

**Блазон и емблазон:** Иван Нацевски

**Заведен:** број 3/2020 на 29.5.2020 година ■

**ARMS OF NENAD STOILEVSKI**  
Electrical technician in energetics from  
Kumanovo

**Shield:** Gules, upon a band Or between two horse heads erased Argent, maned Or, three maple leaves Gules.

**Crest:** A maple tree Argent, leaved Or.

**Mantle:** Gules doubled Argent.

**Motto:** Audentes fortuna juvat.

**Motto in English:** Fortune Favors the Bold

**Blazon:** Ivan Nacevski

**Emblazon:** Ivan Nacevski

**Registered:** number 3/2020 on 29.5.2020 ■